

A

KEGYES-TANÍTÓREND

KECSKEMÉTI FŐGYMNASIUMÁNAK

ÉRTESÍTŐJE

az 1889/90-iki tanévről.

KÖZLI

PERGER JÓZSEF

IGAZGATÓ.

KECSKEMÉTEN,
NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.
1890.

A

KEGYES-TANÍTÓREND

KECSKEMÉTI FŐGYMNASIUMÁNAK

ÉRTESÍTŐJE

az 1889/90-iki tanévről.

.....

KÖZLI

PERGER JÓZSEF

IGAZGATÓ.

KECSKEMÉTEN,

NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.

1890.

TARTALOM.

- I. A magyar nép érzelem- és kedélyvilága dalaiban. Kovács Antal.
- II. Tanári kar.
- III. Előadott tananyag; tankönyvek.
 - 1) Rendes, kötelező tantárgyak.
 - 2) Rendkívüli, nem kötelező tantárgyak.
 - 3) A jövő évre előirányzott tananyag és tankönyvek.
- IV. Kidolgozott írásbeli feladványok.
 - 1) Magyar nyelven.
 - 2) Érettségi feladványok.
- V. Adatok az intézet történetéhez.
 - 1) Az intézet beléletéhez.
 - 2) Az intézet külső viszonyaihoz.
 - 3) Az intézet jötevői
 - 4) Könyvtárak.
 - 5) Szertárak.
 - 6) Önképzőkör.
 - 7) Gyorsírókör.
 - 8) Segélyző egyesület.
 - 9) Az intézetnél rendszeresített pályázatokról.
 - 10) Ösztöndíjak, jutalmak, segélyezések.
- VI. A tanulók érdemsorozata.
- VII. Statisztikai kimutatások.
 - 1) A tanulókról általában.
 - 2) Az érettségi vizsgálatokról.
- VIII. Értesítés a jövő tanévről.

A magyar nép érzelem- és kedélyvilága dalaiban.

Szeretem a népet, mely a földet túrja
S rongy irigység nélkül néz a gazdag úrra,
De saját jussából nem ad egy arasztot —
Szeretem a büszke jó magyar parasztot.

(Kozma Andor, A magyar paraszt.)

Bevezetés.

Az emberi szív érzelemvilágát ismerni s a kedélymozgalmakba bepilanthatni, a legérdekesebb foglalkozások közé tartozik. Az érzelem és a kedély nyilvánulása pedig a lelki élet visszhangja lévén ezek megismerése fényt derít magára az alkotó lélekre is; ennélfogva egy darab lélektan áll előttünk az érzelem- és kedély nyilvánulásainak vizsgálatánál. Mivel pedig az érzelem belső mozgása megfelelő külső mozgásokban való kifejezést keres, a mint azokat megtalálja, nyomban nyilvánul is, legyen ez a nyilvánulás akár pusztá hang, akár taglejtés, akár értelmes beszéd. Az érzelmenek eme, a kedély bizonyos fajú hangulatától függő komoly vagy víg, de mindig egyszerű és könnyed szavakban való nyilvánulását dalnak nevezzük. Az alapul szolgáló érzelem kifejezése teszi a dal tartalmát, a hangulat minősége nyomán fakad a dallam. Mert szöveg és dallam a dalban együtt fogamzik és egyszerre születik; amaz a csontváz, ez a hús és a vér. A dalnak ezt az egyszerre jelentkező két tulajdonságát foglalja egybe a magyar nép ebben a szóban: nóta. A nóta és a nótázás beszélés és dalolás együtt, úgy mondhatnók dalolva gondolkodás. Az a dal, melyet mi népdal neve alatt értünk, különbözik az énektől. Az éneket létrehozó érzelem s az érzelmet foglalkoztató tárgy magasztosabb, mint a dalé; az énekben Isten, haza s az összemberiség iránt nyilvánuló érzelem magas hullámtornyokat vet s az érzelem e fentjárom tulajdonságához idomúl a gondolatok fensége is, mint ezt az ódában és a hymnuszban láthatni. Lehet ugyan dallama az éneknek is, de nincs a szöveggel oly szorosan összenöve, hogy az érzelem első mozzanatakor már avval együtt fejlődött volna; hanem rendszerint később, a már kész szöveghez szokott a dallam készülni. A dal és ének e megkülönböztetése azonban csak újabb keletű. Régebben a lyrai költeményeket

általában énekeknek nevezték; csakhogy a vallásos érzelmekből fakadtakra azt mondták, istenes-énekek, míg a világias vonatkozásúak jelölésére, vagyis a mai dalokra, a virág-énekek nevet használták. Későbbi neve a nóta s a legújabb a dal.

A dalt a magyar nép mindig művelte, de hogy a legrégiebbeknek mi volt a tartalma és minő volt a dallama, azt, gondosan följegyző kéz hiányában, nem tudjuk. Kétségtelen csak az, hogy a régibb népdalok tartalmilag gazdagabbak, alakilag változatosabbak voltak, mint a mostaniak. Mert az Árpád- és vegyesházbeli királyok alatt a nép a szabad nemzetet jelentette, mely csak lassankint sülyedt a szolgaságba, s így a mozgalmas nemzeti és hadi élet, majd a hajduvilág, meg a kurucz és labancz pártszakadások gazdag anyagot szolgáltatottak a dal tartalmául, a mely így nemcsak a pásztor és földművesélet foglalkozásai közt támadt érzelmeket zöngötte, hanem mélyebb honfíúi, hadi és politikai vonatkozásokat is tartalmazott. A külső alakban való nagyobb változatosságukat eléggé igazolja ama körülmény, hogy a mai népdalformák nemcsak mind megvoltak, hanem a régiek közül több feledésbe merült. E dalok akkor a mily joggal voltak nevezhetők népdaloknak, ép oly joggal illet rájuk a nemzeti elnevezés is. Mert dalolták ezeket az oly, íráshoz nem értő paraszt urak is, kik érzésben és gondolkodásban a köznépet nem igen multák fölül. Így az ilyen dalok képezték — egy-két iskolás költő műveinek kivételével — az összes dalköltészetet; s mivel a nemzet egészének beszédmódja nem különbözött a népdalok nyelvétől, nem keresve keresték a népies kifejezéseket és alakokat, Arany János joggal nevezi dalköltészetünk emez időszakát az „ön tudatlan népiesség“ korának.

E költemények közül csak a kurucz és labancz mozgalmakban szülemlettekből birunk nagyobb gyűjteményekkel Thaly Kálmán fáradozásai nyomán, az előbbi korszakokéból vagy semmivel, vagy töredékekkel. A közélet és a költészet terén egyaránt beállott hanyatlás korszakában éléssé vált az úr nemesség és nép, iskolázott és parlagon hagyott elme beszéde és költészete között. Amazok a nemzeti nyelv helyett a latint használták gondolataik közlésére, vagy, ha magyarul szólottak is, eszméik és alakjaik idegen népektől kölcsönkértek voltak, a néppel s annak költészetével pedig semmit sem törődtek. Emezek daloltak továbbra is, de dallásuk nem hagyott nyomokat sem a nemzeti élet mezején, sem az irodalom elerőtlenedett testén. Csak mikor a tudákos költők kifogytak az idegen eszmékből és alakokból, s a hervatag költészet számára életadó forrásról kellett gondoskodni, fordult a figyelem úgy a nép ügye, mint költészete felé. Mert a nép társadalmi helyzetének és költészetének felledülése egymástól elválaszthatatlan. „S a népköltészet fölkarolása méltá-

tása, buvárlása, kincseinek tüzetes gyűjtögetése a demokratikus elvnek a politikai életben elterjedésével egykorú“, mondja Greguss. — S csakugyan megkezdették emez őserőtől buzgó költemények összegyűjtését. Az első, ki e téren sikeresen működött, Pálóczi Horváth Ádám volt. „Ötszáz ének.“ cz. gyűjteményében számos népies és hazafias költeményt őrzött meg s maga is szerencsésen utánozta ezeknek hangját és alakjait. Azután a lelkes Kulesár István szölitotta föl többször a hazafiakat ilyenmő költemények összeszedésére, melyeknek neve nála paraszt-dall, köznép-dalla, de már nép-dall is, s az így beküldötteket a szerkesztése mellett megjelenő „Hasznos Multságok“-ban, mint a „Hazai s Külföldi Tudósítások“ szépirodalmi melléklapjában, közzé is tette. Váczott és Sárospatakon is adtak ki hasonló tartalmú műveket, de mindezek a teljesség és megbízhatóság nagy híjával voltak. Fölvettek a gyűjteménybe oly költeményeket is, melyeket deákos műveltségű emberek irtak, csak elvéve akadhatni egy-egy valódi népdalra. Nagyobb gonddal összeállított gyűjtemény a Kisfaludy Társaság megbízásából Erdélyi János szerkesztése mellett 1846—48. 3 kötetben megjelenő „Magyar népdalok és mondák“ cz. mű, de ebben is akad deákos költőtől irt darab akárhány. E tekintetben a kritika nem járt el egész szigorúsággal a gyűjtemény összeállításánál, pedig a népdal nyelve valódi kulcs annak igazi fölismerésében, mert a nép soha sem mond olyat, a miről tényleges fogalma nincs, ismeretkörét túlhaladó tárgyak soha sem fordulnak elő nyelvében. Az Erdélyi féle kiadásban pedig akárhány olyan fogalom és kifejezés van, a mely a nép eszmekörét túllépi s így az ilyen dalok nem is tőle erednek. Lehetnek népies dalok, de nem népdalok. A Gyulai Pál és Arany László gondos felügyelete alatt szerkesztett „Magyar népköltési gyűjtemény“ már több kritikával jár el a tekintetben is és megjelenése idejéig, 1882-ig magában foglalja az egész addig ismert népköltési anyagot. Egyes vidékek dalköltésének összehordásában elévülhetetlen érdemeket szereztek: Kriza János, ki „Vadrózsái“-ban a székely nép, s Kálmány Lajos, ki az alföldi nép ajkain kelt dalokat jegyezte föl. A folyton keletkező népdalokat szeretettel és gonddal közli a „Magyar Nyelvőr“ és pedig hangtani sajátóságuk és az irodalmi nyelvtől eltérő beszédmódjuk pontos feltüntetésével; a „dalkedvelő magyar közönségnek“ pedig könnyen hozzáférhetővé teszik a különféle olcsó kiadások és vállalatok, mely közül említésre legméltóbb az „Ezeregy magyar népdal“ Cserjés László szerkesztésében.

A mi óta a figyelem és érdeklődés fölkelt a magyar népdal iránt, az óta önálló irodalma is keletkezett e műfajnak. S a népdalokkal való foglalkozásnak kettős haszna van; 1) maga a dal, mint a nép szellemének alkotása, megmutatja nemesak azt, hogy miként gondolkodik és érez ál-

talában a nép, hanem különösen a magyar nép; ennél fogva nemzeti-ség szempontjából a magyar embernek és fajnak lélektanához nyújt adatokat; 2) a műköltészet elbágyadásakor mindig a népköltészetből újul fel, erősödik meg, tanul formát és kifejezést egyaránt. Jelen dolgozat célja a magyar népnek dalolás közben nyilatkozó érzelem és kedélyvilágát megfigyelni.

E kedélyélet általános jellemzésére Jókai Mór, „Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és képen“ cz. vállalat Magyarországra vonatkozó részének I. kötetében azt mondja: „Véralkata a magyarnak valami sajátságos vegyülete a vérmes, flegmás és méla mérsékleteknek“. S aztán ezt az általánosságban adott meghatározást úgy részletezi: „Vérmességére vall könnyen fölhevithető fantáziája, mely gyakran a félvilággal szembeszállni készíti s a veszélyek iránt elvakítja. A mohácsi vész előtt ez volt a jelszava, hogy „a pecsétnyomó gyűrűinkkel is agyonverjük az egész török tábor“. Ez a bizakodás egyénenkint is él Ez büszkeségének is az alapja; elsőbbséget maga fölött semmi más nemzetnek nem ad. Becsületérzésére büszke. A vérmes alkatból folyó egyéb jellemvonásokat minők, hogy „könnyelmű, meggondolatlan, ingatag és semmiben sem kitartó“, mérsékli a flegmatikus hajban, a melynek jótékony hatása mellett Jókai szerint megvan „a magyar népjellemben az a kitartó ragaszkodás egy-egy nagy eszméhez, a melyet egyszer befogadott“. A flegmából eredő komolyságot derültté tudja tenni a humor, a melyből sok van kedélyében, „de komédiázni nem szeret. Sajátságos jellemvonás e mellett a magyar fajnál az élcelési, megtréfálási hajlam“. Végre kedélyének a véralkotának harmadik oldalát eképen fejtegeti: „A melacholikus színezetet pedig megtaláljuk . . . a búskomorsággal rokon, rajongásig emelkedő hazaszeretetnél. A magyar nehezen tud külföldön megtelepedni, bármilyen jó dolga legyen is; s ha a viszonyok kényszerítették a kitelepedésre, a második-harmadik nemzedékben már visszavándorol. Népdalai telve vannak e bánatos melázással, s régi példabeszéd, hogy „sirva vigad a magyar“ Ez a melacholikus színezet keresztülvonul egész költészetén de azért távol marad a kétségbeeséstől is.“

E jellemvonások alapján megkísérlem a magyar nép kedélyének és érzelmének képét megfesteni azokkal a színekkel, a melyeket a népdalok adnak a festő ecset alá.

I.

Hazafias dalok.

A hazafias magyar népdalok majdnem mind édesbús érzést lehelnek. Régebben a nép közé számítható alsó nemesség hazájának romlott állapota fölött kesergett, a mely romlást a török és német uralom, meg a pártokra sza-

kadtt magyar nemzet egyaránt segítettek előidézni. Pedig a magyar rendkívül szereti hazáját, büszke a magyar névre, dicsekszik földje áldott termékenységgel, égbenyúló hegyeivel, zöldelő síkságaival, rengeteg erdőivel. Elmondja róla: Bölcsum vigasztalom, — Dajkám és ápolóm: Szép Magyarországom! S e szép országért örömmel ontja vérét is, csak az boldogulhasson, hiszen „Kerekes Izsák“ nótájából megtudhatjuk, mint érzett hazája iránt a nép. Ő eme szavakkal ront az ellenségre:

Kiomlatom vérem apámért, anyámért,
Megöletem magam szép gyűrűs mátkámért,
Maghalok én még ma magyar nemzetemért.

Megkisérel tehát mindent az erő kifejtés és vitézség útján s csak mikor belátja, hogy fegyverrel s erővel többé boldogulni nem lehet, fohászkodik Istenhez s szűz Máriához, hogy ezt az országot, mely ezer éve szolgál nevének, mentse meg, tartsa fenn. Nemzeti imádságaiban eként esedezik bizalommal: . . ha Isten van az égbe; — Nem hagy minket a veszélybe. Az Isten fiához pedig így könyörög: Szenvedő háznak lásd siralmát végre, Légy bágyadt népednek biztató vezére. Máriához pedig abban a reményben fordul: Él még a jó Isten anyja, — Nem hagyja a magyart soha. — Ha könyörög a haza fenntartásáért, átokkal illeti a romlás okozóit, ezek között pedig különösen a németet nevezi ilyenek, azért a legerősebb gyűlöletet érezteti az ellene irt dalban:

Ne higj magyar a németnek,
Akármivel hitegetnek;
Mert ha ád is nagy levelet;
Mint a kerek köpönyeged,
S peccsétet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája:
Nincsen abban semmi virtus —
Verje meg a Jézus Krisztus.

A haza állapotának lesülyedése fölött az otthon maradtak csak keseregtek; bánatos érzés közt nézik a megalázott, eltiport nemzetnek a jogtalan iga alatt történő vergődését, s felsóhajtának:

Fáj a szivem majd megreped bújában,
Egyre keserg, titkon eped magában,
Érted a kín, érted borul reája,
Drága hazám, bús magyarok hazája.

Fül-fölkokog fájdalmuk a „rég jó idők“ meg gondoltán, s ki-kitör a keserv, hogy „nem úgy van már mint volt régen.“ A régi időkre való emlékezés megindítja az áldáskivánás patakját, a melynek minden hullámából az elmúlt dicsőség visszaállása után való vágy napja ragyog vissza:

Adjon Isten minden jót,
Mint ez előtt régen volt,
Süvegelje meg a magyart.
Mind a lengyel, mind a német,
Mind az oláh, mind a tót.

De ez csak jámbor óhajtás maradt sokáig! S hogy mik történtek ez idő alatt a szegény, elnyomott, szolgaságba taszított néppel, azt tudunkra adja a keserű bánattal telt dal. Panaszkodik benne, hogy ő állítja a katonát, ő fizeti annak zsoldját s hozzá mégis nála „kovártélyozzák be.“ Fizetni kell a sok adót s ha beáll a fizetésképtelenség, a bíró elveszi utolsó véka búzáját, kocsira rakja gúnyját s meg nem hatná szívét „a sok siró“ gyermek. Sőt a legnagyobb szegénységet árulja el az a kijelentése: Ha szememből nem foly könnyem, — Sótalan eszem kenyerem.

A kik a haza elnyomatását tűrni nem tudták, azok kibujdostak, várva a jobb idők visszaálltát, midőn újra szeretett szülőföldjökre visszatérhetnek. A hazától való elválás alkalmával az anya kebléről leszakadni készülő magzat fájó keserve üti meg füleinket, csak ilyenkor érzik legigazabban, mit kell elveszteniök.

Szülőföldem, istenhozzád!
Az hazám már Lengyelország;
Az hazám már Lengyelország:
Mégis sirva gondolok rád.

S mikor már az idegen földön otthont talált, eszében még mindig az édes hon forog, reményeinek, vágyainak központja mindig csak az marad, bár a viszontlátás reménye hiúnak tűnik is fel előtte.

Szegény magyar hazám	Szép Magyarországom!
Volt én szülő anyám,	Sírhalmom hol leszen,
Már sohasem látom,	Te tudod Istenem!

Visszagondol hazája szépségeire, s azok még jobban fokozzák fájdalmait, mert:

Vizeid folyását,	Lovam lába nyomát
Erdőd nyilását,	Te áldott földeden
Mezőid kalászat	Én soha nem látom.

Később is, a külföldre vezényelt magyar katonák dalaiból ez a haza való sóvárgás olvasható ki, mert bár sok országot, sok nevezetességet láthat, dicsőség, szerelem jár nyomában, azért „szíve csak azt susogja: jobb otthon“.

Azok keblében, a kiket a szükség kényszerített idegen földre menni, vagy gaz hitegetők aranyhegyeket ígérő hazug ajka csalt ki az országból,

a honvágy szintén él és dalba is kerekedik, mint a bukovinai székelyek dalában olvasható:

Magyarország édes hazám,
Bárcsak határod láthatnám,
Látom füstjít, de csak alig,
Hogy az ég en feketéllik.

Moldovának nagy a széle,
Istenem, hozz ki belőle.
Ha még egyszer kijöhetnék,
Soha vissza sem tekiutnék.

Édes hazám Magyarország,
Olyan vagy te mint mennyország,
Én Istenem vigy el bele:
Sohse vágyom ki belőle!

Még az is, a ki Bukovinában született, Magyarországot tartja igaz hazájának s a hol lakik, azt „idegen föld“-nek nevezi annyival is inkább, mert „idegen az ember hozzám“. Meg azután a nemzetiségét és nyelvét elnyomni törekvő eljárás is keserűséggel tölti el szívét, azért mondja: Hej, Módua olyan ország, — Magyarból is oláht csinál.

Az otthon maradt kesergők ép úgy, mint a külföldön élők és a hon után sóvárgók bánatjukat sokszor a borba fojtják, mulatni, vigadni szeretnének, de uralomra vergődik a honfibú s kezdetét veszi a „sírva vigadás“, melynek keserű hangjából jótevőleg verődik ki a remény hangja: Megvirrad még valaha, Nem lesz mindig éjszaka. A remény lassankint teljesedésbe ment, a nép a polgári jogegyenlőség behozatalával kiemelkedett megalázott helyzetéből s a közterhek viselése, a joggyakorlás és a törvény előtt való egyenlőség szempontjából egyenlő rangba jutott az azelőtt kiváltságos osztályokkal. Mily örömmel énekelte a nép magáról: Magyarország édes fia vagyok én. Minő lelkesedéssel vett részt a 48—49. szabadságharcban, mely számos lélekemelő példáját adta a harcban való vitézségének, a többi közül csak az egyet idézem, melyet a népdal fentartott és fentart most is:

Felteszem a csákomat a fejemre,
Ugy ugratok Windischgrätznek elejbe;
Windischgrätznek paripája sántikál
Plezur kapott útközetben Szolnoknál.

Bár az urát találta vón' a golyó,
Vagy temette volna a Tisza folyó!
Lám a magyar nem tud megretirálni
Megmutatja, hogy hogyan kell megállni.

Mondja meg hát magyarul, hogy mit akar,
Meg is érti, meg is teszi a magyar,
Meg is teszi, hogy nem fog retirálni,
Megmutatja, hogy hogyan kell megállni.

A szabadságharcot követő önkényuralom alatt a népdal Isten átkának nevezte a magyarság közt lévő egyetértés hiányát, mert a nép szerint azette a szabadságharcot sikertelenné s joggal mondhatta: Átok verte meg a magyart, — Hogy az soha együtt nem tart. De hát az is természete a magyarnak, hogy a maga kárán tanul s ez lehetett egyedül álló vigasztalója is.

A kiegyezés után a népszabadság fája újra virulni kezdett, ismét beállott a forradalom előtt élvezett jogegyenlőség, de bizony ennek súlyos és gyakran igazságtalan adó az ára. Az e fölött való elkeseredés mély gyökeret vert a nép szívében, sokáig csak rejtegette, legfölből vasár- és ünnepnapok délutánján hánytavetette meg szomszédal, komával: de végre nótába tört ki s manap már hangosan hirdeti a röppenő dal. S hogy mind ezért nem a nép atyját, a koronázott királyt okolja, hanem az államkormányzás legmagasabb tényezőit, azt a dal olyatén kerekedése bizonyítja, hogy súlyos helyzetét mintegy panaszként mondja el a királynak s tőle remél orvoslást.

Ferencz József Eger felé utazik,
Három huszár elébe masirozik.
Azt kérdezi Ferencz József: mi ujság?
Nagy az adó gyászba van Magyarország.

A magyar leány előtt sem érdektelen a haza, búsulást érez ugyan szívében azért, hogy szeretője a hon védelme céljából eltávozik s esetleg a pártában való maradás veszélye várakozik rá, de avval nyugtatja meg magát, hogy ha visszatartaná szent kötelessége teljesítésétől, igaz legény nem is ölelné karjába s ez a gondolat lassankint oly erőssé izmosodik szívében, hogy teljesen megvigasztalódik ama kijelentéssel kapcsolatban, hogy az a legény „Ki honn marad, nem érdemel, — A ki elment, annak nem kell — Feleség. —

Ama nagy alakok közül, kik szóval és tettel munkáltak azon, hogy a nép ne csak lakosa legyen az országnak, hanem valóságos polgára, a népdal csak Rákóczi és vezérei, meg Kossuth Lajos személyét vette föl. — Amazokról a már-már feledésbe menő dal azt zengi:

Jaj Rákóczi, Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri
Bezerédi!
Hová lettek magyar népnek
Élő tüköri,
Nemzetünknek hírszerzői,
Fényes csillagi,
Ocskai?!

Emerről pedig a közkeletű „Kossuth Lajos azt izente“, „Kossuth Lajos édes apám“ s „Kossuth Lajos nagy bújába. — Kiül a tenger partjára“ kezdetű dalok szólnak még most is.

Mindezekből azt a végső következtetést vonhatjuk le, hogy a magyar nép erősen ragaszkodik hazájához; búsul azon, ha ellenség szorongatja, vagy igazságtalan nyomással sanyargatja a felsőbb hatalom; szilárdul védi nemzetiségét még a külföldön is, és a haza képe, bárhová vesse is az élet zivatara, sirig él lelkében. Az a nagy eszméhez való kitartó ragaszkodás szintén feltalálható a népdalokban, a mennyiben a haza romlását állandóan a németnek tulajdonítja és közszájon forgó dal hirdeti, „mégis hunczfut a német“. A veszély fenyegetésekor önfömláldozó, nagy és a nép érdekeit igazán szívökön viselő embereit el nem felejtí soha.

II.

Katonadalok.

A szó szoros értelmében vett katonadal nem nagyon régi keletű. A harcizolás egy külön társadalmi osztálynak, a nemességnek kötelmeihez tartozott, a mely e czimen busás jogok és vagyon birtokába jutott. A nemesség e kötelmet fennen fitogtatva, hosszú időn keresztül jól-rosszul teljesítette is és harcizkedvét, diadalait meg is énekelte, vagy meg is énekelte. De ezek az énekek többnyire tudákos szerzőktől eredvén, a kurucz-költészet egy-két örökbecsű darabját kivéve, sem értékkel nem bírnak, sem a népdal elnevezését meg nem érdemlik. Az ősi harcizvágy csökkenése, meg a hadsereg folyton szaporodó emberszükséglete nem érhetta be a nemesség katonáskodásával, mely egyébként sem volt köteles állandóan, még béke idején is szolgálni, csupán a harcizra hívó királyi szóra kelt föl és teljesítette köteleességét. Ennélfogva a szükségessé vált állandó hadsereg zömét a nemesség csekély számú vállalkozóin kívül részint az erőszakkal összefogdosott, részint a toborzás útján összezsűdített parasztság alkotta. Így a legtöbb katona idegenkedő, sőt ellenséges érzülettel viselkedett méltatlanul ráért sorsa iránt, mit még fokozott a fegyelem embertelen szigoros a szolgálátidő hosszú tartama; érette nem lelkesült, mert nem tudta miért harcizol; nem tüzelte a szabadság megtartásának, vagy a rája ki nem terjedt alkotmány megvédésének érzete. Ennélfogva, mint Imre Sándor mondja: „A népdalok gúnnyal szóltak, vagy keserű lemondással, siralommal s bizony néha átokkal is“.

A katonaélet iránt táplált idegenkedés nemcsak magára az életmódra terjedt ki, hanem néha annyira ment, hogy még édesanyját is vádolja, miért adott neki életet, ha katonának kell lennie:

Édes anyám mért szültél e világra?
Kilencz fontos golyó van a számomra;

Kilencz fontos golyó, hogyha eltalál,
 Azt se mondóm, hogy édes anyám valál.

Tehát nem örömet áldozza fel életét oly országért, mely vele úgy sem tett semmi jót. Más dal határozottan tudtunkra adja a szeretőjétől megfosztott leányka ajakával, hogy bizony nem jó szántából ment katonának a trombitaszóra, hanem: Katona vagy, rózsám, de nem jó kedvedből, — Szolgálod a császárt nagy kénytelenségből.

A keserv, mely a katona szívét eltölti, nem vádolja az anyát azért, hogy a világra szülte, hanem abban nyer kifejezést, hogy katona létével anyjának okoz bánatot:

Kesereghet az az anya,
 Kinek két fia katona,
 Egyik huszár, a más gyalog,
 Úgy kerülnek az országot.

Szabadulnék, ha lehetne,
 Ha Ferencz császár engedne.
 Szabadságunk el van zárva
 Ferencz császár ládájába.

Egyik baka, a más huszár,
 Pesti kaszárnyában sétál.
 Pesti kaszárnya repedj meg!
 Két szép fiam szabadulj meg!

Elveszett a láda kulcsa,
 Nem szabadulunk meg soha!

— — — — —
 — — — — —

A „nem szabadulunk meg soha“ kifejezést nem kell szó szerint érteni, hanem csak a katonáskodásban töltendő idő hosszúságára. Itt már a szabadulás vágya is föllép, mert, bár a paraszt helyzete a katonáskodáson kívül sem volt valami fényes, legalább személyére nézve a szabadság biztosítékával birt. Azonban a katonaságnál még ez sem volt meg. Legtöbbször durva fő- és altisztek kénye-kedvét, goromba bánásmódját s a fegyelemnek kegyetlenségig fokozódó szigorúságát kellett elszenvednie úgy, hogy életét joggal hasonlította rabsághoz. Láthatjuk ezt ama népdalban, melyben a madárkával küld haza levelet, de szóval is megkéri, hogy:

Iha kérdik: hogy vagyok?
 Mondd meg, hogy rab vagyok;
 A Rádeczky táborában
 Közkatona vagyok.

A rossz bánásmód mellett a keserűség érzetét fokozza a katonának sorozott nép fia szívében az a tudat is, hogy ifjúsága legszebb idejét durva szolgálatban, idegen földön, szerető és vigasztaló keblek nélkül kell eltöltenie. A megszokott családi körből kiszakítva, teljesen idegenek közé taszítva szíve elszokik a nemesebb érzelmektől s később esetleg haza térve elzárkózik azoknak rá irányuló hatása elől is. Legalább e féltet lehet kiolvasni e dalból:

Életemnek komolyságát elértem,
 Mit reméltem, én azt el nem érhettem.
 Jobb vállamon katonafegyver csörög,
 Bús szívem a jó Istenhez könyörög.

Eddig valék kis hazámnak lakója,
 Most már vagyok az országnak vándora.
 Ifjúságom virága itt hervad el,
 Ifjú életem gyászos homály fedi el.

Az elkoseredés szításához társul szegődött ama körülmény, hogy a hadsereg számát erőszakos eszközökkel, az elfogatással is igyekeztek teljessé tenni. Igaz, hogy ilyenkor csak a rovott életű legényeket iparkodtak összefogdosni, de néha elég volt a haragostól vagy ellenségtől eredő pusztagyánuba hozás, vagy ráfogás is, hogy a különben semmit sem sejtő áldozatot katonának vigyék. Pedig egyik-másik talán önkényt is elment volna, mint a dal mondja:

Elmennék én katonának,
Csak kötéllel ne fognának,
Ugyan kinek volna kedve
Gyöngyéletre erőtetve.

És ha már kötéllel fogták, kötélen is tartották. — Épen mivel a legtöbb elfogott legényt szíve ellenére, kényszerítve hurczolták el, a megszökés minden módját megkísérlette s ez nem egyszer és nem egynek sikerült is. — Hanem a nagy többséget kötözve kísérte a fegyveres csapat a legközelebb fekvő helyőrségre. — Hogy mit érezhetett a szegény család, melynek munkabíró tagját ily erőszakos módon tépték ki övéi köréből, annak bemutatására szolgál a következő dal:

Már minálunk verbuválnak kötéllel,	A gazdagnak öt-hat fia! nem bántják.
Elviszik a szegény legényt erővel;	A szegénynek ha egy van is elfogják;
Hátra kötik a két kezét kötéllel	Utána megy apja, anyja siratják,
Ugy kísérik be Kassára fegyverrel.	Kérik pénzért az uraktól; nem adják.

Eredj haza szegény ember, azt mondják
Neveld apró árváidat, hadd hordják;
De megveri az Uristen idővel,
Ki a szegényt elfogatja erővel.

Megtudjuk ebből azt is, hogy olykor-olykor az elfogottat sikerülhetett pénzért kiváltani, sőt az is nyilvánvalóvá lesz, hogy a nép gyermekei közül is csak a szegények magzatai estek az erőszak áldozataiul. A keservökben mulatozó legények is azt dalolják: Eredj haza, gazdag legény, Nem vagy ide való! Csak a szegény szolgállegény — Katonának való. Csoda-e, ha átok kél kebléből gyűlölt életmódjára s átkozza a mérszarost, a ki a borjú lábát elvágta s azt óhajtja, hogy „A gőzösnek hat kereke — Bárcsak izzé porrá törne,“ hogy el ne vihetné az idegen földre.

Kevés számú katonadalainkban megszólal a gúny is. Ennek ostorával sújtja a rossz ellátást és a vele való túrhetetlen bánásmódot egyaránt. Azt mondja; „szenvedés a hadfi dolga“, mert annyi a parancsoló, az elüljáró, az úr, hogy azt sem tudja, kinek engedelmeskedjék? Pedig e parancsolók mindegyike önálló zsarnok, ki a maga hatáskörében keményen érezteti félelmes hatalmát, ha a közlegény kedvét nem keresi, szeszélyét nem tel-

jesíti. Bizony pedig egy kissé jobb bánásmód is elkelve, mert olyan az a katonasor, hogy „egyik lába a békóba, másik meg a koporsóba.“ No de még az ellátás, az ám a gúnyolni való portéka! Halljuk csak:

Komisz kenyérében nincs só,
Húslevese csak néha jó,
Az jár mindennap számára,
Csillagot néz vacsorára.

Gúnynyal illeti a rövid szárú bakancsot, mely nyáron egészen elmerül a sárban, télen pedig fázik benne a lába. Boszús bornyújára, melyet gúnyjában megelevenít, s mivel a mészáros elvágta a lábát s így nem tud a maga lábain járni, hát „gyalog katonának hátán kell hordozni.“ Azért, ha már épen katonának kell lennie, miért nem sorozták huszárnak, hiszen azt meg is ígérték neki: Huszárnak soroztak, — De bakkancsot adtak, — Verje meg az Isten! — De megbúsítottak!

A sok szenvedés kimeríti a legerősebb természetet is, az idegenkedés közt folytatott munka nemcsak unottá, hanem végre gyűlöltté válik s épen azért lesi a katona a megszökhetés alkalmát, bár tudja, hogy a fejével játszik, esküt szeg és hogy e lépéssel kiszakad a társadalomból. A népdalok szerint még is akad olyan, ki ezt megteszi. Egyik már a sorozás elől megszökik: Elbujdosott a szeretóm, — Hogy ne vigyék katonának, — A németek kutyájának. Pedig ugyancsak keresi „három káplár katonája“, hanem azért szeretője reménykedik, hogy „Nem fogják meg hamarjában.“ Egy másik dal már a rendes szolgálatból megszökött huszárt mutatja be, ki sietségekben még zabolát sem tett kis pej lova szájába, csak úgy nyereg és kantár nélkül indult a nagy világba. De mintha az ég is figyelmeztetné sötétségével tettének gyászos kimenetelére, búsan sóhajt: „Minden felé borul az ég nem derül“. S valóban a kézrekerült szökevény helyzete nem volt irigylésreméltó, a vége pedig rendesen halálbüntetés volt. Tünődik is, fél is a halálra ítélt katona:

Még azt mondja az ágyitor énnékem,
Hogy a hóhér veszi el az életem —
Trombitások három rúfot fujjanak,
Jaj Istenem! — holnap felakasztanak.

Megható az élethez ragaszkodás kifejezése s nem található benne az élet elvevése fölött való közönyösség, vagy épen az élet megvetése, mert a magyar nép még nem jutott a világfájdalom örvényébe.

A hadkiegészítésnek egészen más módja volt a toborzás, melynek érdekes leírását olvashatjuk Gvadányi Rontó Páljában. A toborzó katonák czifra öltözete, remek tánca az utcán, bő költekezése a korcsmában, a katona-

élet szépségének hazug nagyítása, aranyhegyek ígérete: sok tapasztalatlan ifjú legényt megszedített s vitt a csábító toborzók közé. S ha egyszer ezek a beállók markába csaptak, vagy fejükre tehették a csákót, bajos volt onnan a kiváltás, de, mint Gvadányi idézett munkájában Rontó Pál élettörténetével bizonyítja, nem lehetetlen. A katonául ily módon fölcsapók az akkori idők önkényteseinek tekinthetők. A beállás indító okai közt vagy a megszokott foglalkozással való meghasonlást vagy a hűtelen szerető miatt támadt keserűséget találjuk a dalokban:

Hogy ha megcsalt, csaljon is, nem bánom,
Lesz még nekem galambom, virágom,
Huszár leszek s azután a leányok
Szeretnek, ha nem is járok utánok.

Az alkotmányos élet fölvirradása után keletkezett katonadalokban már nem találjuk azt a nagy idegenkedést a honfői kötelességnek eme, kétségtelenül legsúlyosabb teljesítésétől s pedig azért, mert a magyar tudta, miért hárezol, volt hazája, féltve őrzött alkotmánya s a polgári jogok kiterjesztése után maga a nép is egyik tényezőjévé vált az alkotmányos életnek. Ennek az a következménye, hogy nagyobb hajlam és kedv mutatkozik a katonaelet iránt s bár ez a kedv a lelkesültség magaslatáig ritkán emelkedik, legalább az átkozódásig menő ellenszenv kiveszett a szivekből s a népdalokból egyaránt. Most már nem tartja büntetésnek ezt az életet, mert hiszen főúr és nemes, kereskedő és iparos gyermeke vele egy sorban s egyenlő fegyelem alatt rójja le kötelessége adóját. Sőt bizonyos fokú büszkeséget talál katona voltában, mert

Az Isten is katonának teremtett,
De még a papunk is annak keresztelt,
Az is leszek míg a világ világ lesz,
Míg az égen egy ragyogó csillag lesz,

énekli a besorozott legény. Az képezi fő büszkeségét, hogy katonának csak „a legények elejét“ viszik el s otthon csak a nyomorultak maradnak kettenhárman. Nem búsul leendő állapotán, nem veszi el kedvét az élettől, nem átkozza többé édes anyját, hogy miért szülte, táplálta, nevelte, ha úgy is katonává kell lennie: ellenkezőleg, megköszöni anyja fáradozását:

Édes anyám, haj, de szépen neveltél!
Mikor engem karjaidon rengettél.
Akkor mondtad, jó leszek katonának,
Besoroznak egy szép magyar huszárnak.

Eldicsekszik avval is, miként sorozták be, hogyan állott meg az orvos szeme kifejtett termetén, duzzadó izmain, mint gyönyörködött tagjainak

harmonikus szépségén s mondta ki az ítéletet: „No, te fiú! jó leszel katonának.“ Örül annak, hogy hallhatja ezután az ezred bandáját, sőt hetvenkedve hánytorgatja, „nem parancsol nékem a biró“, tehát mintha magasabbra tartaná magát, mint a „czibil“. mert őneki „majd parancsol már ez után a császár.“ Még régi foglalkozását is lenézi s arról az állapotról, melyet előbb királylyal, császárral sem cserélt volna el, most kicsinyléssel szól:

Voltam csikós, voltam gulyás.
 Voltam az alföldön juhász,
 Nem őrzöm már senki jubát,
 Nem ad nekem senki ruhát,

hanem maga a császár, igaz, hogy hozzá teszi „komisz inget, komisz gatyát“, de nem is fárad érte annyit, meg ingyen is jut hozzá. Mikor már a személyes szolgálatot kell teljesítenie, akkor sem keseredik el, hanem, ha valami nem tetszik neki, jóízű humorral telve tér napirendre fölötte. Ha rongyos a bakancsa, avval vigasztalódik: „a bakancsos akkor csinos, mikor a bakancsa rongyos“ s a csinosság okát még humorosabb hasonlattal abban jelöli meg, mert „lába kinéz a bakancsból mint a rózsa bimbójából“. Ingerkedik polgári pajtásával s a maga sorsának földicsérése után hívja: „Gyere pajtás katonának“, mert a katona „se nem kapál, se nem kaszál, csak a kaszárnyában sétál“. Pajtásának ama válaszára: „Nem mék biz én, mert levágnak“, tréfásan azt feleli: „Ha levágnak, feltámasztnak, — Téged tesznek kapitánynak“.

A derült kedély annyira megtudja nyugtatni, hogy életének kisebb-nagyobb kellemetlenségei és bizony sokszor a nehézségig fokozódó küzdelmei mellett a szerelem is helyet talál szívében, mert bár:

Marsadjusztirungban állok egész nap,
 Gyenge vállam feltöri a czakumpakk;
 De a szivem nem töri fel semmi sem,
 Mundérban is érted dobog kedvesem.

Azért akárhányszor megtörténik, hogy a legfárasztóbb gyakorlatok után is fölkeresi szeretőjét, kinél egy-két eldugott peccenyedarab, bor, sütemény ugyancsak jól esik a fáradt hadfinak. A szerelmi suttogásba pedig néha annyira belemerülnek, hogy a hazahívó trombita — vagy dobszót észre sem veszik, ámbár az engedelem nélkül való kimaradás büntetést szokott magára vonni. Hanem hát a humor itt is erőt vesz rajta s avval védekeznek: „... nem hallék czapistrángot, mert a babám a fülembé suttogott“.

Míg a békében humoros a magyar katona a bajok fölfogásában, a harc beálltakor bátor, vitéz és halálmegvető. Mikor a csatatérre indulnak, nem élete veszélybe juthatása miatt halványodik el, hanem azért, hátha most

látja utólszor kedvesét. Ha a csatasíkon találná vesztét, avval vigasztalja szeretőjét: „csillagokból nézek akkor reátok“. Egyébként bármint hull a golyó, akárhogyan füttyülnek a kartácsok, ő vitézül helytáll s ha mellőle vagy előle lelővik a pajtását, rendületlenül lép annak helyébe. Azt köti csak ki, hogy ha el talál esni, akkor: Diófaszín legyen az én koporsóm, Barna leány legyen az én siratóm“.

III.

A magyar nép életmódja.

A magyar nép foglalkozása a földművelés és baromtenyésztés. Békés foglalkozás, mely az erőt edzi, a testet fejleszti, az igényeket tulságosakká nem fokozza, a kedélyéletet mélyíti s a természethez vonzódomá teszi. Egyszerűsége mellett hatalmas gátja az erkölcsök romlásának és a vele foglalkozót sokszor beálló elhagyatottsága mellett sem aljasítja le az állatvilág színvonalára. Mutatják ezt dalai, e dalok megelegetést sugárzó tartalma s az a szívhez szóló dallam, melyen egyszerű élete egyszerű eszméit és érzelmeit nótába önti a tilinkó vagy furulya hangjainál. Épen azért méltók ezek a figyelemre, mert bennök és általuk nem szól másról és máshoz, mint magáról és magához s azért tartalmuk valódiságához semmi kétség sem férhet. A földművelő nép nem ér rá annyira a dalkészítésre, mint a pásztorember, a kinek elég ideje van az elmerengésre, az érzelem összeszürésére és szavakban való kifejezésére. Azért a pásztorköltészet jöhet itt első sorban számításba. Mivel pedig a gondozott állatok faja szerint a pásztornak is más-más neve van, mindegyiket külön vesszük tárgyalás alá.

a) Gulyásélet. A gulyás a szarvasmarhák őrzésével foglalkozik, a melyek ugyan elég gondot okoznak, de azért elég alkalma van dalkészítésre és foglalkozása előnyének magasztalására. Segítő társa a gulyásbojtár, a ki fennen hirdeti:

Azért, hogy én gulyásbojtár vagyok is,
Azért, hogy tán fürtös gubát hordok is;
Megelégszem én a magam sorával,
Nem cserélnék az Argyélus királylyal.

Minek is cserélne! Hiszen van elég képzelő tehetsége arra, hogy magát királynak tartsa, uralma kiterjed az egész tájakra s a királyság jelvényeit is föl tudja magán fődözni:

Ugy is volt már az eszembe olyasmi:
Hogy én volnék az Argyélus királyfi.
Túri-süveg fejemen a korona —
Galambom meg a szép Tündér Ilona!

Szükségről sincs oka panaszkodni, főleg ha olyan helyzetben van, hogy bojtárokat tarthat. Ilyenkor csakszámon kéri és veszi a gulyát, s míg maga a gulyás a „paplanos ágyon“ nyugszik, a bojtárok „vizen, sáron“ őrzik a barmokat. Kérkedik is avval:

Van tejem borom is elég,
Tűz a konyhámon vigan ég;
De én akarmerre megyek,
Karcú derekat ölelek.

Hanem azért, a bojtár dolga sem olyan rémitő, minőnek a „vizen, sáron“ való őrzést gondolnók, ellenkezőleg, néha szerencsésebb, főleg szerelem dolgában, mint a gulyásé. Népdal őrzi annak az emlékét, hogy a kéri pusztai gulyásbojtárt maga a kisasszony szerette meg és sóhajtozott utána késő éjjel, ha furulyájának hangját meghallotta:

Éjfél után három óra az idő, Furulyaszó hallik onnan messziről, Száll a nóta, berepül egy ablakon, Ne aludyék ébredjen fel kisasszony.	Kinyilik a tisztartóék ablaka, Selyemhajú kisasszony néz ki rajta, Én Istenem azt gondolja magába, Mért vagyok én a tisztartó leánya.
---	--

Míg a kisasszony csak sóhajokban fejezi ki érzelmeit s szerelmének tettekkel való kinyilvánításától tartózkodik, addig a nép leánya már valódi, tettekben mutatkozó szerelemmel vonzódik a gulyáshoz s szerelme akkor éri el a legmagasabb fokot, mikor szeretőjét elvesziti. — Siránkozva keresi a „szegedi nagy cserénybe“ égett „barna gulyáslegényt“ s a keresés közben mint a halálharang kongása üti meg füleit a lesújtó valóság: Barna kis lány hiába keresed, — Beleégett, ki téged szeretett. S a két-ségbeesés fájdalmával kéri:

Mutassátok, mutassátok sirját,
Hadd öntözöm könnyeimmel hantját,
Hadd teremjen rózsát, ne töviset,
Mert ő engem igazán szeretett!

Oly igaznak, oly mélynek és hamisítatlannak tartja szerelmét, hogy könnyeiből rózsák termését reményli, mint a lángoló szerelem jelképét, mert szavaiból azt következtethetjük, hogy változatlanul akarja szeretni a szerencsétlenül járt bojtárt még sirjában is.

A gulyáséletnek folyását egy nagyobb költemény őrzi s ennek nyomán összeállíthatjuk a többi pásztorokéval is majdnem közös napi foglalkozást. A gulyás maga azért kedveli teendőit, mert:

Kis királyság az én állapotom, Igazgató törvény bunkós botom, Országom az egész baromjárás, Nagy potentát egy révbéri gulyás.	Hat bojtárnak vagyok fejedelme, Igy tisztelnék: gazd' uram ő kelme! Gulya keríti a cserényemet, Hat komondor istrázsál engemet.
--	--

— — — — —
 Ha szegény is, de magamé vagyok,
 Szolgálatban szabadságért állok.

Az idő viszontagságai sem találják készületlenül, mert ha csak záport sejt, akkor: Kifordítom a subámat szőrrel, — Vagy készülök a galléros szűrrel. Egészen más vigyázati rendszabályokat foganatosít a zivatar közeledésekor:

Ha látom a fürgeteg idejét,
 Begyűröm a süvegem tetejét,
 Csak úgy nézem az időt alóla,
 Még a jég is visszapattog róla.

Eledele felől sem esik kétségbe hiszen: Hord a gazda jó heti kenyere-
 ret, — Főzeléket, szalonnát eleget. — S azért:

Ha tarisznyám vetem a vállamra,
 Velem jár, kel az éléskamara,
 Bogrács, veder, szolgafa, vaskanál
 Mindenem van, mi is kell több annál.

Éjszakára nem megy fűdél alá, elmellőzi a paplanos ágyat is, e helyett: Leteritem sallangos bundámat, — Jó izűen alszom éjszakámat. Így megerősödve korán kél, már hajnal előtt, kitörli szeméből az álmodást, rövid fohászt bocsát Istenhez, s pipaszónál járja körül a gulyát „nincs-e hiba, nincs-e megdézsmálva?” Egész napi étkezése így történik; reggel:

Kenyereimből karéjt kanyarítok,
 Rá fanyársról szalonnát piritok.

Délben, ha kész bográcsos ebédem,
 Körülülök velem a cselédem;
 Ugy jóllakom fordított kásával
 Mint egy gróf a húsz-harmincz tájával.

Oszonnára olt a bojtár tarhót.
 Majd tarhonyát eszem vacsorára,
 Osztán gyujtok tűz mellett pipára.

És ha a rendes foglalkozás köréből néha vágya ébred az emberekkel való érintkezésre, „kapom magam, — úgymond — megyek a csárdába“. Természetes, hogy a fent előadott életmód csak nyár ivadjára illik, télen bizony a gulyások behuzódnak a tanyákba vagy a városokba s egy darabig vége a virágos életnek. A felsorolt életmozzanatokból leginkább a szabadságszeretet, a természet ölen folytatott egyszerű életmód szülte erőérzet magaslanak ki, csoda-e, ha a gulyás királyságról képzelődik?!

b) Juhászélet. Nem különbözik nagyon a gulyásától, legföljebb a szelíd

birkák őrzése mellett kedélye szelidebb lesz s több ideje marad az ábrándszövésre meg a furulyázás-dudázásra. Különben a juhász följebbvalónak tartja magát még a gulyásnál is, mert míg amaz a királyéval méri össze életét, ez már azt mondja:

Vezér ürüim kolompot viselnek,
Hogy én tudjam mindig merre legelnek,
Úgy sétálok utánuk mint egy császár,
Teheti ezt egy bojtár.

Az igaz, hogy fizetése — a népdal keletkezésének idejében — csak „húsz forint tíz karajezár“ volt, de ez a körülmény legkevésbé sem akadályozza abban, hogy magáról mint császárról beszéljen, mert hiszen „megél abból egy bojtár“. A császári sétáról azonban néha vagy maga feledkezik meg, vagy elfeledteti vele a szomszéd tanyás szépszemű leánya s az őrizetlenül maradt jószág elszéled, a mi kevés megmarad, azt bújában eladja s bujdosásnak indul, mint Petőfi János vitéze.

Különben maga mondja, hogy „a juhásznak jól megy dolga“, mert foglalkozása nem áll másból, mint „egyik dombról a másikra, terelgeti nyáját, fujja furulyáját, bú nélkül éli világát“. A nagyobb fokú bánat fősarjadásakor dudáját veszi elő, ebbe fujja búját s úgy ereszti azt szélnek. Gyalog sem jár mindig, mert hiszen tréfásan hirdeti a nóta: Juhász legény vagyok én, — csacsin masirozok én. A szegény állaton tölti ki aztán néha-néha feltornyosult bánatát, a szerelem csalódásának keserűségét, mint ezt nemcsak Petőfőtől tudjuk, hanem egyéb dalból is:

Juhász vagyok, búsan őrzöm a nyáját,	Felpattanok a számárra nagy búsan,
Esketőre ma viszik a babámat,	Végig ütök füle közt a kampóval,
Víg muzsika kihallik a cserényig,	Isten hozzád szép selymes nyáj, elmegyek,
Fáj a szívem a szemem meg könnyezik.	Vagy meghalok, vagy a rózsámé leszek.

c) Kanászélet. A kanász már azért sem oly nagy úr, mint a juhász, mert maga beismeri: Kanászbojtár vagyok én, — Gyalog masirozok én. Egyébként életmódja az előbbiekével egyforma, csak hogy nagyobb szemeséget kívánnak a fürge állatok, melyek gondos őrszemek nélkül hamar elszélednek s akkor bizony úgy jár, mint az egyszeri:

Bujdosik a disznó — Kilencz malaczával,
Utána a kanász — Üres tarisznyával.
Fujja furulyáját — Keserves nótáját,
Hogyha meglelhetné — Az ő kis falkáját.

Pedig régebben nagy volt a gondatlanság büntetése, mint a népdal folytatásában a kanász tünődéséből kivehetjük, hogy „a fán száradni“ nincsen még kedve, ahhoz még fiatal s azért ered a bujdosás keserves útjára.

d) Csikósélet. Legbüszkébb faja a pusztai szolgálégyeknek a csikós. Már maga az a körülmény, hogy lovon ül, bizonyos felsőséget ad neki, melyet nemcsak maga érez, hanem mással is éreztet. Mint Kuthy Lajos említi: „Ha vásárra húsz évben egyszer elmegyem, nem szájong, nem ácsorog, nem kérdezősködik. Megveszi a maga pár csizmáját s aztán beül a csap-székbe. A Hortobágyon sokszor furcsa vendéget lát. Neki mindegy: londoni utitáska vagy magyar borztarisznya, piperkőcz színészno vagy legkülönösebb angol. Ő nem bámul s tartózkodik tőle. Rá sem ereszti szemeit. Elmondja a „jónap“-ját, azzal fejébe nyomja süvegét s leül a tölgyfaasztalhoz“. S mindezt büszkeségből. Azért nem hasonlítja sorsát sem királyéhoz vagy császáréhoz, elégnék tartja azt, hogy csikós. Kedvesét sem tudja mással édesgetni mint avval a nagyra tartó kijelentéssel, hogy legyen hű, mert csikósné lesz belőle. Hogy minő lovas, azt ama kérkedő vallomása is mutatja: „szórin szoktam megülni a lovat“. Büszkévé teszi tán az is, hogy a nálunk honos házi állatok közül jó formán a legszebbel és legokosabbal van dolga. Ez okosság szüli azt a szoros viszonyt ló és lovas közt, hogy együtt beszélgetnek s a csikós egészen lovára bizza magát, mint a mely teljesen ismeri gazdája minden kézmozdulatát, sőt intését is. A lónak e szerepe oly régi, hogy mint mythosi ősnymok előfordulnak népmeséinkben a táltos lovak, melyek gazdáikat a legnagyobb veszedelmekben csalhatatlan jó tanácsaikkal segítik. A magyar népdal is ismeri ezt a viszonyt, mikor a lovas és lova közt ilyen párbeszéd keletkezik:

Nincsen széna, nincsen abrak,
Édes lovam agyon csaplak,
Bőrödöt zsidónak adom,
Úgy nem lesz rád semmi gondom.

Mi hasznod van a bőr árán,
Ha nem ülhetsz lovad hátán?
Ne üss agyon édes gazdám,
Kitelelek árpaszalmán.

Édes lovam ne búslakodj,
Lesz még neked jó abrakod:
Ha a rózsámhoz elviszel,
Selyem kötőjéből eszel.

Máskor nem a ló kéri gazdáját valamely okos cselckedet megtételére, hanem a gazda kér lovától bizonyos szivességet:

Fakó lovam rugd fel a port,
Ne nézz árkot, ne nézz bokrot,
Mire a nap nyugvóra száll,
Ott legyék én a rózsámnál.

Egyszerű életével a csikós is megelégedett s bár nincsen födeles, ké-ményes hajléka, jól érzi magát a cserényben is s gazdaságul nem kíván többet jó paripájánál.

e) Betyárellet. Szilárd politikai és erkölcsi alapokon épült államban,

hol a főhatalom a nép minden rétegének érdekeit szíven hordja s a szabadság természetes fejlődésének útját nem állja, a létező állapotokkal való megelégedés s azok szellemében való továbbélés belegyökerezik a szivekbe s nem ébred vágy az azokból kiszakadásra. De a hol az egymásra következő különféle uralmak önkénykedése vagy az egész nemzet, vagy csak egyes néposztályok érdekei ellen szegezi mellét s azok elnyomását tartja törekvése első föladatának: ott egyre-másra ütögetik föl fejüket az államhatalom ellen küzdeni vágyó egyének s maguk is új önkényes államot létesítenek az államban. Ilyen önálló kis államot teremtettek a csak hópénzből és harci zsákmányból élőködő szabad vitézek, kik a nevezetesebb politikai mozgalmakkor a vezetők zászlói alá szegődtek s küzdöttek Thököly és Rákóczy mellett a török meg a német ellen, de a hadszerencse aláhanyatlása után részint vezérestül együtt külföldre bujdostak, részint itthon erdős, hegyes vidékeken vonták meg magukat s éltek, ha másként nem lehetett, a máséból, tehát rablásból is. A kurucz világ leveretése után így élő, egyik helyről a másikra bujdosó s a hadszerencse újra fölvirradását reménylő vitézeket szegény-legényeknek nevezték. Ezeknek életcélja nem volt kiválóan a rablás, mások életének és vagyonának hivatásszerű veszélyeztetése, hanem a szükségtől kényszerítve nyultak csak mások tulajdonához. Azonban az ő fosztogatásaikra való emlékezésből a később hivatásszerűen föllépő rablókra is ráruházták a szegény-legény nevet a betyár és zsivány név mellett. A kuruczvilág szegény-legényeinek dalai nem is a rabló élet kedvelését vagy az avval foglalkozás szépségét hirdetik, hanem az elhagyatottság, szegénységgel, nyomorral küzdés s az ország elnyomott vagy harczatlan volta fölötti keserű érzet szól ki belőlök. Buga Jakab éneke élénk színekkel festi a szegény-legény nyomorát:

Ki van az oldalom, rongyos a dolmányom
Hátam lapiczkáját veri a kalpagom;
A tömérdek folttól nehéz a nadrágom,
Zsiros ködmönkém is alig van nyakamon.
A köpönyegemben sok kárt tett az eső,
Új mondérhoz pedig a reménység késő.
Van még egy tarsolyom, de az is csak végső,
Az vigasztal mégis, hogy bajom nem első.

Lábáru! lovamnak lehullott a patkó,
A ki még rajta van, az is csak kotyogó;
Patkó nélkül pedig megromlik a jó ló —
A szegény legénynek az is nem igen jó.
A farkasbőrömmek lekopott a szőre,
Poloska, pókháló a szögön belepte;
Nem csalogat engem ifjúság öröme,
Mert szennyes az ingem, nincs ki fehéritse.

E nyomorúságból csak egy újabb fölkelés menthetné ki, akkor lenne a fizetésből pénze, vitézségeért előmenetele s jóhírnevének helyreállása. De a valóság helyett kénytelen a jó reménnyel megelégedni:

Talán az idő megfordul,
Az jó szerencse megmozdul,
Katona-csillag földerül,
Zabot ő akkor nem koldul!

De úgy, a mint élt, méltán dalolhatta magáról :

Az ég alatt, a föld színén
 Vagyon-é olyan jövevény,
 Avvagy olyan szegény-legény?
 Nem is termett olyan mint én!

A fosztogatást illetőleg avval mentegetőzik, hogy oly keveset tulajdonít el, a melylyel nem sokat vét, mert „Két pénzt, garast ha ő elránt, Nem sokat vét ő az eránt“; sőt halálos ágyán teljesen megbánja és bűnére Isten büntetését kéri, mivel „valakitől valamit elvettem, vagy a szegényeken erőszakot tettem.“ Ez a költészet tehát nem az igazi betyárélet visszhangja.

Egészén más neme a szegény-legény életnek az, mikor egyesek azon határozott szándékkal lépnek ki az emberi társaság közösségéből, hogy az állampolgárok élete és vagyona ellen veszélyes támadásokat intézzenek, az őket üldöző törvényes hatalom ellen elkeseredett harcot vívjanak s egyik kiváló társuk vezérsége alatt állandó czimboraságot folytassanak. Ez a szó újabb keletű értelmében a valódi betyár-élet. Ennek az életnek is külön költészete van úgy a lyrában, mint az epikában. Az egészből kiolvasható az a kivételes életmód, mely sietve, lopva élvezi az életet, nem tudván, mire virrad holnap? Az üldözött vad elkeseredett érzete, a bosszú és visszatorlás vágya az okozott nyugtalanításért, sokszor az üldözőket, a világot meg a halált megvető szilaj bátorság az, a mi a betyárdalokat, mint kedélyi költeményeket jellemzi. Az epikai népdalokban pedig a nép ragaszkodása foglaltatik a betyárhoz, vagy bámulása és dicsőítése az elvetemült ember tetteinek azért, mert vérökből való vér s így a sajnálkozás elnyomhatatlan a szerintök jogtalan üldözés láttára. A vezérek mindenkor bizonyos dicsfényvel övezvék. Mert bennök az üldöző hatalommal való küzdelemben szokatlan ügyességet, erélyt és bátorságot látnak, e mellett bizonyos nemeséget is tapasztalnak egyébként bűnös cselekedeteiben, pl. kimélik a szegényebb néposztályt, csoda-e, ha ezek következtében a rettegett rablóból bámulandó hőst alkotnak?

A betyárrá léétel indító okaiul vagy az erőszakos katona-sorozás elől való elillanást, vagy valamely kisebb vétség elkövetése után a földesurak önkényétől és a botozástól való rettegést, vagy szerencsétlen életviszonyok következtében a rossz társak közé keveredést, vagy a szerelmi csalódást jelölhetjük meg, de mint öröklött hajlam is mutatkozik egyeseknél.

A betyár élete, úgy a mint azt a népdalok föltűntetik, bizony siralmas :

Nincs födeles tanyám, -- Sem csűrüm, sem gulyám, — nékem.
 Kőből a nyoszolyám, — Nem különb a páruám — nékem.

Az éjszaka a pártfogóm, — Zápor mossa a takaróm fehérre,
Mégis ezer pengőforint — Kitűzve fejemre,
De az igaz betyárt — Nem keritik mindjárt kézre.

A siralom hangját a végén szilaj bátorság és önbizalom váltja fel. Tartózkodásuk helye az erdők és berkek sűrűje s minél nagyobb a sűrűség, annál nagyobb biztonságban érzi magát s „annál betyárabb a gyerek.“ Sőt az erdő sűrűsége annyira bátorságban ringatja, hogy annak ótalma alatt a szerelemnek is áldoz:

Erdő keblén mohos gyepe — Nyoszolyám,
Derekaljam, puha párnám
Az én édes, az én kedves
Drága kincsem, Juliskám.

Ha az üldözés heve kissé csillapul, merészsége annyira megy, hogy a csárdákba tér be mulatni és bőven szórja a nem igaz úton szerzett pénzt. A becsali, megyesi, szegedi csárdákban való mulatozásról a népdalok is szólnak, megemlítve a betyár eledelét, inyencz italát, a szükséges elővigyázatot:

Kocsmárosné, néköm halat süssék kee,
A mellé mög citronyos bort agygyék kee.
Szolgálóját istrázsára híjja kend,
Ha zsandár jön, hiráással legyék kend.

S ha a veszedelemről nem jó semmiféle híradás, rákezd egyikére a sirva vigadó nótáknak, vagy beparancsolja a duhajkodás hírére ott settenkedő néhány szál czigányt, a kikről a népdal azt jegyzi föl, hogy

A csárdában két toprongyos, türelmes,
Barna hajú czigánylegény húzza ott a keservest.
Sír kezében, úgy sír az a szárazfa,
Mintha apja lett volna rá hajdanában akasztva.

Ha a híradás pandur vagy zsandár jöveteléről szól, akkor sem ijed meg nagyon, csak előkészületeket tesz a védelemre vagy a támadásra. A vármegyét kijátszani még nem volt valami nagy dolog, mert a vármegye pandurjai családosi létükre nem igen kockáztatták életüket a szegény-legényekkel való kemény küzdelmekben. Hanem mikor behozták a zsandárintézményt, a kik a betyárokhoz hasonlóan halált megvetve indultak az üldözésre, akkor már nagyobb lett a betyárok félelme és nyomorúsága. De a duhajabb rész még ezektől sem fél, mert így dicsekedett:

Engem hívják Fábían Pistának,
Ki is állok huszonnégy zsandárnak,
Jő a zsandár, de nem félek tőle,
Majd kimegyek, elszámolok véle.

A betyárélet bajának, szükségletésének majd meg a bőségben dúslakodásának részese az elválhatatlan paripa. Hiszen a betyárnóta is azt tartja, „egy se betyár, ki gyalog jár.“ A lónak azonban a legjobb minőségűnek kell lenni. olyannak: „fáradt vihar, hogy a betyárt elérje, beleragad habzó lován a lobogó sörénybe!“ S ha ilyet valahol kinéz a maga számára, kézre keríti azt, bárkié legyen, ha mindjárt a „komiszárosé“ is. S mikor az üldözött betyárt bekerítik, nem annyira magára, mint inkább lovára gondol:

Szépen kérem komiszáros uramat,
Ne löjje ki alólam a lovamat.
Ejnye, ejnye! azt a betyár mindenét,
Lovát félti, nem a maga életét.

De van is miért; mert az egyenetlen harezban sokszor csak jó lova menti meg a betyárt az elfogatástól. Hanem az ily zaklatott élet mellett is ritkán árulja el, hogy nem szereti tiltott foglalkozását, sőt azért tetszik neki, mert „szabad, a milyen csak lehet“. Tehát a kalandos életet a szabadságszeretettel okolja meg. A szabadságszereteten kívül sokszor kiérezhető a dalokból, hogy a csalódott szerelem üzte a legényt e tilalmas életre s valahányszor rágondol a végzetes okra, a mely letéritette a becsület útjáról, szívét mindannyiszor mély keserv fogja el.

Túl a Tiszán beborult az ég alja,
Barna Bandi szeretőjét fájlalja,
Ágas-bogas terebély tölgy aljában,
Ott kesereg Barna Bandi magában.

Nem szól szegény, magába fojtja búját,
Köny áztatja két fekete pilláját.

vagy egy másik:

Loptam lovat lopok is,
Ha fölakasztanak is;
Úgyis mit ér az élet
Ha a babám nem szeret.

Néha mégis fölébred benne a vágy ennek az életnek elhagyására, megirtózik önmagától, megutálja gvalázatos foglalkozását, kopogtat a kisbíró, a lelkiismeret, hogy miért marad betyárnak „maga szegyenére, ártatlan utasok nagy veszedelmére“, de elrettenti a visszatéréstől a gaz tettci által kiérdemelt igazságos büntetés, sőt még annál is borzasztóbb, az akasztófa. Petőfi egyik népies költeményében gyönyörűen festi a habozó betyár lélekállapotát:

Elmennék én haza, itt hagynám ezeket,
Örömeit itt hagynám, de most már nem lehet.
Édes anyám meghalt . . . kis házunk azóta
Régeu összerokadt . . . s áll az akasztófa.

Az így gondolkozókat rendesen valamely nagy szerencsétlenség vagy vigyázatlan cselekedet űzte a bűn karjaiba s csak lassankint ébred föl lelkökben a jobb meggyőződés, de már későn. Hanem a legtöbb öröklött foglalkozásként űzi a csunya mesterséget, ezeknek már vérébe van oltva a gonoszság, azért nem éreznek megbánást sem soha; ellenkezőleg, dicsekedve dalolják:

Betyár volt az édes apám,
Öregapám nem különben,
Becsületes, igaz ember
Hogy válhatnék én belőlem,

mintegy annak a közmondásnak igazolásául: nem messze esik az alma fájától. S hogy milyen korán kezdik a gonosz tett gyakorlatát, arra nézve is a népdal ad felvilágosítást, midőn a betyár szájába e szavakat adja:

Tizenhat esztendő én még nem voltam,
Hogy apámtól lovat lopni tanultam;
Nem félek én a vármegye kezétől,
Letagadom a csillagot az égről.

A betyárélet vége, minden hősiek küzdés ellenére is, legtöbbször az lett, hogy a törvény kezébe s a börtön fenekére került. Pedig mindegyik ettől félt leginkább, mert ez állott legnagyobb ellentétben az általa imádott szabad étellel. Szabad és balzsamos lég, szabad kar és láb, meg a szabad cselekvés joga, szemben a börtönök dohos, bűzhűdt levegőjével, a meglánczolt kézzel és lábbal, meg a szabad cselekvésjog elvesztésével méltán törhette meg a legduhajabb betyár testét, lelkét is. Panaszkodnak is börtöndalaikban a hervadásról: Hervad a ciprusfa — A sírnak tetején, — A tömlőcz fenekén — Hervad a szép legény. Az elvesztett szabadság gondolatával az a lelki kín is kapcsolatos, hátha börtönben szenvedése ideje alatt valaki elcsábítja kedvesét: Szabad a madárnak — Ágról-ágra szállni, — Csak nekem nem szabad — A rózsámhoz járni. Vár, vár egy darabig, hát ha a birák szava, vagy saját ügyessége visszaadja szabadságát s ez a remény egy darabig táplálja, életkedvét fentartja; de mikor a szabadulás, minden csilláma kialszik, elkecserevedve izeni rózsájának:

Rab vagyok, rab vagyok, szabadulást várok,
Tudja a jó Isten, mikor szabadulok.
Akkor leszen rózsám haza jövetelem,
Mikor kapufélfád piros rózsát terem.
Azt pedig jól tudod, hogy soha se terem,
Igy hát soha se lesz haza jövetelem.

S a börtönélet iszonyúságai megkapó képpen egyesítvék a börtönköltészet egy darabjában, a melynek ríktó színczése ugyan hatásra is van

szánva, de, tekintve a régiek gondolkodását a börtönöket illetőleg, nem sok nagyítás lehet benne. Igaz, hogy az újabb kor emberies gondolkozása tisztaság és kényelem tekintetében is sokat lendített a börtönügy fejlődésén s a szerencsétlenek sorsának elviselhetőbbé tételén, de hogyan volt ez régebben?

A tömlőcz feneke az én vetett ágyam,
 Annak két oldala az én háló társam.
 A tömlőcz teteje takarózó párnám,
 Kígyók, békák szeme világító gyertyám.
 Nyujtsd be rózsám, nyujtsd be fehér kezkenődet,
 Hadd törülgessem le sűrű könnyeimet.

Sötét, megdöbentő kép, forduljunk vidámabbhoz.

IV.

Szerelmi dalok.

A szerelem oly szellemi erő, a mely fölléptekor az akaratot módosítja és annak elhatározását egy másik lény tetszése vagy nem tetszésétől teszi függővé. Ennélfogva a szerelem lényegi és benső összefüggésben van az ember lelkével, a lélek erőinek egyik alkotó része s róla csak mint ilyenről, nem a materialisztikus iránytól elnevezett nemi ösztönről lehet szó. Ez a lelki irány az életnek savát, borsát termi meg s nem a test vágyain alapul, hanem azért keletkezik és nyer táplálékot, hogy — Michelet szerint — a kifejlődött, hatalmának és kellemének tetőpontját elérő nő lebilincselje a férfi szívét, az elfáradtat felölelje, megifjitsa és szárnyakat adjon neki, melyekkel fölemelkedve repdessen az élet és munka nyomorai fölött. Az így értelmezett szerelemtől nem idegen a magyar nép lelke sem, sőt, ha szerelmi dalainak nagy számából szabad következtetni, életének legköltőibb szakát ez tölti be. A népköltészet a szerelem érzetének majdnem minden nyilvánulását felöleli és ki is fejezi. Mivel a népdal a szerelmet „szívbeli gyötrelmeknek“ nevezi, világos, hogy a lélek rokonszenvéen épülő együttlérésnek tekinti.

A szerelem első jelenkezése ama vágy, hogy érzelmét valakivel megoszsa, s az addig csak fél szívet egészszé tegye. Mint a természet gyermekének elég alkalma van észrevenni, hogy a szerelem a páros életet föltételezi, mert hiszen „minden madár társat választ“, miért ne választana ő is? Óhajta is fülemile lenni, hogy kedvese kertjében fészket rakva magára vonhatná annak figyelmét; de mivel azzá nem lehet, csak sóhajtasokban nyilvánulhat érzelme és az tölti be koblét éjjel-nappal. Szerelme tárgyát annyira becsüli, hogy ha magáévá tehetné, nem adná „nevét két arany almáért“, őt magát „széles e világért“. Mivel azonban nehezen megy

a viszont szerelem megnyerése, nincsen kedve a világhoz; szeretne sírni, ha nem szégyenlené s felsóhajt: „Mért nem vagyok felhő az égen, Sírnom akkor nem volna szégyen“. A vágy miatt örökké csak kedvesére gondol s pedig oly sokszor, hogy: „Nincsen annyi tenger csillag az égen, — Mint a hányszor eszembe jutsz te nékem“. A hozzája való menetel is bajos, mert köztök magas erdő van; a szerelmes azonban ember fölötti dolgokra is vállalkoznék, az erdőt kivágná, sőt kinyilvánítja: „Azt a hegyet kosárral is elhordom, — Csak hogy lássam az én kedves galambom.“ — Keresi a magányosságot, hogy mindentől elvonultan, zavartalanul élhessen szenvedélyének s megalkothassa képzeletében kedvese képét. Ábrándjai közt elgondolja, ha ő most ibolya lehetne, kiviritna rózsájának kertjében, „hadd tűznél fel dobogó keblére.“

De nem is csoda, hogy oly sok mindenre képes kedveséért, hiszen a természet oly remek alkotásának tartja, a kin minden szépség és jószág a tökéletességig ki van alakulva. — Azokon a kedveskedő s az állat-, növény- és ásványországból vett bókokon kívül gyönyörűnél gyönyörűbb hasonlatokkal érzékíti a szerető szépségét. Ime:

Rózsa vagy, rózsza vagy,
Még annál is szebb vagy;
Aranynál, ezüstmél
Sokkal ékeesebb vagy.

Továbbá megcsodálja szemét, melyről azt állítja: „Hejh, tüzes a kovácsnak a szene, de tüzesebb rózsámnak a szeme“; eperszáját, darázskarcsú termetét, melyet azért is szeret, mert így kedvesét könnyen megölelheti. Igen szép e tekintetben a következő dalocska:

Arokháton három bokor,	Rózsa a babám orcája,
Rózsa, csipke, kőkénybokor,	Csipkebogyó piros szája,
El-elnézem mind a hármat,	És a szeme hamvas kőkény,
Bennök látom gyöngybabámat	Mind a hármat szeretem én.

A hasonlat természetessége, egyszerűsége és hűsége valóban megkapó e dalban. Az ajkakkal is sok baja van és fennen hirdeti, hogy a méz sem oly édes, mint kedvesének piczi szája. Szemöldökét többre tartja hat ökörnél, szemét, száját összes pajtáinál. A szeme járását „csillag ragyogásához“ hasonlítja, bitorajka mosolyában a piros hajnal hasadását látja. Mindent fölülmul azonban e nemben az a dalocska, a mely kedvesét szépségeért nem is tartja földi lénynek, mert:

Nem anyától lettél,
Rózsafán termettél,
Piros pünköst napján
Hajnalban születted.

De nagyon csalódnék, a ki azt hinné, hogy népünk szívére és érzésére csak a testi szépség és bájosság hat csupán s a szerelem érzelmét ez képes lángra lobbantani egyedül. Épen nem. A lelki derékség és kiválóság ép úgy lebilincseli, mint a sugár termet s a szép arcz, e kettőnek egyesülése pedig egy lényben, túlboldoggá tudja tenni. Hanem a lélek és érzés nemességét magát is nagyra tartja a magyar nép és azt mondja:

Akkor szép a kis lány, — Mikor jó,
Mikor úgy fog rajta — A szép szó . . .
Akkor szép a kis lány, — Mikor vig,
Mikor mint a galamb — Oly szelíd.

Jóság és engedelmesség, kaczerkodás nélkül szűkölködő vígság és szelidség azok a lelki tulajdonságok, melyeket a legény kedvesétől megvár. Ezek mellett megköveteli, hogy érzésben és gondolkodásban nemzetünk jellemének kifejezője legyen; semmi idegenszerű hánya-vetiség, semmi kényeség nincs inyére, csak akkor vonzódik hozzá érzelmének teljével, ha „magyaros a szíve, lelke” — s ilyenkor a túlboldog legény így dalol elragadtatásában: „Olyan szép a rózsám lelke, Mint tündér Ilona kertje. Ihaja!

Gyakorlati gondolkodásának fényes bizonyítéka az, hogy nem az örökös szerelmi turbékolás forog az eszében, hanem az is, hogy munkából kell majd megélni, kemény testtörődelemmel megszerezni a mindennapi kenyeret maguk s majdan megszaporodó családjuk számára. Azért óhajtja, hogy dolgoz, takarékos, de a mellett is vig legyen s ilyenkor zengi a dicsérő dalt:

Szép takaros, szorgalmas a — Galambom,
Henyélve őt egy perczig sem — Találom.
Pacsirtadal zengedez az — Ajakán,
Ez az igaz, ez a derék — Magyar lány!

A szerelem tehát a testi és lelki szépség összhangjából fakad s azért a házasság legtöbbször boldog, az érdekházasság a nép előtt úri találmány s az úri házasság igen sokszor válópörrel végződik. Az ily esetet a még romlatlan népeletben csak ritkán találjuk meg, valamint a kényszerből eredt és érdekszötte frigy is fehér holló. Itt-ott mégis akadunk az oly dalnak nyomára, melyben a házaseleket összekötő kapocs nem a szerelem, hanem a vagyon. Egyet ritkaságáért idézek:

Édes anyám adjon Isten jó estét!
Haza hoztam a szép barna menyecskét;
De nem azért vettem el, hogy szeressem,
Szegény vagyok, gazdagságot kerestem.

Ez azonban csak kivétel, ne tegyük szabálylyá. A mi a szőke és barna lány iránt való szerelmet illeti, azt a sajtáságos jelenséget állapít-

hatni meg, hogy a népdal szerint sokkal jobban szereti a magyar legény a szóke lányt s pedig azért, mert „a szóke hiv szerető“, míg a barnáról legtöbbször mint hűtlenről emlékezik meg, „mert a barna hitegető“.

A szerelmes el lévén teljesen foglalva kedvese képével, a körülötte történő eseményekkel nem sokat törődik és sem baj, sem kár elszóródását meg nem javítja. Remek képét festette emez állapotnak Petőfi egyik legnépiesebb zamatú költeményében, mely szerint a tilosba téved nyája, elveszíti élelemmel tölt tarisznyáját, nem lát, nem hall, mert a szerelem sötét verébe esett s azért kiált föl kérőleg:

Édes apám, édes anyám,
Ne bizzatok most semmit rám;
Nézzétek el, ha hibázok,
Tudom is én, mit csinállok!

A mélyen szerető szív nem kérkedik mások előtt kedvesével abbeli félelmében, hátha az általa oly szépnek és tökéletesnek tartott teremtésben valaki hibát találna, ócsárolná s akkor szive fájdalma mellé a megsértett hiúságból eredő meggondolatlan s veszélyt hozó tett is járulna. Mert a világ nyelve az igazán kifogástalan lényben is talál hibát, azért a szeretett leányt szerelme kidobolásával nem akarja hírbe keverni. Ettől a rossz nyelvtől való félelem, mely a szerelmesek boldogságának ellensége, gyakori a népdalokban. Azért inti a leány szeretőjét, hogy szeresse „csak titokban, már az úgy illik, mert az embert szörnyen megítélik“, azután meg, „vigyázz a szemre, az emberekre, meg ne szóljon a csunya rossz világ.“ Mert hiszen elmehetne galambjához, az alacson sövénykerítésen áthatolni gyerekjáték volna, de mégsem teszi meg a legény, nem akarván „okot adni megszólásra, neked, rózsám, búsulásra“. Azért elővigyázatból meghagyja, „nappal ne is nézz reám“, mert „ha a világ megtudja, a két szívet szétmarja“. Aztán azért is jó a titkolt szerelem, hogy ha az egyik hűtelenné válik csak ketten tudják s nem kell a világ gúnyját elszenvedniök.

A rossz nyelvekről azonban így csak az érzékenyebbek gondolkodnak; a bátrabb és büszkébb lelkűek megvetésökkel sujtják a mende-mondát, hozzá tevén humorosan, ebugatás nem hallatszik mennyországba. Csak azért is hirdeti, kit szeret, mert bár „szól a világ, mit hajtok rá, úgy ég a tűz, ha raknak rá“; sőt a világ beszéde csak jobban kötelességévé teszi a hűséget és átöleli két kezével kedvését a világ szeme láttára, „hadd néze más irigy szemmel“. Ugy is hasztalanul fújják ellene kigyómódra a követ, „hadd szóljanak, szapuljanak“, azért a jó Isten rendeléséből még is csak az lesz a párja, a kit szive szerint kiszemelt.

Jobban félti a vetéltársaktól, a csábító keszédttől, mert a szerelem-féltés nem ismeretlen érzelem a magyar legény szívében és már sok szo-

morú kimenetelű ténynek volt indító oka. Először gyanakodik, kételkedik a szerelem igaz voltában és kinzásra adja fejét, „ha nem szeretsz, mért hitegetsz?” Mikor pedig a gyötrés után a szerelemtől biztossá lesz, óvakodásra inti: „ne higgy a mézes beszédnek, az álnok szívű legénynek”, mert az vagy cserben hagyja, vagy csúffá teszi. És ha mégis észreveszi a más iránt való vonzódást, először avval fenyegeti, hogy bujdosója lesz a nagy világnak; ha ez sem használ, avval ijeszti, hogy odaadja magát a halálnak, végre Isten kezének büntetését kéri rája. Egyiket-másikat már az is féltékenységre lobbantja, ha kedvesére ránéznek:

Ne nézzetek kedvesemnek szemébe,
Ne ejtsetek engemet a kétségbe.
Féltem őrzöm, féltem őrzöm kincsemet,
A leggyönyörűsebb kék szemet.

A vérmesebb fajta meg már tettelegességgel fenyegetődzik:

Megverek valakit,	Vagy levág valaki,
Vagy engem valaki,	Vagy én le valakit,
De az én rózsámat	De a galambomhoz
Ne szeresse senki.	Nem bocsátok senkit.

És e fenyegetés akárhányszor tetté válik és oka a bűntény elkövetésének, mint Gyöngye Sándor nótájából tudjuk, a ki azt dalolja: „Pálfi István szeretőmet szerette, — Karabélyom Pálfi Istvánt megölte“; meg példa Bogár Imre nótája, ki azért viszi a nagy bunkót, hogy agyon üsse vele a csábítót.

A világ nyelvétől való félelem igen sokszor furfangra tanítja a szeretőket, hogy ha lehet, az irigyeket kijátszák, sőt az anya gondos őrszemét is behálózzák. Azért kéri a leány szeretőjét, hogy ha későn jön, lassan járjon s előbb az ablaknál hallgatózzék, vajjon elcsendesedett-e már minden? Szemrehányást tesz előbb elkövetett vigyázatlanságáért:

A multkor is hogy eljöttél,
Ablakomon bezörgöttél,
A sarkantyúd úgy megperdült:
Az édes anyám felserdült,
Hogy az anyám is felserdült,

s volt ennek következtében haddel-hadd. Különben is meghagyja, csak akkor tegyen látogatást, ha ő mondja s akkor se kopogjon még a csizmája sarka se. A furfang dolgában azonban legagyafurtabbak a menyecskek, főleg ha urukat nem szeretik. A menyecske „vizért küldi az urát“ s míg az odajár, „barna galambja bejár.“ S az ilyen szarvakat viselő férjet felesége még avval csúfolja: „Be jó vizet hozott kend! — Menjen, hozzon másszor is, Üljön még többesket is.“

A hű szerelemből fakadó boldogságot azonban már nem rejtik véka alá, hanem hangosan hirdetik; büszkeségüket képezi, hogy sok legény szeme megakad szeretőjökön: „nézik karcsú derekadat, csókra álló ajakadat; de te fel sem veszed őket, mind lenézed szegényeket.“ S a hű szerelem megjutalmazásául nagy dolgokra vállalkoznék, mert

A tengernek habját — Kalánnyal kimerném,
Annak fenekéről — Kláris-gyöngyöt szednék,
Azt is a rózsámnak — Bokrétának tenném.

Szerelmében folyó óhajtana lenni, hogy a kaszáló réteken virágokat gyűjthetne kedvesének; szeretne nagy úr, király lenni, mert: „Ha én király volnék — Édes galambocskám, Gyönyörű termeted — Aranyba foglalnám“. — A szeretője csókját is oly nagyra becsüli, hogy nem adná „tizenkét ökörért“. A csikós képes legkedvesebb lovától megválni, csak hogy választottjának kedvében járhasson; pedig azt a lovat annyira szerette;

Áldomáskor csak hogy meg nem sirattam.
De nem bánom, a rózsámnál az ára,
Neki adtam kendőre, pántlikára.

Részt vesznek a hű szeretők egymás bánatában; az egyiket ért csapást a másik is ép úgy érzi s azért sóhajt fel így a hű legény: „Én miattam minden csillag lehullhatna, Csak a rózsám, az én rózsám ne búsulna!“

Pedig a szerelemben hű legény után a pártában maradt, vagy a szeretőjüktől elhagyott többi leányok ugyancsak kivetik a hálót; hanem a hű szeretőn nem fog a csalogatás ingere, bátran kimondja: „Nem kell nekem senki megunt babája, — Akármilyen szép is, Akármit ígér is, — Hiába!“ A hűséget azonkívül kemény próbára teszik az élet kényszerítő körülményei, ezek között főleg a most általános katonaszolgálat, a melynek tartama alatt vagy csak ritkán, vagy egyáltalában nem találkozhatik kedvesével, de a hűségben azért eszeágában sincs kételkedni. Egymásnak a legjobbakat kívánják elválásukkor s a hűségről való kölcsönös biztosítás általános. A jó kívánatokra példa:

Édes rózsám, ha elméssz is, kívánom;
Előtted az út mind rózsává váljon.
Még a fű is rozmarintot teremjen,
Engemet a szived el ne felejtjen.

A hűségről való biztosítás hangja pedig ilyen forma:

Akkor jussak én eszedbe,
Mikor kenyér a kezvedbe.
Akkor se jussak egyébről,
Csak az igaz szeretetről.

Sőt azt is megigéri, hogy a három esztendőt hűségesen kivárja, mert csak őt akarja párjául. Ha galambja beteg, aggódik, remeg életéért, s mert érzi, hogy elvesztésével élni sem tudna egyedül a világon, azt az ünnepélyes kijelentést teszi: „Ha meghalsz angyalom, Én is veled megyek, A bús harangszóval — Elhínak az egek.“

A hűség mellett a leány vagy legény természetéhez képest a csapodárságról is tudnak a népdalok. Akad olyan leány, ki a kaczerkodás eszközeivel egyszerre több legényt képes bolondítani, de igaz szerelmet egyik iránt sem érez. Mert a nóta szerint: „Az egyiket bolondítja, — A másikat kikaczagja.“ A szívvel való eme játék egyik-másik leánynak azért tetszik, mert azt hiszi, hogy ha kettőt-hármat hiteget, közülök egyik majd csak párjának marad. Örömet szerez a csalfának az a tudat, hogy ha a három közül egy megszereti, egyen kettőt cserél, bár a jövőbe vetett pillantás néha a kétség mérgét is lelkébe csepegteti: „Jaj Istenem, de megjáróm, — Ha majd elhagy mind a három.“ Ha az elhagyás megtörténik az előbbi kedveskedő kifejezések helyett megindulnak az ócsárlás szavai. Most már szembe tűnik minden kis hiba; az, hogy csapadár, most már keveset nyom a mérlegben, most már

Nem kellesz nekem többet,
Találok nálad szebbet,
Ha szebbet nem, hát jobbat,
Vagy talán okosabbat.

Aztán az a sajátságos jelenség észlelhető ily esetekben, hogy az elváltak egyike nagyra becsüli magát, sőt talán túlértéket is követel a maga részére s nem magát, hanem a másik félt tartja vesztesnek. Az olyan csapodár leány, a kit már több szerető elhagyott, bánata helyett hódítást hirdető nótába fog:

Rózsabokorba jöttem a világra,
Nem dajkált az édes anyám hiába;
Járt utánam három falu legénye,
Én meg csak úgy csalogattam,
Hitegettem, válogattam belőle.

A népdal a kaczerkodás és csapodárság jellemvonását a menyecskék-nél is ismeri s a gúny csipős hangján rójja meg azt bennök, mert itt nem-csak a tisztességes életmód elhagyásáról, hanem a hitvesnek esküdt hűség megszegéséről is szó van. Azért tartja a dal: „a magyar menyecske verve jó“ s pedig azért verik meg, „hogy ne tartson legény szeretőt.“ De azért hiába, a rossz vért nem lehet belőle kiverni s a Kis-Bacsonban kelt népdal panaszkodik: „Mind is olyan a mostani menyecske, Szép az ura, szebbet szeret mellette“. E tekintetben a menyecskék szabadossága annyira megy, hogy nyíltan merik hirdetni, azért nem szeretik az urukat,

mert az még azért is haragszik, ha ők egy szép legénnyel beszélnek. Hanem avval vigasztalódnak, hogy nem tart ez örökké:

Eső után a nap derül,
Az én kedvem is megkerül.
Mihelyt a férjem halva lesz,
Mindjárt egy szép legény elvesz.

Ha a hűtelenség minden kétséget kizárólag napfényre kerül, egy darabig ugyan még érez sajnást szívében, de ennek a helyét lassan-lassan a kiábrándulás foglalja el. Csodálkozik, hogyan is tudott bevont észszel a nádszál ingatagságú nőben bízni, hibáztatja bolondságát, hogy annyi időt és fáradságot vesztegetett az utána való járásra. Hanem mégis jobb a kiábrándulás előbb, mint utóbb; most még a szerelemkötéstől sem veszi el kedvét, sőt a reményt hirdető szívárványt látva az égen, onnan vár szívvilágára is vidító fényt és derút s abban bizakodik, „ború után derül az ég“ és „parancsol az Isten szeretőt nékem is“. A kiábrándulást nem mindig a hűtelenségen való rajtakapás, hanem egymás természetének kölcsönös kiismerése után össze nem illóságok tudata is okozza, azért az ily szétválásnál a keserűség legkisebb érzetét sem találhatni, ellenkezőleg, a megnyugvásnak bizonyos neme mutatható ki, midőn így nyilatkozik: „Mondjunk j'éczakát egymásnak, — Nem mik vagyunk, kik így jártak.“ Az a fölött érzett öröm hangjai is megcsendülnek, hogy sikerült megszabadulnia a veszélyes hálóból:

Egyszer voltam kelepcebébe,
De nem leszek többet, élve, —
Kinyertem a szabadságom,
Most már jól élem világom.

A nyálkás vérmérsékletűeknél a kiábrándulás teljesen sikerül úgy, hogy a megszomorodás lehetőségét is kizárják, sőt a teljes közönyösség és megvetés szól ki ama dalból, melyben volt szeretőjének tudára adja:

Elmehetsz már én előttem,
Szeretőt is tarthatsz tőlem,
Meg is csókolhat'd előttem,
Szemedre sem vetem szívem.

A búsulást meg épen menvetendőnek tartják az ilyenek, azt adván okul, „búsoljon az ördög többet.“

A hűtelenség szülte utóérzet a méla és vérmes vérmérsékletűeknél nem a kiábrándulásban, a csendesen lemondani tudásban nyilatkozik, hanem keserű bánkódásban és átkokban nyer kifejezést. A megcsalódott szerelem fölött való bánkódás oly változatos hangokban tör elő a magyar nép ajkából, hogy avval bővebben foglalkozni nem tartom hiába-

való dolognak. — Az egymástól elidegenült szerelmesek lelkületének első nyilvánulata az, hogy egymást kerülnek. E kerülni vágyás oly nagy, hogy a találkozásnak még lehetőségét is kizárja:

A merre én járok	Hulljatok levelek,
Még a fák is sírnak,	Rejtsetek el engem,
Gyöngye ágairól	Mert az én galambom
A levelek hullnak.	Már nem szeret engem.

Hulljatok levelek
Sűrűn az utamra,
Hogy ne tudja rózsám
Merre ment galambja.

Az elhidegülés kezdetén az elszakadt szeretők úgy magokkal, mint másokkal elakarják hitetni, hogy ők bizony egy cseppet sem bankódnak az egymástól való elválás fölött; de lassankint megtörik a gőg, a büszkeség, és először csak magának, azután az egész világnak kénytelen a megcsalt bevallani, hogy mégis csak fáj a hűtelenséggel szívébe szúrt tövis. Az időtől várja az orvoslást, de a bánat nemcsak nem enyhül az idő multával, hanem még fokozódik is. Lepihenne, nyugodnék, de mindig előtte a hűtelen alak, folyton sajjog az ütött seb:

Alkonyodik, a csillag is feljött már,
Kis fészkére aludni tér a madár,
Elpihennék én is, de ha nem lehet!
Keserűség, szomorúság tépi árva lelkemet.

Ezután a hűtlenség lassankint nemcsak éjjeli nyugalmától fosztja meg a szeretőt, hanem nappal sem enged a hűtelenséggel járó fájdalom érzete nyugtot. Feledni, feledni, ezt óhajtja minden áron elérni, hát ha az üldöző kép eltávoztával, az okozott keserűség is elmúlik. De éppen a feledés nem sikerül:

Volt nekem egy szép szeretőm, nem is olyan régen;
De nem soká ragyogott fenn, csillagom az égen.
Nem érdemli szerelmemet,
Az bántja vérző szívemet;
Hogy is tudtam úgy szeretni,
El sem bírom felejteni, felejteni.

Vagy:

Szomorú fűz földig hajtotta ágát,
Sirogatja vihartépett virágát;
Én meg szétdúlt nyugalmamat siratom,
Rád emlékszem, régi hűtlen galambom.

Sőt, hogy a régi kedves alakját száműzze emlékezetéből, hajlandó új szerelmet kötni, hát ha a várva-várt nyugalom újra tanyát üt keblében;

de ez sem sikerül; a bánat oly kemény gyökeret vert szívében, hogy új szerelemre is képtelen:

Ha én téged el tudnálak feledni! . . .
 Rajtad kívül mást is tudnék szeretni! . . .
 De én téged nem tudlak elfeledni,
 Rajtad kívül nem tudok mást szeretni.

Vagy egy másik szerint:

Meg vert engem a jó Isten teveled,
 Hogy én téged olyan forrón szeretlek;
 Bár tudnálak, bár tudnálak feledni,
 Rajtad kívül mást is tudnék szeretni! . . .

Ebből egyúttal kiderül az is, hogy a bánat nemcsak nem irtja ki a kebelből a szerelmet, hanem még jobban fokozza; a mint kétségtelen, hogy a szív annak elvesztése fölött érez csak bánatot, a kit igazán és forrón szeretett.

A fájdalom első rohama oly nagy a magyar legény szívében, hogy, habár a feledés nem megy, még sem tud a bánat terhén panaszszal, vagy sirással könnyíteni, mert a dal szerint:

A harangot húzták, húzták, húzták,
 A rózsámat tőlem elrabolták;
 Úgy szoritja szívemet a bánat,
 Hogy még sírni sem tudok utánad.

Most a mámor karjai közt, a borban és ivásban keres vigasztalást és borba készül fojtani szerelmét, emlékezést, mindent. A bor rövid ideig jó gyógyszernek bizonyul, a mámor győzedelmeskedik a bú felett, pillanatokra a szilaj jó kedv is ki-ki tör kebléből, de érezhetni alatta és mögötte a keservet. Ezt nevezik sirva vigadásnak.

Ezt a sirva vigadást sok népdal őrzi meg és ennek a hangulatnak sok dal a kifejezője. Lássunk néhányat közülök:

Ez a világ forog velem,
 Olyan nehéz szívem, fejem,
 Szemeimből hull a könnyem
 Árva szívem dobog szörnyen,
 Tillárom, tillárom,
 Ha meghalok, azt se bánom.

Nem a bor szállt a fejembe,
 Szívem gyuladt szerelemre,
 Keserű az élet nekem;
 Szakadjon meg bolond szívem,
 Bolond, bolond, bolond szívem,
 Till. till.
 Ha megh.

A bor mellé oda szegődik a cigány is, a fölhangzó dal hangjai egy részről a feledést mozditják elő, más részről a bús nóták a komor hangulatot csak annál jobban földézik; biztatja is a cigányt:

Húzd rá cigány azt az én bús nótámat,
Elszerették tőlem az én babámat;
Úgy sirjon az a hegedű kezédbe,
Hogy bánatkönny ragyogjon a szemedbe.

Jól esik neki, ha nemcsak a hegedű nótája vigasztalja, hanem a cigány is megosztja vele bánatát, mert hát a megosztott bánat elviselése mégis csak könnyebb.

És ebbe a hangulatba oly mélyen beleéli magát, hogy a nóta dallamai között szeretne meghalni is:

Húzzad csak, húzzad csak keservesen,
Hogy a szívem megrepedjen:
Repedjen meg örömébe, bújába,
Igy mulat az, kinek nincsen babája.

Mit, meghalni, kiált aztán egyszer elkeseredve, azért sem, egy hűtelen leány nem érdemel ennyit, inkább tánczra kerekedem, és kitánczolom szívemből búmat bánatomat:

Tedd keresztbe azt a vonót, hadd csorduljon ki könnyem!
Hadd tánczoljak, ha megvesz is minden csepp vér eremben.

A vigasztalás megnyerése a borban és tánczban sem sikerülvén, az égiekhez fordul enyhülést kérni, mer oly nagygyá nőtt már bánata, hogy földi orvosszer ereje elenyésző csekélység bánatának nagyságához képest. Valóban a magyar nép vallásosságát igen előnyös világításban feltüntető vonás, hogy a földi gyarlóságok okozta lelki fájdalom enyhítéseért az égiekhez folyamodik enyhülésért. Hallgassuk csak meg, hogy a szerencsétlen szerető hogyan kér az egektől orvoslást:

Ha az egek meg nem szánnak,
Könyhullásim meg nem állnak.
Egek, egek, szánjatok meg,
Könyhullásim, álljatok meg!

Az egek is késnek az óhajtott vigasztalással, a csalfa kedves szüntelen való látása pedig legkevesébbé sem alkalmas a beteggé lett szív megorvoslására. Nincs más mód, mint elhagyni azt a helyet, melyet a hűtelen szerető tapos, nem szívni többé azt a levegőt, melyet az ő lehelle a hűtelenséggel megfertőztetett. Kézbe a vándorbotot, hadd kezdődjenek a bujdosás keserves napjai! És e bujdosás nem egyszerű ijesztés akar lenni, hogy kedvesére ráijesztve azt ismét a hű szerelem érzetével kapcsolja szívéhez?!

Komoly, szilárd és az egész földi életre kiható férfias elhatározás ez, mely a körülményekkel való megalkuvás lehetőségét nem ismeri:

Úgy elmegyek, meglátjátok,
Soha hirem nem halljátok;
Sem hiremet, sem nevemet,
Felejtsetek el engemet.

Úgy elmegyek, meglátjátok,
Hogy levelem sem kapjátok,
Nem, hogy levelem kapnátok,
De hiremet sem halljátok.

Nézz ki rózsám ablakodból
Most megyek ki a faluból,
Vess utánam egy pillantást,
Úgy sem látjuk többé egymást.

Vagy egy másik:

Elmegyek én messze útra innen,
A hol senki ismerősöm nincsen.
Elbujdosom a világ szélére,
Hogy ne legyek senkinek terhére.

Csipkebokor legyen a szállásom,
A búbanat kísérő pajtásom.
A búbanat és a rózsám képe . . .
Isten veled kis falum örökre!

A bujdosás vég célja különböző! Az egyik hevesebb természetű megcsalt szerető a hamis embereken készül bosszút állani kiállott szenvedéseiért, és búcsúzó szavaival azt sejteti, hogy eztáni élte az emberiség rémitése, üldözése és zaklatása lesz, egy szóval, hogy felcsap betyárnak!

Úgy elhagylak, hirt se hallasz felőlem,
Szár az levél fődje el a lépésem;
Isten veled, csalfa leány elmegyek,
De én többet, soha többet, becsületes nem leszek.

Egy másik életének még szomorúbb végére enged következtetni, mert nem akar végnélkül, szívében a fájdalom és hűtlenség tövisével bujdokolni, hanem a kóborlásnak hamar véget akar vetni, hogy mivel, arra nézve hallgassuk meg a felvilágosítást nyújtó dalt:

Hogyha pedig azt a kis lányt
Énnékem nem adják;
Úgy elmegyek a faluból,
Hogy hirem sem hallják;

Akkor aztán az a kis láuy
 Hervadásnak indul,
 Engem pedig majd kifognak
 Engem pedig majd kifognak
 A széles Tiszából.

Mig a bujdosó szeretők egy része minden utószámítás nélkül hagyja el az átkozott helyet, avval a megmásíthatatlan ehatározással, hogy a hűtelent többé sohasem kívánja látni, addig egy másik rész azt hiszi, hogy az elbujdosás hite mégis csak hatni fog a hitszegő lányra, ki ennek hatása alatt bizonyára keresésére indul, de már későn:

Sötét az éj, messze van még a reggel,
 Ne tekints rám öldöklő szép szemekkel,
 Az a szép szem mint a csillag tündöklök,
 De a szívem, szegény szívem haldoklik.

Csendes szellő lebeg a virágokon,
 Hanem szeretsz, Isten veled galambom,
 Nem kérem én soha többé szivedet,
 Hogy ne is láss messze, messze elmegyek.

Ősszel száll a fecskemadár keletre,
 Jutok én még tudom, a te eszedbe,
 Sirva-riva jössz engemet keresni,
 De a sirban késő lesz már szeretni.

A bujdosni induló szeretők kétféle vérmérsékletűek. Az egyikféle osztályba azok sorozhatók, kikben a szerelem okozta bánat csendes melancholiát szül, s ennek következtében a bánatosztó helytől való megválás pillanatában nem is átkozódnak, hanem bánatos lelkök megtört erejével bocsánatot hirdetnek fűnek, fának, bokornak, szellőnek, hátha ezek valamelyike tudtul adja a hűtelen szeretőnek, s az e bocsánat megindító hatása alatt a megcsalt legény után indul elmondani neki, hogy ő is csak úgy szenved, mint a bujdosásra készülő, s kész az okozott fájdalmat a visszatérő hűség balzsamos cseppjeivel megnyihíteni. E megtérésbe vetett hitet lehelik az ilyen dalok:

Nem volt nékem soha még bűm, bánatom,
 Csak mióta elhagyott a galambom.
 Verd meg Isten, verd meg Isten;
 Oh, de még se, álld meg őt —
 Adj neki egy nálam hívebb szeretőt.

Egy másik:

Nem kívánom, hogy felrójja az Úristen,
 Azt a sok kint, a mit érted átszenvedtem.
 Majd ha egykor a bűbánat elér téged,
 Akkor tudod, hogy mi voltam én tenéked.

Ismét egy más:

Nem átkozlak, nem szokásom,
De sok sűrű sohajtásom
Felhat a magas egekbe;
Mit felelsz te mindezekre.

A másik osztályba azok a heves, szenvedélyes, vérmes természetűek tartoznak, kik az okozott sérelmet az elválás perczeiben olyan hevesen érzik, s oly szenvedélyesen óhajtják megbosszulni, hogy a természetet és az Istent büntetésre szólítják fel, sőt saját kebleikből fölfakadó átkokkal sújtják. Ezek nem szándékoznak tehát sem bocsánatot adni, sem bocsánatot nyerni, mert másként e visszataszító eljárásra nem vetemednének, a mely eljárást különben a vérmérsékletökben gyökerező szenvedélyességgel lehet némileg menteni. Mégis, mint a népszenevedély fölkorbácsolt állapotának nyilatkozataival érdekes lesz néhányval megismerkednünk:

Nem bánom, nem bánom,	Ha eszedbe nem jut:
Legyen földindulás,	Írj fel a szivedbe,
Hej, jusson eszedbe	Hej, ha fel nem irsz, babám,
Sok sűrű fogadás.	Verjen meg az Isten!

Hogy felejtselek el,
Hogy eszembe ne juss;
Hej, szívem fájdalmaért
Verjen meg a Jézus!

Lám, a természettől kezdve az Istenig mindent bosszúra hív fel. Legtöbbször azonban a jó, az igazságos Istenre bizza a megtorlást, mivel a bujdosó már úgy sem büntetheti meg a hűtelent, mint:

Befujta az utat a hó,
Czéltaalanul megy a fakó;
Megeresztve a kantárja,
Búbánatos a gazdája.
Betyár gyerek ül a lovon,
Nagyot sóhajt olykor-olykor:
Hogy így megcsalt, soh' se hittem,
Büntesse meg a jó Isten!

Az átok azonban nemcsak a hűtelen szerető fejére zúdul, hanem vil-lama lecsap a csábítóra, a hűtelen leány anyjára, az első találkozás órá-jára is. — A csábító megbüntetését először Istenre bizza:

Verd meg uram azt az embert,
Ki nem szánt,
Ki elvette szeretőmet,
Nem sajnált.
Verje is meg mind a három
Téremtőm,
Mert elvitte az én régi
Szeretőm.

Az a gondolat pedig, hogy a csábító talán épen akkor, midőn ő legjobban kinlódik, szeretőjével mulatoz, annyira felbőszíti, hogy az ily, nem legillendőbb kifejezések özöne árad ki szívéből, szájából:

Talán most csókolod rózsámat,
Hogy a kigyó marná meg szádat.
Boszorkány tépné el szivedet,
Sárkány csikorgatná lelkedet.

Az anyára pedig azért mond átkot, mert azt gyanítja, hogy ő idegenítette el tőle kedvese szívét; az anyának t. i. joga van leánya választásába beleszólni s azt vagy helyeselni vagy magzatát attól őrizni. — De a legény avval érvel s azon úton kohol magának nagyobb jogot a leány fölött, „Ha neki lánya volt, nekem szeretőm volt, — Ha neki kedves volt, nekem kedvesebb volt.” — S hogy mégis elmarta oldala mellől a felejtetetlen leányt, így szidja kegyetlenségeért:

Áldd meg Isten, áldd meg a szeretőm házát,
Verd meg Isten, verd meg a benne lakóját;
Azt se mindeniket, csak az édes anyját,
Mért nem adta nékem az ő kedves lányát.

Atkozza azt az órát, melyben először találkozott hűtelenné vált galambjával, mert ha nem látta volna, most is vidám életet élhetne.

Az átokhoz járul az élet örömeitől való megfosztás vádja, s ez alapon a nyugalom-, életkedv, munkaképesség elvesztéséről szóló panasz, mely az életet kínossá, vagy folytonos botlások láncolatává alakítja át. Az élet feldulásával való vádolás gyakran a legszebb költői képből nyer kifejezést. Így:

Édes anyám rózsafája,	Édes anyám rózsafája,
Engem nyitott utoljára;	Én voltam legszebb bimbója;
Bár engem se nyitott volna,	De egy gonosz leszakított,
Hogy maradtam vón bimbóba.	Két karja közt elhervasztott.

Sőt nemcsak az élet örömeit dulja föl a hűtelenség fölötti bánat érzete, hanem még az ész rendes működését is megzavarja eme dal szerint:

Olyan háborodott az elmém!	Mért nem termettem én búzának!
Sokszor sírnék, ha nem szégyelném,	Aratáskor majd levágnának;
Mért nem vagyok felhő az égen?	Nem kellene annyit szenvednem,
Sírnom akkor nem volna szégyen.	Ebben a keserves életben.

Az így testileg, lelkileg feldult, egyensúlyában megingatott élet festései a magyar népdalok legszebb lapjait képezik. Itt tűnik ki, hogy a természet gyermekét minő szép gondolatokra, hasonlatokra és képekre tanítja meg az anyatermészet, a melyek épen azért leghatásosabbak, mert legtermészetesebbek. Ilyenek:

Bú életem, bánat napom,
Fekete gyász alatt lakom;
A gyászruha illik nekem,
Elsötétült minden kedvem.

Vagy:

Búra, búra, búbánatra születtem,
Nem igazi anya nevelt föl engem;
Mostoha volt, mostoha a világ is,
Szár az földben elhervad a virág is.

Alkonyatkor születtem a világra,
Alkonyat volt egész élttem világa,
Alkonyatkor hagyott el a kedvesem,
Alkonyatkor végy magadhoz Istenem.

Szive bánatának nagyságáról gyönyörű kép a következő:

Nem tudja azt senki, csak a jó Isten,
Mennyi bánat lakik az én szívemben;
Ha kicsapna, tenger lenne belőle,
Elboritná a világot örökre.

És mert a szegény embert az ág is húzza, nem elég a szerelmi vesztesség, ehhez járulnak az anyagiak is, részint a gondatlanság, részint a gonosz embereknek e gondatlanságot felhasználni tudó ravaszsága miatt; de az anyagiak elvesztését mindig kisebb szerencsétlenségnek tartja kedvese elvesztésénél; mert Porcsalmai Palkó így énekel:

Házam volt, elégett, azt bánom;
Szőlőm volt, elpusztult, sajnálom;
Lovam volt, ellopták, az is tör,
Rózsám volt, elvitték, ez megöl.

Nem csoda, ha így az anyagi javaktól is megfosztottan végre tökéletes árvaként áll a világban. Az árvák helyzete már akkor is meghatja a kedélyt, ha nem tudják is állapotjukat szivrehatólag ecsetelni; hát még mikor oly megindítólag áll szemünk előtt az árvaság, mint a magyar népdalban, hogy ne indulnánk meg a szerelem-üldözte legényen?! Így panaszkodik:

Az ég alatt, a földszinén	Árva vagyok, árva lettem,
Nincsen olyan árva mint én;	Szerencsétlenségem születtem,
Sirat engem a madár is,	Mert attól elrekesztettem
Lehajlik értem az ág is.	A kit igazán szerettem.

Ez is bizonyítja, de meg a következő dal is, hogy az árvaság alatt a szeretőtől való megfosztatást lehet és kell érteni:

Árva lettem, mint az árva gerlicze,
Kedves rózsám! mért hagytál el ennyire?
Annyit sirok, annyit sirok utánad,
Gyenge szívem majd megöli a bánat.

Az árva, vagyis szeretőjétől megfosztott legény igen gyakran hasonlítja helyzetét a párjától megfosztott madáréhoz, mert ezt van alkalma legtöbbször tapasztalni:

Sir a madár, sir a száraz ágon,
De egyedül vagyok a világon!
Őszi szellő lengeti a fákat,
Fájó szívem megtöri a bánat.

Ily sanyarú viszonyok között ki ne fáradna bele az élet küzdelmeibe, kinek ne jutna eszébe megválni attól az élettől, mely csak szenvedéseket oszt, de az öröm adásában fukar kézzel mér? Ki ragaszkodnék tovább az élethez, melynek útain rózsák többé nem nyílnak, ellenben annál bujábbban tenyésznek a vérző tövissek? Valóban, az élettől való megválás s a halál által való megváltás még a népdalokban sem ritka, sőt a boldogtalan szerelem áldozatainál majdnem általános óhajlás. De itt különbséget kell tennünk a halált az élet bajaitól való megszabadítóként óhajtó költészet, és a szó szoros értelmében vett pessimistikus, vagyis világgúylő költészet között. Az első a népköltészetben valósággal föllép, de csak akkor, midőn az élet a fájdalom terheit oly nagy mértékben halmozza a szivre, hogy annak további elviselése csaknem lehetetlennek látszik. Már pedig ha ily körülmények között nyilatkozik, a halálvágy ki tagadhatná meg jogosultságát? Nem is tagadjuk meg, sőt mint népköltészetünk legérdekesebb termékei iránt igazi érdeklődéssel viseltetünk. Ellenben a pessimistikus vagy világgúylő költészet abból a hamis életnézetből sarjadzik föl, mely az életet minden fájdalom nélkül is rosznak, elvetendőnek tartja, előtte teher az élet azért, mert élet, s ha mindjárt jóléttel vannak is kikövezve útjai, az attól való minél előbbi megváltásban keresi az élet célját. Ez az irány, ez a törekvés jogosulatlan, s méltán részesül a helyesen gondolkodók részéről üldöztetésben. S hogy a magyar népköltészet halálvágya nem ez utóbbi fajhoz tartozik, hanem az életre zúduló fájdalom kényszere alatt szülemelő jogos kíváncsi, azt a következő dallal is bebizonyíthatni:

Búra, búra, búbánatra,	Tett volna egy lepedőbe,
Bár ne is születtem volna;	Vitt volna a temetőbe;
Édes szülém kis koromba,	Nem aóttam volna meg nagyra,
Zárt volna a koporsóba.	Nem volnék a világ rabja.

Itt a „búra, búra, búbánatra, bár ne is születtem volna“ kifejezés elég világosan érezteti, hogy csak a fájdalommal telt élettől irtózik, míg az örömmel teltnek rózsáit kedvvel szakasztgatná le. Ily értelemben kell a halálvágyat kifejező költeményeket értelmezni, melyek közül legény szabad néhányat bemutatnom:

Bánatosan zeng a madár,
Vesztett párját siratja,
Bánatos az én szívem is
Egy hűtlen lány megcsalta.

Majd eljön még az az idő,
Hogy szeretnél engemet,
Haj, de már akkor késő lesz,
Hant borítja szívemet.

Ebben a halált, már mint tényleg bekövetkezettét látjuk ugyan, de ez a halálvágy következménye. Már tisztábban mutatja a halálvágyat a „Be szomorú ez az élet énnekem“ kezdetű dalnak utolsó versszaka:

Jobb is volna ott a hideg hant alatt,
Hol nincs többé érzélem, nincs gondolat,
Hol nem fáj a boldogtalan szerelem,
Sötét sírban ott lesz nekem jó helyem.

Egy másik dalban az élet küzdelmeitől elkeseredett szerető még sirját is ép oly disztelennek kívánja, mint a mily örömtelen volt élete:

Sír kell nekem, olyan sötét fekete,
A milyenre szívem a bú festette
És bokrétás süveg helyett fejemhez
Jőjjön inkább egy kiszáradt fakereszt.

Virágot még siromra se hintsenek,
Nehogy csudát lássanak az emberek;
Bús szívemnek poraitól siromon
Fekete lesz a hófehér lilium.

Ezt tehát mintegy végrendelkezést lehet tekinteni, melyszerint a sir a benne nyugvó szomorú életet példázza. Közvetetlenségével megkapó a következő dal:

Fáj a szívem teher neki az élet,
Ennyi kínnal, nem is tudom, hogy élek,
Tudom már, hogy hová megyek;
A hol minden seb beheged,
Temetőben nyugvó helyet keresek.

Egyenesen a halálhoz intézi hívó szövegét az, ki már a halálvágy beteljesülésének várásába is belefáradt, s attól való félelmében, hogy a halál róla talán meg is feledkezett, egyenesen felhívja a halál figyelmét életére:

Hová menjek vigasztalást keresni?
Nem ad nekem vigasztalást már semmi;
Nincs a földön mit remélnem, mit várnom,
Mért nem jössz el szabadítóm, halálom?!

És végre a ki halálában is figyelmeztetni akarja kedvesét az elkövetett hűtelenségre, és hogy az élők előtt okulásra méltó példa legyen az ő halála az iránt, hogy a kölesünös szerelem érzetét hiven ápolják, ilyen végrendeletet hagy:

Kék nefelejcs, kék nefelejcs virágzik a víz tükrén,
Fáj a szívem, beteg vagyok, nem sokáig élek én.
Hanem azért, hanem azért koszorút ha meghalok,
A siromra gyászkoszorút nefelejcsből fonjatok.

A föntebbieken bemutattam a magyar nép szerelemérzetének különféle árnyalatait, feltűntettem, minő gazdagnak tartja magát a hű szerelem birtokában s egész az árvaságig szegénynek, ha azt elvesziti; mind-ebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a magyar nép nagyrésze a szerelmet komolyan veszi és érzi mint olyat, melyen földi életének boldogsága vagy boldogtalansága épül.

V.

Jó kedv, mulatság, bordalok.

Olyan nép, melynek gazdag költészete van, már magában véve hajlammal viseltetik a dalolás s az evvel karöltve járó mulatság iránt. — Még ha bánat rakott is fészket szívében, annak elviselésén is dallal, mulatsággal könnyít. — Csakugyan a magyar nép általában jó kedvű; szereti a vidám társaságot, a dalt, bort, tánczot s itt gazdag kedélye egész naivságában nyilatkozik. — Tudja tapasztalásból, hogy a jó kedv élte a lelket, erősíti a testet, míg a bánat ölö méregként támadja meg testi és lelki élete rendszerét. Azért mondja:

Félre tehát gond és bánat,
Nem találod itt tanyádat.
Mert a bánat visz a sírba,
A jó kedv éltünket nyújtja.

Mulatás közben jó kedve néha egészen a féltelenségig fokozódik s gyakran felkiált: „ki a legény a csárdában?” majd meg oly szűknek találja széles kedve számára a mulatóhelyet, hogy kénytelen megjegyezni: „Kicsi nekem ez a ház, — Kirugom az oldalát“. Ha ilyenkor cigány is vetődik a mulatók közé, a fülébe huzatja a nótát s szilaj kedvében összeöleli, megcsókolja a máskor megvetett barna fiúkat, a kik úgy a szíve szerint tudnak játszani. Majd meg tánczra kerekedik, arra a magyar tánczra, mely rhytmikus bájával maga is egész költészet. Megmozdul a mulató legény minden tagja s a zene lassú vagy gyors üteme szerint megfelelő taglejtésekkel kíséri. Lángoló véréhez lángoló zenét kíván, azért szól oda a cigánynak:

Húzd rá cigány, tűz legyen,
Láng legyen a muzsikádban,
Míg rózsámat forgatom,
Forgatom a magyar tánczban.
Három a táncz hajnalig,
Húzd rá cigány mind halálig!

És pedig úgy tánczol, hogy „összeüti bokáját, általkarolja kedves babáját“, a mint azt népünk ma is utánozhatatlan bájjal és művészettel teszi s nem úgy, mint az újabb úri fajta, kik nem tudják, nem is akarják a magyar zenében levő rhytmust táncmozdulatokkal is visszaadni, hanem csak egy helyben tipegnek-topognak. S aztán a mi figyelmét táncz közben megragadja, azt felindult kedélyállapotához mért rövid, rimben esengő felkiáltásokba foglalja. Így a cigányt ekép biztatja: „Húzzad cigány, hegedűs, — Fekete vagy mint az üst, — Kürtön jártál mint a füst“. Ha jó tánczosra akad, kivel úgy tudja a tánczot ropni, mint ha egy test egy akaratra mozogna, nem hagyja szó nélkül, hanem így dicséri: „Ó de ügyes, ó de jó! Ó de kedvemre való!“ A táncz dicsérete után a tánczospár számára rögtönzött bók következik imígy: „Piros orca, fekete szem, — Ez engem a földbe teszen“. S elragadtatásában úgy megforgatja, hogy a leánynak a haja is kibomlik, ezt is észreveszi s rögtön kész a czélzással, „Ihaja! csuhaja! Libeg-lobog a haja!“ Majd öntüzeléséhez fog s ha már eddig kitett magáért, most ne érje az a szégyen, hogy az ütemet elhibázza; vagy a fáradtságtól ellankadva kénytelen legyen a tánczot abban hagyni; azért „Ieczu lábam ne hibázz, — Ha nem deszkás is a ház“. De a kifáradás mégis csak bekövetkezik s a fáradt legénysereg a kancsók mellé huzódik pihenni; ha ismét rázendítik a cigányok a talp alá valót, a tánczolni vonakodó legényt így ugrasztják ismét bele:

Nosza legény, a tánczba!
Itt a leány, szedd ránczba.
Ugrasd, forgasd mint orsót,
Köszöntsd reá a korsót.

A sarkontyúd zörögjön,
Fényes patkód dörögjön.
Kezed, lábod mozogjon,
A lejtőre hajuljon.

A táncz beszüntével megkezdődik a borozgatás; az öregek közt csendes beszélgetés foly, az ifjabbak pedig nótára gyujtanak, a melyeknek tartalma ily esetekben a mulatságra és borra vonatkozik legtöbbször. Nem áll tehát az a mondás, hogy népünknek nincsen bordala; igen is van, csakhogy mivel a borozgatás élete ritka foglalkozásai közé tartozik, azért a boros kedélyállapot feltüntetésére vonatkozó dalok is ritkábbak.

A bort úgy dicsérik e dalok, mint büszlatót: „Adj kezembe egy pohár bort, — Hadd igyuk el a régi tort, — Ez a pohár ha kiürül, — Minden gondom bele merül“. Azért jó az reggel, délben, este és éjjel; „Rossz a bor csak egy esetben; Akkor mikor nincsen“. Meg aztán a „jó bor jó egészség“, azért a bort a pálinka elé helyezi, „jobb a bor, jobb a bor, jobb a pálinkánál“. A bor dicsérete több esetben össze van kötve az ivásra való biztatással; az egyik azért biztatja pajtását, mert sok pénze van, bármennyit isznak is, ki birja fizetni:

Igyunk a ki angyala van,
 A bankónak nagy dőge van,
 Valamennyi rongyos bankó,
 Mind a korcsmárosnak való.

A másik szerint azért kell a bort élvezni, mert nem sokára „úgy is elnyel a sír szája“, rajta tehát:

Töltsd meg testvér poharamat,	Töltsd meg öcsém a pipámat,
Hadd öblitem a torkomat.	Hadd füstöljem ki a számat.
Mert a pohár megtöltve jó,	Mert a hús is füstölve jó,
Az én torkom öblítve jó.	A bor pedig mindenre jó.

A harmadik már öregapjától tanult foglalkozásként úzi s a borivók életszabálya gyanánt azt állapítja meg:

Minden nap, minden nap jó borral kell élni,
 Annyira-mennyire, annyira-mennyire meg kell részegedni.
 Öregapám is azt mondta,
 Mikor a kulacsot forgatta:
 Igyál, igyál, igyál
 Ebadta fattya!

Ez azonban már részegesség s mint rossz szokás elítélendő, mert tönkreteszi a test erőit és megbénítja a lélek működését. Ez utóbbi körülményre czélozhat a népdal azon kifejezése: „Jó éjszakát édes eszem, — Nincs ma reád szükségem“, mert valóban a részeg állapotban ép úgy, mint a részeges természetű embernél a gondolatok szabályszerű egymásután következését és kifejezését nem találhatni. A részeges ember természetét is hiven ecsetelik a népdalok. Az egyik úgy sóhajt fel: „Kis kalapom csurgóra, — Mindig innám, ha volna.“ S hogy e szerencsétlen embereknel az ital mértéktelen élvezete második természetté válik annak bizonyossága az egyik bordalnak emez ismétlődő kifejezése: „Igy jár a ki mindig bort iszik, — Míg a temetőbe nem viszik.

A borivástól való idegenkedés sem ritka, a mit főleg az a körülmény magyaráz meg, hogy az olyan „korcsmaajtó-nyitogatót“ falu rosszának szokták elnevezni és sem ezt a nevet le nem veszik róla, sem feleséget nem kap addig, míg megszokott életrendjével föl nem hagy. Egy másik meg azért akar vele fölhangyni, mert már sokra rúgott a rézfokos nyelire rótt adósság; azért:

Korcsmárosné, már én többet
 Nem iszom, nem iszom,
 Mert én kendnek igen sokkal,
 Hej! huj! tartozom!

A kocsis legény pedig attól való félelmében tartózkodik a borivástól, hogy a kakas, melynek tollát kalapja mellé tűzte, ki találja kukorikolni, „hány itcze bort ivott meg az éjszaka.

VI.

Humoros, tréfás gúnydalok.

A magyar nép kedélyéletének megismerésére fontos adalékokat szolgáltatnak a humort, tréfát és gúnyt tartalmazó dalok. A humor a kedélynek ama derültsége, mely a nagy eredményekkel kérkedő világot kicsibe veszi, a bohóságokon jól mulat, a bűnökön sajnálkozik, az erényeket túlmagasra nem becsüli, hanem az étellel való megelégedettséget hirdeti úgy a mint van, bűneivel és erényeivel, nagyzásai- és hóbortjaival. Hogy azonban valaki ezt megtehesse, tudni kell ítélnie; mert a mely népben a meglevő állapotok fölött való helyes ítéletmondás képessége hiányzik, ott a humor sem verhet gyökeret. S a humor, e derült kedélyállapotból előálló világnézet, úgy nyer kifejezést, hogy kénye kedve szerint cseréli fel a hasonlót az ellentéttel, a komolyat a viggal; az igazság ismeretére játszi kérdezgetéssel, talányokba burkolgatással vezet, a tudósokat izgató nagy kérdéseket a közönséges és megszokott dolgokkal egy rangra helyezi. Ezekhez segítő eszközökül használja a túlságos nagyítást, megeleveníti az élettelen, nevetséges színben tűnteti föl a megdöbbentő eseményeket s evvel az azoktól való félelmet kisebbíti; megtréfálja a tévedőt s evvel meg is javítja. E humor pedig nemcsak közbeszédében felezhető fel, hanem dalaiban is.

Humorizál a szerelemmel. Ennek a szemüvegén át nézi a válogató legényt és leányt s valamennyi legényt összefoglalva azt mondja, nincs joga válogatni, mert „egyik olyan mint másik, ha lefekszik, elalszik“; a leányokat hasonlóként egy kalap alá sorozza, „egyik olyan mint másik, a csókért nem haragszik“. A házasodásra készülő legényt elhatározásának minél előbb nyélbe ütésére biztatja, addig, míg lépésének esztelenségét föl nem ismeri; „mert ha megjön az eszem, tudom akkor nem teszem“, mondatja a legénynyel. Sajátságos felfogást árul el e humorában a szerelemről is. Bánkodik a fölött, hogy míg másnak több szerető jut, addig az ő számára egy sem; pedig:

Ha az Isten egyet adna,
Jaj, beh megbecsülném,
Kezét, lábát összekötném,
A füstre föltenném.

Cserben hagyott szeretőjének haragot tartó anyjára sem ad sokat, nem bánkodik, nem emésztődik, hiszen azért nem vette el a lányát, mert „alul fodros, felül rongyos a szoknyája, meg „bécsi rongygyal pirosított az orczája“; de ha az anya emez igazság nyers kimondásáért haragudni tud, ám „Ha haragszik, haragudjon magára, — Vesse magát a zavaros Dunába“

s evvel túlteszi magát minden kellemetlenségen. A hűtelenséget gyanító leány azt kérdi: „Ugyan édes párnám csúcsa, -- Mit álmodtál az éjszaka?” s az azt feleli a kérdésre: csak azt, „hogya a rózsám nem szeret”. — Az éjjeli kimaradásért s a törvénynek ezt sújtó szigorúságáért a bíró előtt mentegetőző legény azt mondja: „Engedje el most az egyszer hibámat. Megszolgálom még az úrnak én azt valaha, — Jár az úr is ilyen későn éjszaka”. Ha a több szeretőt tartó legényt ijesztik, hogy egyszer majd úgy jár, hogy egy szeretője sem lesz, nem szeppen meg, hanem a humor hangján olyan furcsaságban reménykedik, hogy akkor hagyja el sok szeretője, mikor Földeákon a fűzfákon, Kenderesen a kenderen alma terem; minthogy pedig:

Túl a Tiszán, Földeákon,
Alma terem a fűzfákon,
Minden ágon kettő, három, —
Van szeretőm tizenhárom;
Ha tíz elhagy, marad három,
Megérem vele a nyáron.

Túl a Tiszán, Kenderesen,
Alma terem a kenderen,
Minden szálon kettő, három --
Van szeretőm tizenhárom.
Ha tíz elhagy, marad három,
Megérem vele a nyáron.

Humora van a házasság életnek is. Panaszkodik a férj, hogy legény korában pénzét sörre, borra, s a leányoknak ajándéknak vett pántlikára költötte, de a házasság életben: „Sóra, borsra, egy font húsrá, oda! Feleségemnek papucsra oda!” kell a pénz. A papucsra különösen az olyan férfiaknak kell költeniök, kik maguknál sokkal fiatalabb nőt vettek feleségül s tudják, hogy az mást szeret: azért a humoros panasz: „fiatal a feleségem, az a szerencsétlenségem”.

A humor hangjába a gúnyé is belehangzik, midőn a részeges s minden mozdíthatót a korcsmába hordó asszonyokról van szó, a kik pazarlásukért félnek hitess társuktól, de a kótyavetyének tanúját avval akarják elhallgattatni, midőn a zab került a korcsmáros kezébe: „Ha kérdi, azt mondja kend, Egy szemet sem látott kend, Komámasszony!” Mikor pedig a bort kedvelő asszony a kakast tünteti el s annak árát eregeti le a borért viszkető torkán, előre kieszeli, mivel mentegeti majd magát ura előtt, ha kérdést tesz a kakas iránt; majd azt mondja: „Hogya a róka megette, Vagya valaki elvitte, Komámasszony!” Pedig hogya milyen bolonddá teszi a bor az asszonyt, azt a következő népdal örökíti meg:

Boritalban vén asszonyt
Én már sokszor láttam,
Tíz kupa bort felhörpentett,
Szemeimmel láttam.
Ugrik aztán mint az őz,
Bár legyen a haja ősz;
Ha ihatik, vigadozhat,
Annál jobban sütt, főz.

Hanem ha a férj a dolog nyomára jön, nem kiméli ám a rossz asszonyt s ugyanesak válogatott szitkokkal illeti:

Medve pofozza meg,
A bagoly rúgja meg,
Vágja le a sárkány,
Röfögje az ártány.

S megbánva a házasság balga tettét, azt kívánja feleségének, „bár ott vesztél volna!“ a faluban s ha már most a nyakamon vagy:

Bár az ördög oly jó volna,
Taligára tenne,
Minél jobban sikoltanál,
Annál jobban vinne.

A részeges férfi humora abban nyilatkozik, hogy a borvirágos orrát gúnyolók előtt avval a hasonlattal védekeznek: Lám piros a liba orra, — Pedig soh'sem mártja borba“. Mikor pedig ingadozó járására ezélozgatnak, azt vágja vissza: „Hej! a nád is ingadozik, Pedig az csak vízzel ázik!“ A mikor minden vagyonának árát lejáratta garatján s más eladni valója nincs, humorában megmaradt pipájára tekint s megörülve kiáltja: „Eladom a pipám szárát, — Kifizetem a bor árát“. A folytonos ivást pedig avval menti, hogy úgy is korhely hírét költötték és költik akár iszik, akár nem, hadd legyen a gúnyolódóknak igazuk: „Inkább iszom hát, mint nem, Legyen igaz a nevem“. A megrögzött tolvajok humoros okoskodása is ide vág:

Úgy ég a tűz, ha lobog,
Úgy élek én, ha lopok;
Ha nem lopok, cserélek,
Még sem igazán élek.

A néphumor nem kiméli az előregedett asszonyokat sem, főleg ha mesterséges eszközök alkalmazásával és fiatalokhoz illő öltözködéssel akarják félrevezetni emkertársaikat; pedig úgy sincs annak haszna, a homlokukra meg arezokra szántott barázdák, meg az emberek emlékezete hangosan hirdetik éveiket, egyúttal viselkedésük fonákságát. Aztán meg:

A törvény is csak azt mondja,
Leányt illet meg a rózsa,
Menyecskéket levendula,
Öregeket a kórója.

Az öregség különben keserű humort fakaszt a nép kebléből. Elgondolja, hogy most egész élete nem egyéb az elmúlt jó időkre való visszaemlékezésnél; visszaóhajtja ifjúságát, mert mindenki utálja a „kóróvá vált virágot“; sem barátja, sem ereje, még elméje is megfogyatkozott. Egy

maradt meg csak, papucs, de ez meg szüntelenül azt csoszogja: „Csisz el, csosz el a templomba! Onnét meg a koporsóba, oda!”

A vidám kedélyhangulat nyilatkozata a tréfa is, melynek működése nem más, minthogy a tréfa táblájául szolgáló egyént nevetséges színben tünteti fel, valamely, egyébként helyes tettének elferditése vagy elmés másra magyarázása által. Így tréfa tárgyává lesz a rosszul öltözködő leány:

Az én rózsám felcsíki.
A bocskorát felcsípi,
Egyszer másszor úgy köti,
Hogy az útczát kisöpri.

Megtréfálja és kigúnyolja a hűtelen menyecskéket, a kik azt hiszik, hogy kirúgó viseletöket senki sem ismeri s oly merészek, hogy mások hibáinak megszólalására is jogot formálnak. A mily lehetetlen dolognak tartja a nép azt, hogy a bűnös egy másik, ugyanazon bűnben szenvedő fölött ítéletet mondhasson, ép oly össze nem illő dolgok egymás mellé állításával tréfálja meg az e félet. Mert mikor az ilyen asszony mást rágalmaz, fölsóhajt:

Hála neked, nagy Úristen,
Hogy a bolhán patkó nincsen,
Mert ha rajta patkó volna,
Sok szép asszonyt agyon rúgna.

Mikor pedig valaki erejét fölülmúló dologra akar vállalkozni, vagy a gyengébb fenyegeti az erősebbet, vagy a tapasztalatlan fiatal többet akar tudni, mint a dolog körül dús tapasztalatokat gyűjtött öreg, ilyenkor így szól a népdal:

Hála legyen az Istennek,
Hogy nincs szarva az egérnek,
Mert ha neki szarva volna,
Sok asztagot széjjel túrna.

Tréfásan hitegeti szeretőjét, hogy mikor veszi feleségül; addig el nem veszi, míg a tóban halak lesznek, minthogy pedig „abban mindig lesznek, így hát rózsám el nem veszlek“. Ha az asszony férje ura goromba, sőt a tettegességig menő durva bánásmódja fölött panaszkodik, avval vigasztalja a tréfás magyar nép: „A dió, mogyoró törve jó, — A magyar menyecske verve jó.“ Szeretőjétől azon jogzimen kér csókot; „Adjál rózsám e világon, — Úgy sem kell a másvilágon.“ Mikor a feleség férjét szidja az örökös ivásért s italul a vizet ajánlja neki, úgy üti el:

A víz máskép jó lenne,
De béka lakik benne,
Még caömrbe ejtene,
Vagy kólikát szerezne, —

s elmegy csak azért is a korcsmába, ott is folytatja tréfálkozását s a bort hozó korcsmárosnéra nézve így szól hozzá: „Korcsmárosné eszemadta de barna, — Bora mellé egy csókot is adhatna.“ Ha sikerült, bár erőszakkal is megcsókolnia, a haragvó asszonynyal így kötekedik: „Ha sajnálja, vegye vissza.“

Szeret tréfálkozni a cigánynyal is; így feketeségének eredetét úgy magyarázza:

Mikor az Isten a cigányt teremtette,
Egy hosszú deszkára de kiterítette,
Azután a tüzes nappal megsüttette,
S azóta maradott a cigány fekete.

Ha látja a nagy hidegben a gyér ruházata miatt reszkető cigányt, biztatása oda lyukad ki: „Majd kizöldül a fa levele, — Betakarózik majd vele.“ A cigányvajda sátorban égett leányának esetét hallva ilyen lohadó sajnálkozást mutat:

Én a vajdát nem bánom,
Csak a lányát sajnálom;
A vajdának szép lányát,
Piros bársony topányát,
Topányának a sarkát
Tyuhajja!

Tréfa közben elferdíti, másra magyarázza a legszentebb és legjobban ismert igazságot is, minő a szeretőre szert tenni akaró legény okoskodása:

Azt tartja a parancsolat,
Szeresd felebarátodat;
Szeress kis lány engem telát,
Én vagyok a felebarát.

A tréfás és találós kérdések feladása a közbeszédben általános. Van ilyen a népdalok közt is. Példa rá Patkó Bandi nótája, ki a korcsmárosnétól azt kérdi, „látott-e már egy lovon hét patkót?“ S mikor az a fölvetett kérdést lehetetlennek vallja, ekként fejtí meg:

Ha nem látott, jöjjön ki, most láthat,
Négyet visel e gyönyörű állat,
Az ötödik magam vagyok, nemde?
Kettő meg a csizmámra van verve.

Tréfával mentegetőzik az ügyetlen legény, midőn elsorolja, mi minden volt már, de semminek sem vállott be, mindenünne elkergették. Béres korában a jármot, kocsis korában a rudat törette el, mint juhász nem értett a tereléshez, molnár létére rosszul szedte a vámot. S így megy tovább; mint csizmadia, szabó, korcsmáros, egyaránt halmozott hibát hibára.

Kedvelt foglalkozása a népnek a gúnyolódás is s a gúny golyóját

nemcsak vele egyrangú és műveltségű embertársainak félszégei és szemet szűrő hibái ellen röpíti, hanem az értelmileg és anyagilag fölötte álló művelt osztály fonákságai ellen is. Sőt példáját találjuk az öngúnynak is ama dalban, melyben elszámolja apjától rámaradt örökségét:

Meghalt az édes apám ,	Ha neki szomorodom ,
Nagy gazdagság maradt rám ,	Öt kötelet beiszom ,
Hat ökörnek kötele ,	Hatodikat megfogom ,
Három vasvilla nyele.	A nyakamba akasztom.

Nem kiméli az előtte ismeretlen vallást sem s hogy annak rejtélyes tételeit esze előtt fölfoghatóbbá tegye, gúnyos képpel érzékíti:

Oh te szegény denevér,
Se nem madár, se egér,
Az unitárus legény
Se pogány, se keresztény.

Gúnynyal sujtják a csalfa szívű leányt, az egész nap piszkosan járót, meg az arcát kendőzöt, a kit felkeléskor halaványnak lehet látni, de bezzeg más szint mutat az arca délután. A nagyralátó leány gúnyolja az öt kérető legények különféle foglalkozásait. A kovácshoz azért nem megy, mert „kezében a kalapács“, a bognártól fél, mert „éjjel-nappal furóval jár“; a bérest utálja, mert „keze lába mind kérges“; a juhászszal nem lenne boldog, mivel „mindig juh után csúsz-mász“; de igen is, tetszik neki a diák, mert az „olyan mint a gyöngyvirág“ s azért szívesen megy hozzája. Ellenben a saját rangjabeli kérővel megelégedett eladók a körülök settenkedő urfiakra szórnak gúny-nyilakat azon alapon, hogy:

Nem érzi azt, a mit beszél,
Szava mint a tavaszi szél.
Feneke sincs a szívének,
Ablaka van a szemének.

A férj részéről is megkapja a gúny büntetését a rossz feleség, a ki „olyan tiszta, kétszer seper egy hónapba“, korán kél, „nyolcz órakor“ s a feje még akkor is olyan „mint egy bokor“; oly jól tud kenyeret sütni, hogy „ötször, hatszor megkeleti, mégis keletlen beveti“.

Gúnyosan rovatják meg a kikapó menyecskéket, kik már oly kevésbe veszik a hűséget, hogy maholnap a férfiak házasodni sem mernek, de ugyanez a vád visszaszáll a férfiak fejére is, mert mindkettőnek az a törekvése, ha párja szép, még szebbet szeretne. Az ilyen hűtelen asszony: „Nevezi az urát lónak, Hol deresnek, hol fakónak“, a dal meg a pipogya férjet kicsufolja: „Tej, turó, téjfel, — Bolond vagy te Péter, — Mert a feleséged — Mást szeret nem téged“. De a menyecske is okát tudja adni hűtelen viseletének, mert bár szép is, fiatal is, az ura egycbet sem tesz mint:

Jól tud velem veszekedni,
Egy főkötőt sem tud venni,
Ezt az egyet akkor vette,
Mikor éltem lekötötte.

S mert ily kevésre képes feleségével szemben, az még halálában sem sajnálja, hanem a halott iránt tartozó kegyelet mellőzésével a ludja elvesztét is jobban sajnálja s hogy legalább látszatra sírhasson, a vöröshagymához fordul könnyekért:

Átkozott légy, vöröshagyma!
Keserítsd meg a szememet,
Hogy sirassam vén uramat,
De még jobban a ludamat:
Mert a ludam szép búbos volt,
De az uram vén hunczut vót.

A magára sokat tartó, de különben szegény úri kisasszonyt is nyelvére veszi, a ki, hogy fényűzését fentarthassa, még lopásra is vetemedik; hanem rá is pirit a dal: „Ha az apád földes úr, — Selymet lopni ne tanulj, — recepicze — Krinolinban“. Kaczag a nagyságos kisasszony fölött, a ki már férjhez szeretne menni, „de nincs pénz, de nincs üst“, s czélozva a gazdagságot hazugul fitogtató fényűzésre, azt kérdi tőle, mit eszik, hogy olyan kövér, talán bizony mandulával él? Azonban a kisasszonyt a szájába adott felelettel teszi nevetségessé:

Azzal bizony, fenével,
Kukoricza kenyérrel.
Reczopicze haj!
Leveles a galy,
Kukoricza kenyérrel!

Az úri renden levő férfiak közül a divathősöket választják ki, ők, a nemzeti viseletnek legigazibb föntartói s azoknak még magyarságát is megtagadják saját szükkörű észjárásuk szerint:

Már minálunk megismerni úgy lehet,
Ki nem magyar, német plundrát viselget;
A fején nagy emeletes kalapot,
A lábán meg guminásztíng papucsot.

A hazánkban élő nemzetiségek közül a németnek czingárságát, a tótnak mesterségét gúnyolja ki. A magyar leány kereken kimondja, hogy inkább holtig leány lesz, de németet nem csókol; s ha az mégis erőszakoskodik és tolakodik körülötte, gúnyosan rival rá: „Félre német a czondráddal, — Ama vékony lábikráddal“. A német katona is azon búsul egy gúnyos, németes kiejtéssel irt dalban, hogy a gazdaasszonya nem szereti őt, mert német, mig ha egy magyar katonát lát meg a piacon, mindjárt szivesen köszönti.

A tótot foglalkozásáért, ételért, italáért csufolja:

A tót ember mestersága víkony gyolcsot zarulni,
Kuszalगतni, kupalगतni, fazekokat trotozni.
Csak nyerünk, csak veztünk,
Mindig buzig az ember.

Ha nincs pizung maj elmegyünk Bisztikara bánásznak,
Vad valami zuraságnak, ha szugsig lesz, zispánynak.
Jaj szeginy túd leginy!
Mindig krumppli zabálni.

Ha van pinzung, vígan leszung, ziszuug egy kis palinka.
Eszung, ziszung, vígan leszung, ölclgetuug szíp láuka.
Jaj szeginy túd leginy!
Mindig krumppli zabálni.

A zsidó is állandó gúnytárgyul szolgált a magyar népnek; főleg az egyenjogusítás előtt szenvedett sokat, a mikor boldog, boldogtalan rajta köszörülte nyelvét; s mert ezért soha kérdőre sem vonták, a gúny oly aljas kifejezésekbe öltözött, melyeket e lapokra le nem írhatok. A jelzők, melyekkel illeték, az állatok, melyekhez hasonlították, azt a gondolatot érleli meg az emberben, hogy a zsidóról, tán mint nem is emberről gondolkodtak. Az emancipatio után helyzetök javult, a róluk való gondolkodás is megváltozott s a nép gúnyja a már nagyon is büszkévé lett zsidóasszonyt sújtja csak, a ki a tensasszony czímet követeli maga számára:

Haragszik a zsidóasszony,
Hogy nem mondom, teénsasszony;
Ne haragudj zsidóasszony,
Mondom már, hogy ifiasszony.

A katonák gúnydalairól már szóltunk; itt még csak azt említjük meg, hogy a két fegyvernemhez tartozó legénység, értem a bakát és huszárt, egymást kölcsönösen gúnyolja s mindegyik a saját szolgálata előnyeit iparkodik a másikkal elhitetni. Hogy e közben nagyokat füllenének, azt tudjuk fűhrer úr Flinta és őrmester úr Lármás hatvágásaiból.

* * *

Az eddigiekben röviden bemutattam, miként érez a magyar nép, ha dalait tekintjük, minő kedélyt tanusít az élet különféle körülményei között. Érzem, hogy dolgozatom nem teljes; hogy szólnom lehetett volna még a lakodalmi versekről, az Isten, szülők és barátok iránt táplált érzelmeiről: de eltiltott ettől annak a helynek kimértsége, a melynek számára e kis tanulmányt készítettem. Egyről meggyőződhetett a szives olvasó a rövid előadás mellett is, hogy a magyar nép érzelom- és kedélyvilágáról szoltomban a kiváló tulajdonságokat nem koholtam, hazugul nem nagyítottam, hibái előtt szemet nem hunytam: mindent a dalokból magyaráztam, azokkal

bizonyítottam. Vajjon helyes-e az alkalmazott módszer s a már kész kép megfelel-e a valóságnak, döntse el a bírák ítélete. Én a magyar népelet bármely nyilatkozatával a foglalkozást nemzeti jelentőségűnek tartom, a mint jelentősnek vallom magát a népet államunk főtartásában. Elmetermékeinek ismertetését pedig kötelességül hirdetem, mert azok lelkének drága-gyöngyei, szívének hervadhatatlan virágai. E kötelesség egy részének erőmhöz mért teljesítésére vállalkoztam eme, lelkem meggyőződésével egyező szavak alapján:

A magyar parasztság az erő, az élet.
Elveszett a nemzet, ha ez semmivé lett.
De, ha ez marad csak, — mind a többi nélkül,
Nemzetünk jövője akkor is fölépül.

(Kozma Andor, *A magyar paraszt.*)

Kováts Antal.

II.

Tanári kar.

1) A rendes tárgyak tanárai.

Bartek Lajos, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a k. m. természettudományi és a magy. földrajzi társaságnak rendes tagja, a természetrajzi és a vegytani szertár gondozója; tanította a földrajzot az I., II., a mennyiségtant a III., a természetrajzot a IV., V., VI. osztályban hetenkint 19 órában. Tanárkodásának évszáma 8.

Dezső Lajos, világi okl. polgár iskolai tanító, képesített tornatanító, a torna szertár gondozója, tanította a tornázást I—VIII. osztályban, hetenkint 16 órában. Tanárkodásának évszáma 1.

Dr. Erdélyi Károly, kegyes-tanítórendi áldozópap, bölcsészettudor, az országos tanáregyesületnek és a philologiai társaságnak tagja, a tanári tanácskozmányok jegyzője, az önképzőkör vezetője, a VII. osztály főnöke; tanította a magyar nyelvet és irodalmat a VIII., a német nyelvet a IV—VIII. osztályban hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma 8.

Farkas Ignác, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a segélyező egyesület könyvtárosa, az I-ső osztály főnöke; tanította a vallást a II., a magyar- és latin nyelvet az I., a történelmet és pol. földrajzot a III. osztályban, hetenkint 19 órában. Tanárkodásának évszáma 20.

- Horváth György**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a budapesti gyorsíró-egyesületnek, a philologiai társulatnak rendes tagja, a segélyező-egyesület elnöke, a gyorsírókör vezetője, a tápintézeti bizottság tagja; a IV. osztály főnöke, tanította a magyar- és latin nyelvet a IV., a görög nyelvet a VII. és VIII. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma 9.
- Janny László**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, főgymn. hit-szónok, az V. oszt. főnöke, tanította a vallástant VI., VII., VIII., a latin nyelvet az V., a görög nyelvet a VI. osztályban, hetenkint 17 órában. Tanárkodásának évszáma 19.
- Kováts Antal**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, az országos tanáregyesület rendes tagja, az ifjúsági könyvtár öre, a VI. osztály főnöke, tanította a magyar nyelvet az V., VI. és VII., a latin nyelvet a VI., a bölcséleti előtant a VIII. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma 5.
- Kozár Ferencz**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a tanári könyvtár öre, a régiséggyűjteménynek és a térképtárnak gondozója, a tápintézeti bizottság tagja, a III. osztály főnöke, tanította a magyar- és latin nyelvet a III., a történelmet a IV. V. és VI. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma 5.
- Matirkó Konrád**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a k. m. természettudományi társulat s a magyarországi Kárpát-egyesület rendes tagja; tanította a mennyiségtant az I., IV., V., VI., és a rajzoló geometriát az I., II. osztályban, hetenkint 19 órában. Tanárkodásának évszáma 21.
- Mészáros József**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, hitelemző, a II. osztály főnöke; tanította a vallástant a III. IV. V., a magyar és latin nyelvet a II. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma 16.
- Olejovics János**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, az országos tanáregyesületnek és a philologiai társulatnak rendes tagja, a VIII. osztály főnöke, tanította a vallástant I., a latin nyelvet VII. VIII. és a görög nyelvet az V. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma 11.
- Pataky Imre**, világi, az ipariskola igazgatója, városi rajztanár, polg. leányiskolai tanár, a rajziskola szereinek gondozója, tanította a rajzoló geometriát a III., IV. és a szépírást I., II. osztályban, hetenkint 6 órában. Tanárkodásának évszáma az intéztnél 19.
- Pergner József**, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, igazgató, a kecskeméti róm. kath. egyháztanácsnak és a főgymnasiumi bizottságnak

választott tagja, a kecskeméti „Tornaegyesület“ alelnöke, a természettani szertár gondozója; tanította a természettant a VII. VIII. és a phys. földrajzot a III. osztályban, hetenkint 10 órában. Tanárkodásának évszáma 16.

Szabó Ferencz, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, házfőnök, a kecskeméti törvényhatósági bizottságnak választott, a róm. kath. egyháztanácsnak, az országos középiskolai tanáregyesületnek s a kir. m. természettudományi társulatnak rendes tagja; tanította a mennyiségtant a II., VII. és VIII. osztályban, hetenkint 9 órában. Tanárkodásának évszáma 20.

Szölgvény János, kegyes-tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, a rendi növendékek tanulmányi felügyelője, a magy. történ. társulat rendes tagja; tanította a német nyelvet a III., a történelmet a VII. és VIII. osztályban, hetenkint 9 órában. Tanárkodásának évszáma 18.

2) Felekezeti hittanárok.

Csupics Kornél, görög. kel. lelkész Szt.-Endrén, a kecskeméti gör. kel. hitközség adminisztrátora, kéthetenkint tartott vallási órákat vasárnap délelőtt. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 2.

Fördös László, evang. reform. segédlelkész és hitoktató; tanította a reform. vallású tanulókat osztályonként heti 2—2 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 6.

Laukó Károly, ágost. evang. lelkész. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 24.

Schönwald Wilmos, tanító; tanította az izr. vallású tanulókat I—VIII. osztályban, hetenkint 2—2 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 1.

3) A rendkívüli tantárgyak tanítói.

Bartek Lajos, I. főnebb; tanította a gyorsírást a kezdőknél hetenkint 1 órában.

Dr. Erdélyi Károly, I. főnebb; tanította a francia nyelvet a kezdőknél és a haladóknál heti 2—2 órában.

Horváth György, I. főnebb; okleveles gyorsíró; tanította a gyorsírást a haladóknál hetenkint 1 órában.

Szabados Géza, világi, zeneiskolának igazgató-tulajdonosa, az intézeti ének- és zeneiskola tanszereinek gondozója; tanította az éneket és zenét mind a kezdőknél, mind a haladóknál hetenkint 2—2, összesen 8 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 14.

4) Intézeti szolgálta.

Farkas Antal, pedellus, az intézetnél szolgál 5. évben.

III.

Előadott tananyag; tankönyvek.

1) Rendes, kötelező tantárgyak.

Első osztály.

Osztályfőnök: **Farkas Ignác**.

Vallástan, heti 2 órában. Az Isten tiz, az anyaszentegyház öt parancsáról. A parancsok megszegéséről. A malaszt eszközeiről. A szentségekről általában. Az oltári szentségről és a penitenciatartás szentségéről. Az imádságról általában. Az ó-szövetség története. — Tankönyvek: Közép katekizmus. Eger, — 1886. Róder Alajos, Bibliai történet. Eger, 1887.

Olejovics János.

Magyar nyelv, heti 6 órában. a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen a népmesék, a görög és magyar történeti mondák köréből. Értelmes és kellően hangsúlyozott olvasás, az olvasmányok tartalmának szabadon való elbeszélése. Könyv nélkül tanult versek elszavalása. b) Nyelvtan: a mondat- és beszédrészek, a fő- és mellékmondatok megkülönböztetése. Az alaktan, a szóképzés. — Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. — Tankönyvek: Tomor—Váradi, Magyar olvasókönyv. I. r. Budapest, 1888. — Dr. Szinnyei, Iskolai magyar nyelvtan. I. r. Budapest, 1889.

Farkas Ignác.

Latin nyelv, heti 7 órában. Egyes mondatcsoportok s összefüggő olvasmány alapján a név- és igeragozás begyakorlása; a nemi szabályok főbb tételei; szókincsgyűjtés; folytonos fordítás és elemzés. Könyv nélkül 8 mese. — Hetenként egy írásbeli iskolai dolgozat. — Tankönyvek: Szepesi Tóth, Latin alaktan I. r. Budapest, 1887. és Tóth, Latin gyakorló és olvasókönyv. Budapest, 1887.

Farkas Ignác.

Földrajz, heti 4 órában. Európa országainak természeti viszonyokon alapuló leírása, terményei, lakosai, különös tekintettel azoknak nemzeti s politikai különféléségére. — Tankönyv: Hunfalvy János, Európa földrajza. Budapest, 1888. Lange-Cherven Iskolai atlasz. Budapest, 1888.

Bartek Lajos.

Számtan, heti 3 órában. — A tizes számrendszer. Alapműveletek egész számokkal és tizedes törtekkel. A törtek fogalma, s a négy számolási

művelet közönséges törtékkel. A méter-mérték ismertetése. Pénzisme és időszámítás. Tankönyv: Dr. Lutter N. Közönséges számtan. Budapest, 1888.

Matirkó Konrád.

Rajzoló geometria, heti 3 órában. — Planimetriai elemek. Pontok, vonalak és szögek fekvése és mérési viszonyai. A legfontosabb síkidomok, u. m. a három-, négy- és szabályos sokszögek. A kör tulajdonságai és terület meghatározása. A kerület, tojásidom s csigavonal szerkesztése. A mértani ékitményi rajzolás elemei rajzeszközökkel. — Tankönyv: Landau—Wohlrab, Rajzoló geometria I. füzet. Budapest, 1887.

Matirkó Konrád.

Szépírás, heti 1 órában. — A magyar kis és nagy betűk alkotó részeinek és alakítási módjának ismertetése és gyakorlása; folyóírás.

Pataky Imre.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Allások: alap-, zárt-, feszítő-, mérleg-, lábujj-, sark- és láboldalállás. Tag szabad gyakorlatok: karlendítések, lökések minden irányban, törzshajlítások, sark-, térdemlések. Járó szabadgyakorlatok: járás oldal- és arcsorban, helyben és tovább haladással, utánlépéssel. Társas szabadgyakorlatok kettesével. Birkózó gyakorlatok tömegben. Tornázó rendgyakorlatok: sornyitás, mellésorakozás, körjárás, kígyóvonulás. — Katonai rendgyakorlatok: állás, sor felállítás, igazodás, fedezés, fővetések, fordulatok helyben, kanyarodások oldalsorban. — Szergyakorlatok: alapgyakorlatok a korláton, nyujtón, póznákon, köteleken, a vízszintes és rézsütös létrán, gyűrűhintán; magas-, távol- és kötélugrás.

Dezső Lajos.

Második osztály.

Osztályfőnök: Mészáros József.

Vallástan, heti 2 órában. — Az apostoli hitvallásról és a parancsokról. — Az új-szövetség története, megfelelő erkölcsi tanulságokkal. — Tankönyvek: Közép katekizmus. Eger, 1887. Róder Alajos, Bibliai történet. Eger, 1887.

Farkas Ignác.

Magyar nyelv, heti 5 órában. — Elbeszélő prózai és költői olvasmányok; az olvasottak tartalmának elmondása. Több költemény elemzése és elszavalása. A megelőző évi anyag ismétlése mellett: a határozók részletesen, különösen az átvitt értelmű határozók. Az összetett szerkezetű mondatok viszonya. Szóképzés. Szórend. Körmondatok. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. — Tankönyvek: Tomor Váradi, Magyar olvasókönyv II. r. Budapest, 1886. és Dr. Szinnyei József, Iskolai magyar nyelvtan II. r. Budapest, 1886.

Mészáros József.

Latin nyelv, heti 7 órában. — Az előző évi anyag ismétlése és kibővítése

után az igeragozás tüzetesen. Az igék perfectumai és szupinumai. A rendhagyó, liányos és személytelen igék. Szóképzés. A fő- és mellék mondatok megkülönböztetése kötő szók szerint. Az infinitivusi és participiumi szerkezetek. (acc. és nom. cuminf.; abl. abs.) Összetartozó szócsoporthoz egybeállítás. Fordításul latin és magyar mondatcsoportok; mesék és a római nép történetéből összefüggő olvasmányok szolgálták. Hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — Tankönyvek: Szepesi Tóth, Latin alaktan I. r. Budapest, 1887. és Tóth György, Latin gyakorló és olvasókönyv II. r. Budapest, 1887. **Mészáros József.**

Földrajz, heti 4 órában. Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália és Polynéziának természeti viszonyokon alapuló leírása, terményei, lakosai, különös tekintettel néprajzi s társadalmi viszonyaikra. — Tankönyv: Hunfalvy János, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália földrajza. Budapest, 1888. Lange-Cherven, Iskolai atlasz. Budapest, 1888.

Bartek Lajos.

Számтан, heti 4 órában. — Rövidített számtani műveletek. Az arányosság fogalma, az aránylatok s azok alkalmazása. Egyszerű és összetett hármasszabály és az olasz praktika. Lánccszabály s a száztóli számolás. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor. Közöséges számtan. Budapest, 1888.

Szabó Ferencz.

Rajzoló geometria, heti 3 órában. — Tömörmértani elemek. A sík. Az egyenesek és a síkok független s viszonyos fekvése; lapszög s szöglet. A legfontosabb testek, u. m. hasáb, gúla, szabályos testek, henger, kup és gömb tulajdonságai és hálózata. A testek összeállósága, aránya, hasonlósága, felszíne és térfogatának meghatározása. Testminták készítése, síkékitmények rajzának folytatása a tanár előrajza nyomán. Tankönyv: Landau—Wohlrab, Rajzoló geometria. II. füzet. Budapest, 1887.

Matirkó Konrád.

Szépírás, heti 1 órában. — A magyar írás tovább gyakorlása (I. I. osztály.) A német betűk alakítása és írása. Folyóírás gyakorlása mind a kettőben.

Pataky Imre.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Állások: lépő-, keresztezett-, terpeszkedő-, guggoló állás. — Tag szabadgyakorlatok: karnyújtások, ütések minden irányban, törzsfordítások, lábemelések és vetések. Járó szabadgyakorlatok: járás különféle lábtartással helyben és tovább haladással, váltogatott utánlépéssel. Futás. Birkózó gyakorlatok. Társas szabadgyakorlatok hármásával. Tornázó rendgyakorlatok: elé-, mellé sorakozás, szögjárás, csigajárás. Katonai rendgyakorlatok: rendekbe fejlődés és sorba szakadozás helyben. Szergyakorlatok: Lásd I. osztály.

Dezső Lajos.

Harmadik osztály.

Osztályfőnök: Kozár Ferencz.

Vallástan, heti 2 órában. — Az ember végczéljáról és rendeltetéséről. A hitről, parancsolatokról és a malaszteszközökről. — Tankönyv: Középkatekizmus, Eger 1885. Mészáros József.

Magyar nyelv, heti 3 órában. — Összefüggő történeti s egyéb olvasmányok, melyek közül több szó- és mondattanilag elemezett. Szaválás. A nyelvtan rendszeres tárgyalása. A hangsúlyos vers vázlatos ismertetése. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Tankönyvek: Szinyeyi József dr. Rendszeres magyar nyelvtan. Budapest Tomor—Váradi, Olvasókönyv, III. r. Budapest. Kozár Ferencz.

Német nyelv, heti 4 órában. — A helyes olvasás és írás szabályai. A nevek és igék ragozása, a szóképzés elemei. Mondatalkotás, szórend. Szótanulás és fordítás. Prózai és költői darabok olvasása. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. — Tankönyvek: Szemák István dr. Német nyelvtan. Budapest, 1886. U. a. Német olvasókönyv. Budapest, 1883. Szölgyémy János.

Latin nyelv, heti 6 órában. — Az alaktan átisméltése mellett a mondatantól az egyszerű mondat rendszeres tárgyalása. Összefüggő történeti olvasmány alapján az infinitivusi és participialis mondat szerkezet gyakorlati ismertetése. A szóképzéstan kiegészítése. Szótanulás. Prosodiai alapfogalmak. Liviusból: 1) A római köztársaság kezdete. 2) Horatius Cocles. Mucius Scaevola. 3) C. Marcius Coriolanus. 4) L. Quinctius Cincinnatus. Phaedrusból több mese. Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. — Tankönyvek: Szepesi—Tóth, Mondattan. Budapest, 1887. Bartal—Malmosi, Latin olvasókönyv Livius-, Ovidius- és Phaedrusból. Budapest, 1883. Kozár Ferencz.

Történelem, heti 4 órában. — Magyarország története, különös tekintettel a kiválóbb történeti alakok méltatására és a műveltségi viszonyokra. Befejezésül Magyarország területi és népességi viszonyai, az alkotmány, törvényhozás, közösügyek s az anyagi és szellemi műveltség rövid ismertetése. — Tankönyv: Varga Ottó. A magyarok története és Magyarország a jelenben. Budapest, 1888.

Farkas Ignác.

Physikai földrajz, heti 2 órában. — Physikai alapismeretek az erőről és mozgásról, a hőről, fényről, delejességről és villanyosságról. A föld mint égitest. A föld szárazulatai, vizei, levegője és belseje. — Tankönyv: Dr. Schmidt Ágoston, Physikai földrajz. Budapest, 1887.

Perger József.

Számtan, heti 3 órában. — Összetett hármasszabály. Egyszerű és összetett kamatszámolás. Határidő számolás. Egyszerű és összetett levonat-számítás. Ráfizetmény. Gyöngysúly. Társaság és elegyítés szabály. Állam- és értékpapírok. — Tankönyv: Dr. Lutter N., Közön-séges számtan. Budapest, 1888.

Bartek Lajos.

Rajzoló Geometria, heti 2 órában. — A pont; az egyenes és a szög mérése és másolása, párhuzamosok szerkesztése. A rajzmérték. Egyenes vonalú idomok szerkesztése. Egybevágóság, hasonlóság és szimmetria; különösen az egybevágó és hasonló háromszögek tulajdonságain alapuló szerkesztések és ezek alkalmazása a gyakorlatban. A húr és érintő tulajdonságai. A körben lévő szögek; a körbe és körülírt szabályos sokszögek. Két kör viszonyos fekvése. Kisebb területek felmérési módja. A nivellálás és helyszínrajzolás elemei. Szabadkézi rajzból, síkdíszítmények rajzolása. — Tankönyv: Landau—Wohlrab, Rajzoló geometria, II. f.

Pataky Imre.

Tornázás; heti 2 órában. — Szabadgyakorlatok. Állások: Roham-, lebegő állás. Tagszabadgyakorlatok: karvágások, lábhajlítás és nyújtás, törzslendítések. Járó szabadgyakorlatok: járás szökkenéssel, térdemeléssel, karlendítésekkel. Társas szabadgyakorlatok kettésével és hármasával. Tornázó rendgyakorlatok: ellenvonulás kettős és négyes sorokba, kanyarlatok a középpont körül, köralakítás. Katonai rendgyakorlatok: kanyarodások helyből arczsorból és menetben oldalsorból, kettős rendekbe fejlődés helyből oldalsorban. Szergyakorlatok. Egyszerű gyakorlatok nyújtott támaszban a korláton, nyújtott függésben a nyújtón, gyűrűhintán, vízszintes és rézsútos létrán; mászás után és túlfogással a kötélben és rúdon; szökdelés helyben a lengőkötél felett, átfutás alatta párosával; magas és távolugrás.

Dezső Lajos.

Negyedik osztály.

Osztályfőnök: Horváth György.

Vallástan, heti 2 órában. — A kath. istentiszteletről. A templomokról. Az egyházi ruhákról. A szentségek kiszolgáltatásáról. Az egyházi évről. Tankönyv: Frenczl Incze, Liturgika. Budapest, 1882.

Mészáros József.

Magyar nyelv, heti 4 órában. — Irály- és verstan, megfelelő olvasmányokkal. Szavalás. Arany Toldija nyelvi és tárgyi magyarázatokkal. Kéthetenkiut egy írásbeli házi dolgozat. — Tankönyv: Névy, Stilisztika I. Budapest, 1887. és Lehr Albert Arany Toldija. Budapest, 1887.

Horváth György.

Német nyelv, heti 3 órában. — A nyelvtan rendszeres áttekintése: igeitan, névragozás, praepositíók és postpositíók, határozók, kötő- és indulatszók, szóképzés, helyesírás. Mondattan. Versek emlézése a verstan elemeivel. Egyéb költői, és prósai olvasmányok. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. — Tankönyv: Dr. Szemák István, Elméleti és gyakorlati német nyelvtan. Budapest, 1885. U. a. Német olvasókönyv. II. r. Budapest, 1887. **Dr. Erdélyi Károly.**

Latin nyelv, heti 6 órában. A mondattanból: módok és idők a mellékmondatokban, az alanyi, tárgyi, határozó, jelző, értelmező mellékmondatok, függő beszéd. Verstanból prosodia, a vers alkotó részei, verslejtés, hexameter dactylikus és a senarius versek. — Liviusból: 1) Lex agraria. Fabii. — 2) Volero Publilius. Appius Claudius. — 3) Decemviri. Phaedrusból: 1) Graculus superbus et pavo. — 2) Canis et lupus. Ovidiusból: 1) Gabii capti. — 2) Fabii. — 3) Icarus. — Hetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. — Tankönyvek: Bartal—Malmosi, Latin mondattan. Budapest, 1880. Bartal—Malmosi, Latin gyakorlókönyv a mondattanhoz. Budapest, 1883. Bartal—Malmosi, Latin olvasókönyv Livius és Ovidiusból. Budapest, 1877. Dr. Szamosi János, Tirocinium poeticum. Budapest, 1883. **Horváth György.**

Történelem, heti 3 órában. — A görög nép fejlődését megelőző népek műveltségi állapota. A görögök és rómaiak története az actiumi ütközetig, főtekintettel a művelődési és alkotmányi viszonyok fejlődésére. — Tankönyv: Vaszary Kolos, Világtörténelem. I. k. Budapest, 1889. **Kozár Ferencz.**

Természetráajz, heti 3 órában. — Ásvány-, kőzet- és földtan, az ásványok behatóbb ismeretéhez szükséges vegytani előismeretekkel. Az ásványok tulajdonságai. Az ásványok rendszere s az iparilag fontosabb ásványok részletes leírása. Egyszerű és összetett kőzetek. Földtan. — Tankönyv: Dr. Róth Samu, Az ásvány-, kőzet- és földtan alapvonalai. Budapest, 1888. **Bartek Lajos.**

Mennyiségtan, heti 3 órában. — A négy alpmivelet algebrai egész számokkal, kiterjeszkedve a négyzetre- s köbre-emelés szabályaira és a mértani haladványok főbb tulajdonságaira. A számok oszthatósága, tényezőkre bontás, a legnagyobb közös osztó és legkisebb közös többszörösének meghatározása. A négy alpmivelet betűszámantani törtekkel. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámantán, I. füzet. Budapest, 1884. **Matirkó Konrád.**

Rajzoló geometria, heti 2 órában. Kúpszeletek: kerület, hajtalék és mentelék szerkesztése adott alkotó részek alapján. Elemi axonometria. Ábrázolás egy és két vetületi síkon. Egyszerűbb tárgyak homlok-

rajzának, alaprajzának és keresztmetszetének ismertetése és rajzolása. Szabadkézi rajzból síkdiszitmények rajzolása. — Tankönyv: Landau — Wohlrab, Rajzoló geometria II. f. **Pataky Imre.**

Tornázás, heti két órában. Szabadgyakorlatok: térdelések, támaszfekvések. Tag szabadgyakorlatok: karkörzések minden irányban, törzslendítések, lábörzések és lökések. Járó szabadgyakorlatok: járás különféle lábtartással, sarkemeléssel, karlökésekkel hármass utánlépéssel, szökdelések különféle állásokban. Kitartó futás. Birkózó gyakorlatok botokkal és azok nélkül. Társas szabadgyakorlatok rudakkal s azok nélkül. Tornázó rendgyakorlatok: elé-, mellé-, mögé sorakozás, körülkörzés, ellenvonulás 8-as sorokba, sortest alakítása. — Katonai rendgyakorlatok: rendekbe, kettős rendekbe fejlődés menetben oldalsornál. — Szergyakorlatok: nehezebb és összetettebb gyakorlatok a póznákon, köteleken, korláton, nyujtón, gyűrűhintán, a vízszintes és rézsütös létrán, lovon, bakon, lengőkötélen és lebegőfán. **Dezső Lajos.**

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Janny László.

Vallástan, heti 2 órában. — Előismeretek a vallásról. A kath. vallás igazsága. A bizonyítéki források. Krisztus Jézus isteni küldetése és istensége. A kath. egyház isteni tekintélye. Tankönyv: Dr. Wappler Antal. A kath. egély tankönyve, I. rész. Pest, 1870. **Mészáros József.**

Magyar nyelv, heti 3 órában. — Költői olvasmány: balladák, románczok és lyrai költemények a tartalom, költői nyelv, szerkezet és versalak magyarázatával. — Stiliztika s az írásművek szerkesztésének általános szabályai, megfelelő olvasmányokkal. — Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. — Tankönyv: Névy L. Stiliztika II. r. Szerkezettan. — Budapest, 1885. Magyar balladák. Magyarázzák Greguss Ágost. és Beöthy Zsolt. Budapest, 1888. **Kováts Antal.**

Német nyelv, heti 3 órában. — Nyelv- és mondattani ismétlések, verstan. Az olvasmányok a magyar nyelvi tananyaggal kapcsolatosan: mesék, leírások, rajzok, dialogok, és románczos költemények Herder, Claudius, Rückert, Gellert, Goethe, Schiller, Platen, W. Müllertől. Költemények emléztetése. Fordítások magyarból németre. — Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat, időnkint házi dolgozat. — Tankönyvek: Dr. Szemák István, Elméleti és gyakorlati német nyelvtan, II. r. és Német olvasókönyv III. r. Budapest, 1879. Der Cid, nach spanischen Romanzen Vesungen von Johann Gottfried Herder, Leipzig, Reclams Universal-Bibliothek. **Dr. Erdélyi Károly.**

Latin nyelv, heti 6 órában. — Mondattani ismétlések, stilusgyakorlatok. — Livius XXI. könyve. — Catullusból III. Cl. IV. Vergiliusból Ecl. I. Horatiusból Carm. I. 10. 24. II. 3. Ep. 2. — Tibullusból I. 10. — Propertiusból IV. 2. — Ovidiusból Met. VIII. 611—724. — Irodalomtörténeti és metrical bevezetéssel. — Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. — Tankönyvek: Bartal—Malmosi Latin Mondattan. Bpest, 1880. — Bartal—Malmosi Titi Livi A. U. condita L. L. XXI. XXII. — Bpest, 1882. — Bartal—Malmosi Jegyzetek Tit. Livius XXI. és XXII. könyvéhez. Bpest, 1881. — Pirchala Imre Anthologia Latina. Bpest, 1885.

Janny László.

Görög nyelv, heti 5 órában. Hangtan. Névalaktan egészen. Az igealaktanból az ω végű igék. Az elméleti rész begyakorlására mondatok, mesék és kisebb elbeszélések szolgáltak. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. — Tankönyv: Dr. Maywald József, Görög nyelvtan és gyakorlókönyv. Budapest, 1887.

Olejovics János.

Történelem, heti 3 órában. A római császárság s annak műveltségi viszonyai. A római császárság romjain keletkezett államok. A romanismus hatása. A kereszténység eredete és átalakító befolyása. A nyugati császárság megújítása. A pápaság emelkedése; a pápaság és császárság küzdelme. A kereszties hadjáratok. A középkori intézmények bomlása. Európa mai főbb államainak megalakulása, kiváló tekintettel a művelődés fejlődésére. Tankönyv: Vaszary K. Világtörténelem. II. k. Budapest, 1889.

Kozár Ferencz.

Természetrajz, heti 2 órában. A növények tagozata élő példányokon. Virágok ismertetése az őszi fiórából. Sejttan, alaktan és szövettan göröcsői mutatványokkal. Linné rendszere. Rendszeres leiró növénytan. A növények földrajzi elterjedése. Tankönyv: Dr. Róth Samu, A növénytan alapvonalai. Budapest, 1888.

Bartek Lajos.

Mennyiségtan, heti 4 órában. — Betűszámтан: határozott elsőfokú egyenletek több ismeretlennel. A kéttagnak magasabb positiv egész hatványai. Számтani haladványok. Gyökfejtés. Másodfokú egyenletek egy ismeretlennel. — Mértan: a síkmértan főtételei. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámтан. II. füzet. Budapest, 1885. és u. a. Mértan I. füzet. Budapest, 1881.

Matirkó Konrád.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Allások. Tag szabadgyakorlatok ellenkező oldalú mozgásokkal különféle állásokban. Birkózó gyakorlatok meghatározott fogással. Társas szabadgyakorlatok hármasával: támaszfekvések, támaszba ugrások. Tornázó rendgyakorlatok: 8-as járás, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ kanyarlatok négyes sorokban. — Katonai rendgyakorlatok: a szakasz felállítása és beosztása, arc- és szárny vál-

toztatás, nyitódás, zárkózás, kettős rendekbe fejlődés. Kézi szergyakorlatok bottal és sulyzóval. — Szergyakorlatok: könnyebb felülések a bakra és lóra helyből és iramodással, átugrások, kötélugrás, magas és távolugrás fordulattal, gyakorlatok a magas- és alacsony nyujtón, korláton, gyűrűhintán, vándor mászás a póznákon, támlázás és kar-rángás a vízszintes és rézsútos létrán.

Dezső Lajos.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Kováts Antal.

Vallástan, heti 2 órában. — A ker. kath. ágazatos hittan. — Az Istenről, teremtről, az emberi nem bűnbeeséséről. — Isten fia megtestesülése. Az ember megigazulása földi életében. A szentségek. Az igazak boldogítása a túlvilági életben. Krisztus eljövetele dicsőségében. Tankönyv: Dr. Wappler Antal A ker. kath. egély tankönyve. II. Eger, 1873.

Janny László.

Magyar nyelv, heti 3 órában. — Költői olvasmány: Shakspere Coriolanus-a, Molière Tudós női, megfelelő tárgyi és tartalmi magyarázatok mellett, főtekintettel a drámai szerkezetre és jellemzésre. — Rhetorika: a prózai, különösen a történelmi, szónoklati és értekező műfajok elmélete, tekintettel fejlődésükre a görög, római és magyar irodalomban. — Szónoklatok, történetrészletek, értekezések, kritikák olvasása. — Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. — Tankönyv: Névy L. Rhetorika, Budapest, 1879. és Olvasmányok a retorikához, Budapest, 1886. Shakspere Coriolanus, Budapest, 1887. Molière tudós női, Budapest, 1880.

Kováts Antal.

Német nyelv, heti 3 órában. — Költői olvasmányok: balladák és románczok Goethe, Schiller, Bürger, Uhland, Chamisso, Schlegel, Körner, Freiligrath és Schwabtól, emléztetéssel, prosai olvasmányokkal a német balladaköltészetéről, a költemények tartalmának elmondása német nyelven, a verstan kiegészítése. — Prosai olvasmányok: történelmi, értekezők, szónokiak, levelek. Fordítások magyarból németre. — Havonkint egy iskolai, időszertint házi dolgozatok. — Folytonos nyelvtani ismétlések. Tankönyvek: Dr. Szemáktól, mint az V. osztályban.

Dr. Erdélyi Károly.

Latin nyelv, heti 6 órában. — Nyelvtani ismétlések és iránytani szóbeli gyakorlatok mellett olvasatott: Vergilius Aeneisének II. és VI. éneke. Sallustius: Bellum Jugurthinum. Cicero: Pro lege Manilia s. de imperio Cn. Pompeii. Kéthetenkint egy írásbeli iskolai gyakorlat. — Tankönyvek: P. Vergili Maronis Aeneidos libri XII. Pirchala Imre. — Jegyzetek Vergilius Aeneisének I—XII. énekéhez, Pirchala Imre. Budapest, 1882.

C. Sallusti Crispi libri de Catilinae coniuratione et de bello Jugurthino. Ed. Rudolfus Dietsch. Lipsiae, 1882. M. Tullii Ciceronis orationes selectae, recogn. Reinholdus Klotz. I. Lipsiae, 1885.

Kováts Antal.

Görög nyelv, heti 5 órában. — A μ végű és rendhagyó igék. Szóképzés és összetétel. A mondattan főbb szabályai. Fodítás a Gyakorló- és Olvasókönyvből 1–50. szakasz, a Chrestomathiából az Anabasis V. VI. VII. VIII. szakasza. — Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyvek: Dr. Maywald József, Görög Nyelvtan. Bpest, 1887. — Dr. Maywald József Görög Gyakorló- és Olvasókönyv Xenophonból. 1888. Dr. Schenkl—Horváth Chrestomathia Xenophon műveiből. Bpest, 1887.

Janny László.

Történelem, heti 3 órában. — Az irodalom, tudományok, társadalmi és politikai élet újjászületése. A nagy fölfedezések és következményei. A reformatio és ellenreformatio. A nagy hatalmak megalakulása s az állami élet kifejlése. Az angol, amerikai és francia forradalom s ezek következményei. Közép-Európa története a bécsi kongressusig. A legújabb kor rövid áttekintése. — Tankönyv: Vaszary K. Világtörténelem. III. k. Budapest, 1883.

Kozár Ferencz.

Természetrajz, heti 3 órában. — Általános állattan, a szervek és szervrendszerek leírása, az állattörzsek megkülönböztetése. A fejlődéstan és és élettan elemei. Állatrendszer az egyes osztályok főbb képviselőinek leírásával. Az állatok földrajzi elterjedése. Tankönyv: Dr. Róth Samu, Az állattan alapvonalai. Budapest, 1886.

Bartek Lajos.

Mennyiségtan, heti 3 órában. — Algebra: A hatványozás általánosítása (negatív kitevők és alkalmazásuk a tizes számrendszerben; tört kitevők.) Képzetes mennyiségek. Brigg-féle logaritmuskok; műveleti szabályok; logaritmuskok kiszámítása és számolás logaritmuskokkal. — Tankönyv: Dr. Lutter N. Betűszám-tan III. füzet. Budapest, 1882. — Geometria: A goniometria s alkalmazása a sík-három szögek s sokszögek megoldására. A pont koordinatái; két pont távolsága. Egyszerű algebrai kifejezések graphikai ábrázolása. Tankönyv: Dr. Lutter N. Mértan, II. füzet. Budapest, 1881.

Matirkó Konrad.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Három és négy részből álló összetett tag szabadgyakorlatok. Birkózó gyakorlatok: birkózás a fogásért. Társas szabadgyakorlatok köralakban és botokkal. Tornázó rendgyakorlatok: füzérek. — Katonai rendgyakorlatok: húzódások arc- és oldalsorban, fejlődés rendekből és kettős rendekből. Eszköz- és szer- gyakorlatok — lásd V. osztály.

Dezső Lajos.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: Dr. Erdélyi Károly.

Vallástan, heti 2 órában. — A ker. kath. erkölcstan. Előismeretek. Az Istennek tetsző élet alapföltételei. Az Istennek tetsző élet tekintettel Istenre és az ő teremtményeire. Az Istennek tetsző élet tökéletesítése. — Tankönyv: Dr. Wappler Antal A ker. kath. egély tankönyve III. — Eger, 1873. Janny László.

Magyar nyelv, heti 3 órában. — Poétika, a költői műfajok elmélete, tekintettel jelentékenyebb fejlődés — mozzanataikra az egyes nemzeti irodalmakban, első sorban a magyarban. — Költői és aesthetikai olvasmányok az olvasókönyvből és Gyulai, Greguss, Beöthy műveiből. — Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. — Tankönyv: Névy L. Poétika, Budapest, 1880., u. az: Olvasmányok a poétikához, Budapest, 1881. Kováts Antal.

Német nyelv, heti 3 órában. — Hermann und Dorothea, nyelvi és tárgyi magyarázatokkal. Egyéb epikai költemények: Nibelungen, Lenore, Des Sängers Flüch. Regény és novella részletek. Lyrai költemények emléztetéssel. Minna von Barnhelm, drámai olvasmányúl. Aesthetikai és irodalomtörténeti olvasmányok. Fordítások magyarból németre. Havonkint egy iskolai, olykor házi dolgozatok. Nyelv- és verstani ismétlések óráról-órára. — Tankönyvek: Dr. Szemák N. nyelvtana mint az V. osztályban, Olvasójának IV. része, Budapest, 1879. Hermann und Dorothea és Minna von Barnhelm a Reclam-féle kiadásban.

Dr. Erdélyi Károly.

Latin nyelv, heti 6 órában. Fordítottatott a) Ciceróból: In Catilinam I—IV. Pro Sulla; In Antonium Philippica XIV.; b) Vergiliusból: I—VI. ének: Kéthetenkint extemporale dolgozat. Tankönyvek: Cicero ed. Klotz; Vindobonae, 1860. Vergilius ed. Pirchala. Budapest, 1881.

Olejovics János.

Görög nyelv, heti 5 órában. — Homeros Iliás I. 1—610. II. 1—483. VI. 119—529. IX. 1—713. Herodotos VII. 1—4. 8—22. 33—35. 131—133. 138. 140—150. 172—175. 177. 201. 202. 204. 205. 207. 215. 217—239. Kéthetenkint egy írásbeli iskolai gyakorlat. — Tankönyvek: Hohegger, Homeri Iliadis Epit. I. Vindobonae, 1857. — Dietsch, Herodoti Hist. Libri V—IX. Lipsioe, 1872. Horváth György.

Történelem, heti 2 órában. — Európa összes államainak, Azsia és Amerika független államainak s gyarmatainak történeti áttekintése a jelen korig, alkotmányuk, természeti s műveltségi viszonyaik ismertetése. — Tankönyv: Scholtz Albert, Politikai Földrajz. Budapest, 1883.

Szölgyény János.

Természetan, heti 4 órában. — Bevezető meghatározások és alapfogalmak. Általános tulajdonságok és erők. Mechanika, rezgés, hangtan és fénytán kísérletekkel és matematikai megállapításokkal. Tankönyv: Dr. Schmidt Agoston, Természetan. Budapest, 1887.

Perger József.

Mennyiségtan, heti 3 órában. — Algebra: A másodfokú egyenletek egy és több ismeretlennel. A complex számok. A rendszeres soktagok főbb tulajdonságai. Maximum és minimum értékek. Másodfokúakra hozható felsőbbfokú egyenletek. Sorok. Kamatos kamat. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszám, Budapest, 1888. — Mértan: Testmértan. A szögletes és gömbölyű testek felszíneinek és térfogatainak kiszámítása. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Mértan, Budapest, 1888.

Szabó Ferencz.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Összetett tag szabadgyakorlatok váltva és összekötte járással; birkózó gyakorlatok. Társas szabadgyakorlatok 3-asával, vasbotokkal és köralakban. Tornázó rendgyakorlatok: füzérek köralakban. Katonai rendgyakorlatok: kettős rendek alakítása szakaszból és visszafejlődés szakaszba menetközben. Szergyakorlatok: a csapatok erejének és ügyességének megfelelő szergyakorlatok; súlyemelés, kő-, gerely- és korong dobás.

Dezső Lajos.

Nyolczadik osztály.

Osztályfőnök: Olejovics János.

Vallásan, heti 2 órában. — A róm. kath. egyház külső és belső története. — Tankönyv: Dr. Wappler Antal A kath. egyház története. Pest, 1878.

Janny László.

Magyar nyelv, heti 3 órában. — A magyar nemzeti irodalom ismertetése, különös tekintettel Vörösmarty, Petőfi, Arany és Madách költészetére, a jelentősebb irodalmi irányok és férfiak tüzetes méltatása, műveik, illetőleg aesthetikai méltatások alapján is, Gyulai, Toldy, Beöthy, Szilády, Kemény, és mások idevágó műveik nyomán. — Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. — Tankönyv: Beöthy Zsolt., A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése, I. II. kötet. Budapest, 1886.

Dr. Erdélyi Károly.

Német nyelv, heti 3 órában. — Ódai és didaktikai költemények. Goethe élete, Egmontjából részletek, rá vonatkozó történeti részletek Schillerből, Schiller kritikája Egmontról. — Prosa részletek Schlemihlből, Kohlhaasból, Laokoonból. Fordítások magyarból németre: Vagács, A magyar történelemből. — Havonta egy iskolai, olykor házi dolgozatok.

Beszédgyakorlatok, nyelv- és mondattani ismétlések, emléztetések. — Tankönyvek: Dr. Szemákéi mint a VII. osztályban, és Dr. Bauer Simon, Egmont etc. magyarázata, Budapest, 1888.

Dr. Erdélyi Károly.

Latin nyelv, heti 5 órában. Fordítottatott a) Horatiusból: Carm. I. 1. 2. 4. 14. 22.; II. 2. 10. 14.; III. 1. 2. 3. 30.; IV. 7.; Carmen seculare; Epod. 1. 7.; Sat. I. 1. 4. 9.; Epist. I. 4. 20.; II. 3.; b) Tacitusból: Annal. lib. I. 1—44.; V. 1—5.; VI. 1—17. Nyelv- és mondattani ismétlés. A római irodalomtörténet rövid ismertetése. Kéthetenként extemporale dolgozat. Tankönyvek: Horatii Flacci carmina ed. Müller; Lipsiae, 1886. Corn. Tacit. Annal. ed. Halm. Lipsiae, 1861.

Olejevics János.

Görög nyelv, heti 3 órában. — Homeros Odys. I. 1—324. — II. 1—432. — IX. 1—566. — Platon, Apologia. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. — Tankönyvek: Hochegger, Dindorf, Homeri Odyssea I. Lipsiae, 1879. — Dr. Szamosi, Szemelvény Platon műveiből, Budapest, 1883.

Horváth György.

Történelem, heti 3 órában. — Magyarország oknyomozó történelme, tekintettel az alkotmány fejlődésére, a műveltségi viszonyokra és a kút-főkre. — Tankönyv: Ribáry Ferencz dr. Magyarország Történelme, átd. Mangold Lajos. Budapest, 1886.

Szölgyémy János.

Természettan, heti 4 órában. Hőtan, delejesség és villanyosság, az anyag szerkezetére vonatkozó khemiai főbb tételek, a kosmographia elemei, kísérletekkel és matematikai megállapításokkal. Tankönyv: Dr. Schmidt Ágoston, Természettan. Budapest, 1887.

Perger József.

Mennyiségtan, heti 2 órában. — Kapcsolástan. Helycserélés, csoportozás, változtatás. Newton kéttagi tantétele. Általános ismétlés. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámstan. Budapest, 1888.

Szabó Ferencz.

Bölcsészeti előtan, heti 3 órában. — A psychologia és logika elemei. — A lelki élet önállósága. — A lelki jelenségek főbb csoportjai. — Az értelmi fejlődés. — A logikai gondolkodás kifejlődése. — Az általános és rendszeres gondolkodás formái. — A tudományok felosztása és a főbb módszerek. — Tankönyv: Pauer Imre, A lélektan elemei és a logika elemei. Budapest, 1882.

Kováts Antal.

Tornázás, heti 2 órában. Lásd VII. osztály.

Dezső Lajos.

2) Rendkívüli, nem kötelező tantárgyak.

Francia nyelv, heti 2 órában. — a) Kezdők: az alaktan elemei, a beszédrészek, a rendhagyó igékig. Kisebb költemények, *Le petit Chaperon Rouge*, *Le Petit-Poucet*. — b) Haladók: a rendhagyó igék begyakorlása mellett mondattani részletek. Ismétlések. Olvasmányok a *Chanson de Roland* prosai fordításából. — Tankönyv: Theisz Gyula, *Francia nyelvkönyv*, I. II. r. Budapest, 1885. **Dr. Erdélyi Károly.**

Gyorsírás, kezdőknél és haladóknál heti 1—1, összesen 2 órában. —

Kezdőknél: A Gabelsberger-Markovits rendszerű gyorsírásnak levelezési része. — Tankönyv Hegedűs Ferencz, *A gyorsírás gyakorlati tankönyve*. Levelező rész. Budapest, 1886. **Bartek Lajos.**

Haladóknál: A Gabelsberger-Markovits rendszerű gyorsírás vitairási része. Gyakorlásul különböző gyorsaságú dictatumok leírása szolgált. — Tankönyv: Hegedűs Ferencz, *A vita- és parlamenti írás gyakorlati tankönyve*. Budapest, 1886. **Horváth György**

Műének és Zene. Mind az éneket, mind a vonós hangszerű zenét két csoportban a kezdők és haladók külön, díjtalanul tanulják az intézetnél a tanulók heti 2—2 összesen 8 órában. A kezdő énekeseknél e tanévben végzett tananyag, vonalrendszer, hangjegy-ismeret, hanggyakorlatok, természetes hanglépcső, különféle ütenyek, hangjegyírás. Ezenkívül a hétköznapi miseénekek is tanítottak, mely célra Szepesi énekkönyve használtatott. A kezdő zenetanulók tananyaga, Késmárky Árpád új hegedű iskolája volt. A szabatosabb játék elsajátítására, valamint az üteny iránti érzék fölkelésére a már haladottabb tanulók egy kisebb ének- és zenekart alakítottak, mely énekkar 18 tagból, a zenekar 15 tagból állott.

A haladó énekesek és zenetanulók a lefolyt tanévben is, főleg az ünnepeken előadatni szokott zenés miseénekek, valamint nagyobb szabású világi ének- és zenedarabok betanulásával foglalkoztak. Az előadott szerzemények közül említendőek: Hozak W. E. gs. 7. Szabados Géza gs. 91. nagymisei. *Graduale* Stolz G. gs. 22. Szabados Géza gs. 44. *Offertorium*, Cherubini: Weiss Szabados Géza gs. 89. *Tantumergo*, Führer R. gs. 147. Világi darabokat pedig Konti József, Szuppé Ferencz, Huber Károly, Szabados Géza, Németh Jánostól adott elő az ének és zenekar. Az ének- és zenevizsgálat jún. 4-én tartatott meg a következő műsorozattal: 1. *Induló*, Konti Józseftől. Előadja a főgymn. zenekar. 2. *Katona-kar*, a Hugenottákból, írta Meyerbeer. Férfi-négyes; előadja a főgymn. k. r. n. p. énekkara. 3. *Vár és kunyhó*, Eötvöstől. Szavalja Hegedűs János, VIII. oszt. tanuló. 4. *A vándor*, zeneegyveleg, Szabados Gézától. Előadja a főgymn. zenekar. 5. *A vén cigány*, Vörösmartytól. Szavalja Király László, VIII. oszt. tanuló. 6. *Pajkos diákok*,

Suppé Ferencztől, ének- és zenére alkalmazta Szabados Géza. Előadja a főgymn. kis ének- és zenekar. 7. A walesi bárdok, Arany Jánostól. Szavalja Priváry Géza, VIII. oszt. tanuló. 8. Népdal-egyveleg, ének- és zenekarra alkalmazta Szabados Géza. Előadja a főgymn. vegyes ének- és zenekar. 9. A légy, monolog, fordította Hevesi József. Szavalja Háy Gyula, VI. oszt. tanuló. 10. A Szabadságért, induló, Németh Jánostól. Előadja a főgymn. zenekar. Szabados Géza.

3) A jövő évre előírányzott tananyag és tankönyvek.

A jövő évi tanítás tervét és anyagát illetőleg az intézeti tanártestület teljesen alkalmazkodni fog az „Állandó tanmenet”hez, melyet a kir. főigazgatóság a nmlt. vall. és közokt. m. kir. ministerium 21,199/88. számú rendelete értelmében 1302/88. sz. a. helybenhagyott.

Latin nyelv tanításánál az I., II., III. osztályban Szepesi Tóth György használtatott most fokozatosan a IV. osztályba is behozatik.

IV.

Írásbeli feladványok.

1) Magyar nyelven.

V. osztályban. A juhász életmódja a pusztán. — Leírás. — Petőfi „János Vitézének” kalandjai. — Elbeszélés. — Kádár Kata. — Bővítés. — Epikai, lyrai és drámai elemek „A walesi bárdok”-ban. — Fejtegetés. — Alföldi tanyák. — Leírás. — Hannibal mint hadvezér. — Jellemzés. — A tanuló foglalatossága a szünidőben. — Rajz. — A szegény vándorló legény. (Tolnai után). — Elbeszélés. — Elmélkedés az „Éji látogatás”-ban mutatkozó anyai szeretet fölött. — „Kinek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekinteti magát mindenhol”. — (Kölcsey) Chria.

VI. osztályban. Miben áll Coriolanus jellemének sokoldalúsága? — Fejtegetés. — Minő indulatok befolyása alatt cselekesznek Coriolanus és Aufidius a 4-ik felvonásban? — Fejtegetés. — Mi különbség van a tragikus és komikus jellemek között? — Összehasonlítás. — Kik képviselik a javító személyeket a Tudós nőkben? — Fejtegetés. — XIV. Lajos és miniszterei. — Történeti jellemzés. — A czáfolás módjai Deák Ferencznek a felirati javaslat tárgyában tartott beszédében. — Fejtegetés. — A megindítás eszközei. Kölcsey védő beszédében. — Fejtegetés. — A hazai irodalom szeretetése buzdító

beszéd. — A szónoklat hatalmáról. — Értekezés. — Vallási elvek Vergilius Aeneisének VI. énekében. — Értekezés.

VII. osztályban. A fenségesről. — Széptani fejtegetés. — „A fekete eb“ alaki fejtegetése. — A monda és a történelem, tekintettel Czuczor „Mátyás király“ című költeményére. — Értekezés. — A csodás elem; Zrinyi „Szigeti veszedelem“ cz. hőskölteményében. — Értekezés. — Kemény Zsigmond báró „Szerelem és Hiúság“ cz. novellájának szerkezete, tekintettel történelmi háttérére. — Fejtegetés. — A szatíráról. — Értekezés. — Minő világnézet nyer kifejezést Vörösmarty „Gondolatok a könyvtárban“ cz. költeményében. — Fejtegetés. — A tragikai vétség Bánk—Bánban. — Fejtegetés. Komikai jellemek a Csalódásokban. — Fejtegetés. — Népjellemek a Tolonciban. — Fejtegetés.

VIII. osztályban. Emlékezzünk régiekről. (Elmélkedés a történelem hasznáról). — Basó Márton. (Elbeszélés Tinódy Sebestyén nyomán). — A kereszténység befolyása a magyar nemzetre. (Történelmi értekezés). — Fortúna szekerén okosan üli (Elmélkedés). — A levélformáról. (Aesth. értekezés). — Kölcsey irói jelleme. (Irodalom tört. értekezés). — Mit értünk romanticismus alatt? (Aesth. értekezés). — Kisfaludy Károly lyrájának jellemzése. (Irodalomtörténeti értekezés) — Petur bán jelleme. (Dramat. értekezés). — A meséről, különösen Fáy meséiről. (Irodalomtört. értekezés). — A hadvezér, kereskedő és tudós szerepe Csongor és Tündében. (Aesth. fejtegetés). — Eötvös Violája és a betyár a magyar költészetben. (Aesth. fejtegetés). — A magyar népdal formái tekintetben. (Aest. értekezés). — Petőfi leiró költeményeiről. (Aest. értekezés). — A Sátán a költészetben, különösen Madáchnál. (Aesth. méltatás). — A falu rosszáról, különösen nyelvi tekintetben. (Aesth. méltatás), — A magyar nyelvészet történeti áttekintése Révayig. (Nyelv. értekezés).

2) Érettségi feladványok.

Magyar nyelvi feladványok.

a) A szeptemberi vizsgálatokhoz: 1. A „Zrinyiasz“ és a történelem. (Értekezés). — 2) Szívet cseréljen az, a ki hazát cserél (Tomba) (Beszédformában). — Villámhárító (Term. tud. értekezés).

Az első feladványt 6 vizsgálandó; jól dolgozott 3, elégségesen 2, elégtelenül 1.

b) Az évvégi rendszerinti vizsgálatokhoz: 1. Vörösmarty mint lyrikus. 2) Nagy Lajos nápolyi hadjárata. 3) Telephon.

Az első feladványt 15, a másodikat 12, a harmadikat 1 dolgozta ki, jelesen dolgozott 10, jól 10, elégségesen 8.

Német nyelvi feladványok.

a) A szeptemberi vizsgálatokhoz: magyarból németre való fordításra: A német népek őskora.

Jól dolgozott 1, elégségesen 2, elégtelenül 3.

b) Az évvégi rendszerinti vizsgálatokhoz: fordítás magyarból németre: Áldozatok és papok a régi Germánoknál. (Döllinger, Heidentum und Judentum, p. 565.)

Dolgozott 28 vizsgálandó és pedig: jelesen 9, jól 12, elégségesen 6, elégtelenül 1.

Latin nyelvi feladványok.

a) A szeptemberi vizsgálatokhoz: fordítás magyarból latinra: Mátyás király kormányképessége. (Vagács 203 drb.)

Jól dolgozott 3, elégségesen 3.

b) Az évvégi rendszerinti vizsgálatokhoz: fordítás magyarból latinra, Pyrohus háborúja a rómaiak ellen.

Dolgozott 28 vizsgálandó: jelesen 15, jól 8, elégségesen 5.

Görög nyelvi feladványok.

a) A szeptemberi vizsgálatokhoz: Homeros, Odyssea XIII. 256—286. Jelesen dolgozott 3, jól 1, elégségesen 1, elégtelenül 1.

b) Az évvégi rendszerinti vizsgálatokhoz: Plato, Laches 4. C. négy bekezdése.

Dolgozott 28 vizsgálandó: jelesen 14, jól 11, elégségesen 3.

Mennyiségtani föladványok.

a) A szeptemberi vizsgálatokhoz: 1. Az algebrából: Egy mértani sor 2-ik tagja. 2. 5-ik tagja 1280. Számítsuk ki annak 8-ik tagja és a 8 első tag összege. 2) A geometriából: Kiszámítandó a gömbszelet, melynek sűvege $c = 15.8 \text{ m}^2$ és melynek alapköre, a gömb középpontjától $a = 2 \text{ m}$. távolságra van.

Jól dolgozott 1, elégségesen 4, elégtelenül 1.

b) Az évvégi rendszerinti vizsgálatokhoz 1) Az algebrából: Két szám 5 egységgel különbözik egymástól, sokszorozmányuk sokszorozva még a két szám összegével a nagyobb számnak 33-szorosát adja. Melyik e két szám? 2) A geometriából: Egy 18 oldalú szabályos egyenes prisma K . térfogata és m . magassága. Számítsuk ki az alap egyik élét és területét, úgy szintén az egyik oldallap felszínét. $K = 1043.078 \text{ m}^3$ $m = 29.857 \text{ m}$.

Dolgozott 28 vizsgálandó: jelesen 19, jól 8, elégségesen 1.

Adatok az intézet történetéhez.

1) Az intézet beléletéhez.

Változás a tanári karban.

A magyarországi kegyes-tanítórend főtiszt. kormánya határozata folytán áthelyeztettek: Cserhalmy József Debreczenbe igazgató tanárnak, Schichmann Endre Kis-Szebenbe tanárnak. A távozók helyére rendeltettek tanároknak: Szölgyémy János Budapestről, Olejovics János Temesvárról.

Zsigmond József okl. polg. iskolai tanító, képesített tornatanító, a községi iskolaszék tagja, ipariskolai tanár 11 évig tanította a tornászatot tanintézetünkben. Ezen állásáról elfoglaltsága miatt leköszönvén, helyére a róm. kath. egyháztanács Dezső Lajost, okleveles polgári iskolai tanítót, okl. tornatanítót nevezte ki.

A tanintézet nevében e helyütt is köszönetet mondunk az eltávozott tornatanárnak 11 évi buzgó működéséért és odaadó fáradozásáért.

Tanácskozások.

A nevelés és oktatásban megkövetelt egységes és egyöntetű módszer érdekében megtartattak a nm. vall. és közokt. m. kir. min. úr által 1876-iki júl. 22-én kiadott középiskolai rendtartás 26., 36. és 44—46. pontjai szerint a tanácskozások. Egész éven át 13 rendes és 6 rendkívüli tanácskozás tartott, ide nem számítván az érettségi vizsgálatokkal járó tanácskozásokat. A tanácskozás eredményéről a növendékek és a szülők értesítést kaptak.

A beírások és vizsgálatok.

A beíratásokat, javító-, felvételi- és pótlóvizsgálatokat augusztus három utolsó napján, az iskolai évet megnyitó ünnepélyes „Veni Sancte“-t szeptember 1-én tartottuk meg. A rendes tárgyak tanítását szeptember 3-án, a rendkívülieket szeptember 15-én kezdtük el. Az első harmadban az előadások a szabályszerű szünetek leszámításával minden főnakadás nélkül folytak.

A második harmadban 4 napig szüneteltek az előadások, oka volt részint a tanári kar több tagjának, részint a tanulóknak tömeges betegeskedése (influenza), Kozár Ferencz tanár január 8-tól márczius 1-ig súlyos beteg levén, órái supleáltattak.

Az évváró nyilvános vizsgálatok sorát a VIII. osztályban kezdtük meg május 3-án tartottuk május 12-ig; a többi osztályban a vallástánból június 9-én, más tárgyakból jún. 16-tól jún. 22-ig bezárólag tartottuk meg.

Érettségi vizsgálat ezen tanévben három ízben volt, és pedig a tankerület ngs- kir. főigazgatójának intézkedéséből szeptemberben és decemberben pótló, ismétlő és javító vizsgálatok, május—júniusban pedig az évvégi rendszerinti érettségi vizsgálatok. Szeptemberben a vizsgálatok írásbeli részét 1., 2., 3., 4. és 5-én, a szóbelit 9-én és 10-én összesen 27 vizsgálandóval tartottuk, december 2-án a javító vizsgálatot, megvizsgáltatott 3 vizsgálandó. Az évvégi rendszerinti érettségi vizsgálatok írásbeli részét május 16., 17., 18., 19. és 20. napjain, a szóbeli részt június 11., 12., 13. napjain tartottuk meg összesen 28 vizsgálandóval. Mindezen vizsgálatok szóbeli részénél nsg. dr. Hóman Ottó tankerületi főigazgató úr elnökölt.

A vizsgálatok eredményét részletezve tartalmazza a statisztikai kimutatások 3. száma.

A tanítás terve.

A tanítás tervet, a tananyag beosztását illetőleg, valamint az iskolai rend és fegyelem föntartására vonatkozólag mindenben alkalmazkodtunk a nmlt. ministeriumnak rendeleteihez és a kir. főigazgatóságnak utasításaihoz.

Vallás és feyyelmi ügy.

A vallástani oktatás és a hitélet fölött az irányadó vezetést és ellenőrző felügyeletet a megyés püspök úr ónagyméltósága gyakorolja nsg. és főtisztelendő Bogyó Pál apát-plebános úrnak, mint püspöki biztosnak, közvetítésével.

A tanuló ifjúságnak róm. kath. vallású része vasárnapokon és ünnepeken 8 $\frac{1}{2}$ órakor, köznapokon pedig — kivéve a téli zord időszakot — az előadások előtt 7 $\frac{1}{2}$ órakor szent misét, vasárnapokon mise előtt hitoktató beszédet hallgatott. Az adventi és nagybójtai vasárnapok délutánjain litániára is járt az ifjúság; részt vett a búzaszentelő-, keresztjáró- és úrnapi körmenetekben és a farsangháromnapi szentségimádásban; a tanév folyamában ötször végezte a szent gyónást és áldozást s a nagyhét első három napján szent gyakorlatokat tartott. A hétköznapi és vasárnapi szent misék alatt énekelt, ünnepeken pedig zenés miséket adott elő az ifjúság ének- és zeneiskolája; ezen miseénekeknek épületes betéteit képezék az intézet felső két osztályába járó rendi növendékpapok külön énekkarának darabjai.

A nem katolikus vallású tanulókat az illető hitfelekezetek lelkeszei részesítették vallástanításban; azok is részt vettek a saját vallásuk szerint való istentiszteletekben és vallásgyakorlatokban.

A tanártestülettel együtt az egész ifjúság kegyelettel ünnepelte meg október 4-én és november 19-én felséges apostoli királyunknak és királyasszonyunknak nevenapját, nemkülönbén június 8-ikán koronázásuknak évfordulóját.

Az iskolai rendszabályokat szeptemberben és januárban a tanuló ifjúságnak fölolvastuk s kellő értelmezéssel, kötelezővé tettük; a beírások alkalmával pedig egy-egy nyomtatott példányban kézbesítettük azon tanulók szüleinek, kik először iratkoztak be intézetünknel, hogy a rendszabályoknak a házi felügyeletre vonatkozó részéről kellőleg tájékozva legyenek, azokat magok is szem előtt tartásuk, illetőleg a szállásadókat azoknak megtartására kötelezzék.

Látogatás.

Tankerületünk kir. főigazgatóját ngs. Dr. Hóman Ottó közoktatásügyi tanácsos urat a lefolyt tanévben négy ízben volt szerencsénk intézetünkben tisztelhetni. Szeptember, deczember és június hónapokban az érettségi vizsgálatok vezetése végett jelent meg, május 6., 7., 8., 9-én pedig végezte az intézetnél hivatalos látogatását.

Ez utóbbi alkalommal minden osztályban, minden tantárgy előadását meghallgatta; meghallgatta a rendkívüli tantárgyak előadásait is; megvizsgálta tüzetesen a könyvtárakat, szertárakat: gyűjteményeket és az osztályok felszerelését, az írásbeli dolgozatokat, rajzokat és osztálykönyveket, nem különben az intézet irattárát is; értekezett az intézetet fönntartó testület vezető egyéneivel is. A beható vizsgálat végeztével a kir. főigazgató úr önagysága tanácskozmányt tartott a tanártestülettel; közölte a tapasztaltakról véleményét, czélirányos útutasításokat adott s egészben véve kifejezte meglegedését.

Évzárás.

Június 28-án tartja a tanártestület évzáró tanácskozmányát, a mely után, június 30-án Isten kegyelméből ünnepi „Te Deum“-mal fejezzük be az iskolai évet. — Ekkor osztja ki az igazgató az alább közzé tett jutalmakat, az osztályfönnökök pedig a bizonyítványokat és az évvégi nyomtatott Értesítőt.

Az intézet külső viszonyai.

Róm. kath. egyháztanács.

Az intézetet fenntartó érdemes egyházközönségnek tekintetes tanácsa az intézet ügyének gondozásával saját kebeléből választott „főgymnasiumi bizottságot“ bizott meg s ezen bizottság elnöke mélt. Horváth Döme úr, nyug. királyi táblai tanácselnök, tagjai pedig: tek. Bagi László (ifj.) úr, városi főjegyző; tek. Dömötör Sándor úr, kir. közjegyző; tek. Kovács József úr, kir. törvényszéki bíró; főt. Hanusz István úr, m. kir. főreáliskola igazgató; Perger József főgymnasiumi igazgató.

Ezen bizottságnak a főgymnasiumnak fönntartására és haladó fejlesztésére

tésére irányuló lelkes gondoskodása ezen tanévben is nagy jelentőségű tényekben nyilvánult. A tekintetes egyháztanácsnak az intézet ügye iránt mindig nyilvánuló áldozatkészsége után ezen bizottság lankadatlan tevékenységének köszönhető, hogy az iskola anyagi szükségletei mihamar kifognak pótolgatni. Ezen évben készítettett egy 47 méter mély fúrott kút (720 frt); a modern igényeknek megfelelő mellékhelyiség (2000 frt), 5 osztályban a padok kettévágattak és kiigazítottak (126 frt), az udvaron elhelyezendő nyári tornaszerek készülöben vannak. Ezen bizottság fáradozik abban is, hogy az iskola mostani épülete, mely magában véve kifogástalannak mondható, de néhány, még szükséges teremnek hiájával van, egy toldalék-szárnynyal kibővítették és ezáltal mintaszerűvé lehessen.

Tápintézet.

Az érdemes egyházközség az iskola közelében bérelt külön helyiségben tápintézetet tart feem, most már hetedik éve. Ezen tápintézetben a városi bármelyik középiskolába járó szegény tanulók havonkint előre fizetendő 7 frtnyi díjért ebéddel, vacsorával és reggelire szánt kenyérrel láttatnak el. Ezen tápintézet ügyeinek vezetését 9 tagú bizottságra bizta. A tápintézet igazgatója főt. Hanusz István m. kir. főrealiskolai igazgató. E bizottságnak tagjai voltak ezen évben a mi tanintézetünk részéről: Horváth György és Kozár Ferencz tanárok.

Szolgáljon ez az intézményt igénybe venni óhajtó vidéki szülőknek tájékoztatóul az iránt is, hogy tudakozódásaikkal kihez kelljen fordulniok.

A tanári kar irodalmi működése.

Bartek Lajos. „Esztergom és Vidéke“ (Helyrajzi átnézet). „A madár a magyar mű- és népköltészetben“. (Esztergomi közlöny). „A természetrajz az iskolában“.

Dr. Erdély Nároly. Ismertető és bíráló cikkeket irt a „Budapesti Szemlé“-be és más lapokba; magyar népdalokat fordított németre, Pintér Kálmán társszerzővel irt ily így czimű munkát: Poétika. Középiskolai használatra, szerkesztették és olvasó könyvvel ellátták E. K. és P. K. Budapest, Pallas 1891.

Kováts Antal birálatot közölt Rösler Gy. „Pihenő órák“ cz. művéről a „Kecskemét“ tárczájában.

Szölgyémy János. Világtörténet gymnasiumi használatra, I. Rész Ó-kor. 5121/90. m. sz. approbáltatott.

Felolvasó társaság.

A tanári kar tagjainak a közművelődés érdekét szolgáló külső működésére vonatkozólag megemlitendőnek tartjuk, hogy többen tevékeny részt

vettek ezen évben is a város művelt közönsége által élénk érdeklődéssel pártolt „Felolvasó társaság“ működésében, névszerint Dr. Erdélyi Károly „A népek énekeseiről“; Kováts Antal „A forradalom költészetéről“; Olejovics János „A római polgár napi foglalkozásáról“; Szőlgyémy János „A februáriusi forradalom és következményeiről“.

3) Az intézet jötevői.

(L. A. t. = Lásd Adatok az intézet történetéhez.)

Tek. Bagi László városi főjegyző úr L. A. t. 10. pont. — Tek. Bogoss Endre kir. tszéki bíró úr L. A. t. 9. pont. — Ns. és főt. Bogyó Lál apátplebános úr L. A. t. 10. p. — Tek. Domokos Boldizsár ügyvéd úr. L. A. t. 9. p. — Tek. Dömötör Sándor kir. közjegyző úr. L. A. t. 9., 10. pont. — T. Dömötör Istvánné Bencsik Teréz úrnő. L. A. t. 9. p. — Tek. Fekete István városi tanácsos úr. L. A. t. 9. p. — Tek. Gallia Emma úrnő. L. A. t. 10. p. — Tek. Gótsch József polgári iskolai tanár úr. L. A. t. 9. p. — Tek. Gyenes István árvaszéki ülnök úr. L. A. t. 9. p. — Tek. Horváth Béla kir. ügyész úr. L. A. t. 9. p. — Mélt. Horváth Döme nyug. kir. táblai tanácselnök úr. L. A. t. 4. A. e., 5. h. 9., 10. p. — Tek. Kovács József kir. tszéki bíró úr. L. A. t. 9. p. — Főt. Pollák Ede k. tanítórendi kormánysegéd úr 10 frtot adott a természettani szertárra. — Tek. Scheiber József könyvkereskedő úr. L. A. t. 10 p. — Tek. Schwarz Gusztáv úr. L. A. 10. p. — Tek. Szegedy György városi alkapitány úr. L. A. t. 9. p. — Tek. Tóth. László könyvnyomda tulajdonos úr. L. A. t. 9. p. — Tek. Vágó László városi főerdész úr előfákat adományozott. — Tek. Zimay Károly ügyvéd úr, a kath. egyháztanács főgondnoka. L. A. t. 9. p. — Kecskemét város tek. közönsége. L. A. t. 9. p. — A kecskeméti tek. Casinó. L. A. t. 9. p. — A Kecskeméti takarékpénztár. L. A. t. 8., 10. p. — Kecskeméti Ipar-Hitelintézet és Népbank L. A. t. 10. p. — A magy. tud. akadémia L. A. t. 4. A. c. p.

Fogadják nemes szivü adományaikért a jutalmazottak és segélyzendők nevében is tolmácsolt igaz köszönetünket.

4) Könyvtárak.

A) *Tanári könyvtár.*

a) Beszereztettek: a „Magyar Nyelvőr“, a „Századok“, a „Figyelő“, az „Országos tanár-egyesületi Közlöny“, az „Egyetemes philologiai Közlöny“, az „Egyetemes közoktatási Szemle“, a „Földrajzi Közlemények“, a „Zeitschrift für. math. und naturwissenschaftl. Unterricht“, a „Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien“, a „Praktische Physik“, és a „Your-

nal of Education“ című folyóiratok. Petrik, Magyarország Bibliographiája, I. k. 4. r., II. k. 1—2 r., „Magyar történelmi Életrajzok“ V., 4., 5., VI. 1., 2., 3., Meyer, Conversations Lexicon, XIV—XVII., „Jahrbuch der Naturwissenschaften“ 1888—1889. és 1889—90., „Az osztrák-magyar monarchia irásiban és képbén“ 85—106. Dr. Kőrösy László, Katholikus Költők. Pecz Vilmos, A görög tragoedia, I. k., Acsay Ferencz, A prózai műfajok elmélete. P. Vergilius M. Aeneis-e, ford. Barna Ignác, Ranke, A római pápák II., III. k., Simonyi Zsigmond, A magyar nyelv 2 k., Heinrich G., A német irodalom története II. k., Grünwald Béla, Az új Magyarország. Kalocsay Alán, Szent Beszédék. Horváth Balázs, Baróti Szabó Dávid. Fischer Sándor, Petőfi élete és művei, ford. Tolnai Lajos. Gyulai Pál, Katona József és Bánk Bánja. Arany János, Prózai dolgozatai. Dr. Sárffy Aladár, A classicusok retorikája. Felméri Lajos, A neveléstudomány kézikönyve. Hunfalvy Pál, A görög nyelv ügye Magyarországon. Camille Flammarion, Uránia. Endrődi Sándor, Dugonics András. Kovács Pál, Az elektrotechnika kézikönyve. Szvorényi József, Gyakorlati tanácsok. A. Baumeister, Denkmäler des klassischen Altertums, 3. k. Récsey Viktor, Vámbéry Ármin élete és tudományos működése. Okányi, Római régiségek. Dr. Cserép József, Római régiségtan. Grysar, Ovidii Carmina, 3 k. — Bartal—Malmosi, Olvasókönyv és szótár.

b) A magyar Tudományos Akadémia ajándékai: Emlékbeszédék (V. 9., 10., VI. 1—7.). — Akadémiai Értesítő (XXIII. 3., 4., 5.). — Math. és természettudományi Értesítő (VII, 4—9. VIII.) — Bölcséleti Értekezések (III. 2.). — Nyelv- és széptudományi Értekezések (XIV. 11., 12. XV. 1—5.). — Term. tudományi Értekezések (XIX. 1—10.). — Nyelvtudományi Közlemények (XXI. 3—5.). — Társadalmi Értekezések (X. 4—10.). — Történelmi Értekezések (XIV. 5—9.). — Math. Értekezések (XIV. 2. 3.). — A Magyar Tud. Akadémia Évkönyvei 17. k. 7 drb. — Akadémiai Értesítő I. k. 1—7. füzet. — Akadémiai Almanach az 1890. évre. — Magyar Történelmi Emlékek, VIII. k. — Archivum Rákócianum, X. k. — Erdélyi Országgyűlési Emlékek, XIV. — Magyar Országgyűlési Emlékek, X. — A M. Tudományos Akadémia történeti bizottságának oklevél-másolatai, I. — Sexti Pompei Festi, De verborum significatu quae supersunt cum pauli epitome, Ed. Aem. Thewrewk de Ponor. Pars I. — Simonyi Zs., A magyar határozók, I. k. 2. r. — A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye, II. k. 2. r., — Ábel—Mokos, Magyarországi tanulók külföldön, I., — Dr. Csánki Dezső, Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában, I., — Dr. Demkó Kálmán, A Felső Magyarországi városok életéről a XV—XVII. században.

c) Intézetek ajándékai: 165 intézet részéről évvégi iskolai értesítő. A Nm. Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Ministeriumtól, Hivatalos

jelentés a budapesti 1885-ki orsz. kiállításról, 4 kötet; 1887-iki jelentés a tanítói nyugdíj- és gyámalapról, 1 k.; 17. jelentés a közoktatás állapotáról, 2 k. A kolozsvári Ferencz József egyetem Almanachja és tanrendje 1889—90. I. és II. felére. Acta Scient. reg. Univ. Claudiopol. anni 1888—89. Fasc. I. et II. A kir. József-Műegyetem programja az 1889—90. tanévre. A pozsonyi kir. akad. személyzet létszáma és tanrendje az 1889—90. tanévben. A budapesti m. kir. tud. egyetem segítő-egyesületének évkönyve, 1888—89. A kalocsai Jézus-társasági érseki gymn. és nev. intézet ajándékából: Hálás hódolat Dr. Hajnald Lajos félszázados áldozópapi jubileumára, 1 füzet. A Nm. Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszteriumtól, Jelentés a közoktatás állapotáról, 1889. U. a., Jelentés a tanítói nyugdíj- és gyámalapról, 1889.

d) Szerzők ajándékai: Mélt. Horváth Döme, nyug. kir. táblai tanácselnök úrtól, Shakespere a magyar irodalomban és színművészetben. U. a. Danczer Alfons, A mi hadseregünk. Budapest fővárostól, Budapest főváros statisztikai hivatalának közleményei, 12 füzet.

e) Egyesek ajándékai: Mélt. Horváth Döme, nyug. kir. táblai tanácselnök úrtól: Hazánk, történelmi folyóirat folytatólag. Magyar Nyelvtörténeti Szótár eddig megjelent füzetei. A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár kéziratainak címjegyzéke, I. rész. Marczali, A legújabb kor története eddig megjelent füzetei. Petrik, Magyarország Bibliographiája I. k., II. k., 1—2. rész. A Kisfaludy Társaság Évlapjai, XXIII. k. Szinnyi József, Magyar írók élete és munkái eddig megjelent füzetei. Balla Károly, Hős regék. P. Horváth D., Az ős-anya. Mátyási József, Semminél több valami, 2 k. Dr. Schlauch Lőrincz, A kath. álláspont a középtanodák kérdésében. Dr. Havass Rezső, A Magyar Földrajzi Társaság az 1885. orsz. kiállításon. Károly János, Egyházi beszéd. Szilágyi Sándor, Frank András naplójegyzetei. U. a., Simonius Jánosnak országgyűlési tudósításai. Makay Dezső, Visszapillantások hazánk régi igazságszolgáltatási viszonyaira. Váczy János, Haller János és Hármás Istóriája. Lubrich Ágost, Természetbölcselet I. II. k. Kis János Versei 3 k. — Tek. Dr. Tassy Pál kir. ügyész úrtól: Jakab Ödön, Hangok az ifjúságból. Varga, A babonák könyve. Horváth Mihály, Az ipar és kereskedelem története. Szalády, A magyar hirlap-irodalom statisztikája 1780—1880. Czuczor Gergely, Washington élete. E. Stoerk, Universal - Münzen—Tabelle. Bodnár Zsigmond, Havi Szemle, 2—3., 4—5. k., Beksics Gusztáv, Kemény Zsigmond, a forradalom s a kiegyezés. Dr. Bach Miklós, Miksa bajor király. hg. utazása keleten. Einführung in die Geschichte der Erfindungen. — Tek. Dávid Nándor nyug. kasznár úrtól: Schauptatz der Natur und der Kunste, 10 k. — Dr. Erdélyi Károly tanár úrtól: Márki József, Szak- és betürendes kalauz az összes magyar irodalom történetében és könyvészetében.

B) Ifjúsági könyvtár.

Az iskolaévben következő művekkel gyarapodott:

a) Ajándékozás útján: Horváth Ádám képviselő úrtól, Fenyvessy Ferencz, Széchenyiről és Deákról. — Perger József, főgymn. igazgató úrtól, Perényi István, Műfordítások, 1. k. Kovács Antal tanár úrtól, John Nobody, Poste Restante, 1 k. Összesen 3 kötet.

b) Vétel útján: Báró Knigge: Érintkezés az emberekkel, 2. k. Csete Lajos, Kaczagó világ, 1 k. Mikszáth, A beszélő köntös, 1 k. Almanach, 1 k. A fészek regényei, 1 k. Magyarország lovagvárai, regékben 1 k. Dóczy Lajos, Beszélyek és vázlatok, 2 k. Abonyi Lajos, A pénzes molnár románca, 1 k. Magduska öröksége, 2 k. Benedek Elek, A kollektor, 1 k. Tolnai Lajos, A jégkisasszony, 1 k. A falu urai, 1 k. Kazár Emil, A ma holnap nélkül, 1 k. Jókai Mór, A tengerszemű hölgy, 3 k. Gyulai Pál, Egy régi udvarház utolsó gazdája, 1 k. Schiller költeményei, 1 k. Imre Sándor, A néphumorról, 1 k. Olesó könyvtár 262. 267. kötetei. Összesen 28 kötet 29 frt értékben. Összes gyarapodás 32 kötet 31 frt értékben.

5) Szertárak.

a) Természettani szertár. Vétel útján gyarapodott a szertár egy fényképező eszközzel és a hozzátartozó fogyasztási anyaggal 86·08 frt értékben. Ezen kívül szereztettek kísérleti és fogyasztás alatt álló tárgyak.

Az újabb beszerzésekkel együtt van jelenleg a szertárban:

I. az általános tulajdonságok és erők

tanához	7 készülék,	9 drb,	26·50 frt ért.
II. az általános mechanikához . .	54	„ 118	„ 548·95 „ „
III. a cseppfolyósok mechanikájához	27	„ 49	„ 268·10 „ „
IV. a légneműek „	52	„ 71	„ 442·93 „ „
V. a rezgés- és hangtanhoz . . .	19	„ 43	„ 154·35 „ „
VI. a hőtánhoz	42	„ 82	„ 282·40 „ „
VII. a fénytánhoz	64	„ 135	„ 618·82 „ „
VIII. a delejességhez	9	„ 31	„ 567·00 „ „
IX. a dörzs- és légköri villanyos-hoz	36	„ 69	„ 303·04 „ „
X. a galván-villanyosságához . . .	63	„ 129	„ 1164·41 „ „
XI. a kosmophysikához	4	„ 4	„ 85·00 „ „
XII. szerelvények, bútorzat, műsze- rek	29	„ 50	„ 197·68 „ „
XIII. iratok, könyvek, nyomtatv.	44	„ 49	„ 19·05 „ „

Összesen: 450 készülék, 839 drb, 4153·23 frt ért.

b) A vegytani szertárba szereztettek: vegyszerek, kísérleti és fogyasztás alatt álló anyagok. Van jelenleg a szertárban:

I. faanyagú készülék . . .	8	féle tárgy	15	drbban	10·20	frt ért.
II. fémanyagú „ . . .	17	„ „	27	„	32·16	„ „
III. üveg anyagú készülék . .	33	„ „	320	„	54·51	„ „
IV. porcellán anyagú készülék	12	„ „	51	„	15·58	„ „
V. vegyes anyagú „	5	„ „	10	„	24·00	„ „
VI. vegyszerek . . . „	144	„ „	144	„	77·01	„ „
VII. bútorzat, szerelvény, szer-						
szám	11	„ „	18	„	53·17	„ „
VIII. iratok, nyomtatványok .	9	„ „	9	„	2·65	„ „

Összesen: 239 féle tárgy 594 drbban 269·28 frt ért.

c) A természetrajzi szertár gyarapodása: a) Vétel útján: 1. Vázak: Phoca vit. Pelias Verus. Plecotus aur. Balaena szilája, 33 frt 61 kr. Tömve: Dasytus 12 cinet. Lucanus metamorphosisa, 18 frt 30 kr. Borszeszben: Salpa maxima. Ascidia mam. Neveis marg Arenicola. Taenia sol. Holothuria. Spatangus Actinia v. Pennatula ph. Euspongia, 17 frt 70 kr.

2. Növénytani nagyitva utánzott alakok: Aspielum (Prothallium). Secale (embr.). Brassica u. Phaseolus. (embr.) Pinus silv. (fem. et mas.). Diomaea musc-orchis mil. Echium vulg. Moh (archet auth.), 73 frt 20 kr.

3. Ásványtaniak: Drága kő utáztatok. Az üveg és készítése. A vas ipar szemléltető eszközei. 36 frt.

4) Általánosak: Sodronyfűgő. Csavarfűró. Tojás praeparáló. Rovar gyűjtő és feszítő tű. Tűk és czimkék (1000 drb.). Növény sajtó. 8 frt 88 kr.

5) Ajándékozás útján: 1 Süket fajd tömve Dávid N. nyug. kasznár úr ajándéka. 3 drb Bagoly, 1 Szajkó, 1 Sármány Stockinger I. III., Darányi Ferencz és Dömötör László II. oszt. tanulók ajándéka. Dávid G. és Alajos IV-ik osztályú tanulók pedig többféle kisebb kagylót és csigát ajándékoztak.

A rovar- és növény-gyűjtemény újabb példányokkal bővítettett s javítottatott. A bútorzat két új szekrénnyel szaporodott, egy pedig átalakítottatott 99 frt értékig. Egyéb kiadások 6 frt 84 kr. Összesen: 293 frt 53 kr.

d) Térképgyűjtemény. Vétel útján szereztetett: Gönczy-Kogutowicz, Magyarország megyéinek kézi atlaszából a 11. és 12. füzet. A tanév végén van az intézetnek 76 drb fali térképe, 31 drb kézi atlasza, 34 drb földrajzi és történelmi képe, 5 drb ég- és földgolyója. Összesen: 537 frt 78 kr. értékben.

e) Érem- és pénzgyűjteményünk gyarapításához járultak a lefolyt tanévben: tek. Vágó Kászló városi főerdész úr 1 drb ezüstpénzzel; tek. Dávid Nándor nyug. kasznár úr 4 db. ezüst pénzzel és 7 db. rézpénzzel. Érem- és pénzgyűjteményünk a tanév végén áll 733 drb ércpénz- s emlék-

éremből és 18 drb bankjegyből. Pecsétgyűjteményünk a tanév végén áll 324 darabból.

f) A rajz és mértani rajz szertár mostani állomány a következőkből áll:

1. szerelvények	2 készülék	6 darabban
2. minták a mértan tanításához	3 „	49 „
3. rajzmintalapok	10 csoport	911 „
4. adományok (műlapok, képek stb.)	5 mű	39 „

Összesen: 20 tárgy 1005 darab.

g) Zene-szertár. Az ének- és zeneiskola szükségleteire a n. érdemű róm. kath. egyházközség ez évben is 50 frtot adományozott. Ez összegből szereztetett: Késmárki Arpád új hegedű iskola 2 drb. Salutaris Hostia Seilertől, zenészeti kézikönyv, Zsaskovszky ének-katé, hangjegy-papír, hegedű, viola-, cello-, violan-, selyem- és bélhurok, hegedülábak, csavar, húrtartó, gyanta, vonószőr, egy új hegedű vonóval. Egy viola és egy nagy bőgő alaposan kijavítottak. Összesen 50 irt értékben. Az újabb beszerzésekkel együtt a szertárban van jelenleg énekdarab 261, zenekardarab 61, hangszer 20, összesen: 342 darab.

h) Képgyűjtemény. Mélt. Horvák Döme úr intézetünket megajándékozta b. e. tek. Hornyik János úrnak, volt városi főjegyző, akadémikus, Kecskemét város történetirója stb. életnagyságú arcképével. A képet Seemann Kálmánné — Veress Erzsí művésznő festette.

6) Önképzőkör.

Alapszabályai értelmében a két felső osztály tanulói képezik rendes, az V. és VI. osztály tanulói pedig bejáró tagjait. Az utóbbiak csak szavalatokkal léphetnek föl, de a vezető tanár engedélyével a jobb tanulók munkálatokat is nyújtottak be. Ezen tanévben a körnek 21 rendes és 38 bejáró, összesen 59 tagja volt.

Az alakuló gyűlés 1889. okt. 6. tartott meg. Tisztviselőknak megválasztottak: Gudra Gyula, VIII. o. t., elnöknek; Ládai István, VIII. o. t., jegyzőnek; Hegedűs János, VIII. o. t., pénztárosnak; Harkay Elek és Szabó László, VII. o. tanulók, aljegyzőknél és Szalay Károly, VII. oszt. tanuló alkönyvtárosnak.

A kör az október hó 13-án tartott első nagygyűléssel kezdte meg működését, mely alkalommal a főgymn. igazgatója is intézett buzdító szavakat a kör tagjaihoz. Volt összesen 2 nagygyűlés, 12 rendes v. kisgyűlés és 6 ünnepi diszgyűlés; azonfelül minden gyűlés után tiszti gyűlés tartott. E gyűlések tárgya az elfogadott dolgozatok s a rájuk vonatkozó bírálatok felolvasása volt, úgyszintén szavalatok és azok rögtöni megbirá-

lása, mindenkor a vezető tanár vagy az elnök felügyelete és megjegyzései kíséretében. — A kör tartott 6 ünnepi diszgyűlést is, melyek közül 5 Reviczky, Vörösmarty, Petőfi, Madách és Arany emlékének tiszteletére tartatott, egygyel pedig márczius 15-ének emlékeztétét ünnepelte meg a kör.

A kör ez évi munkásságának eredménye a következő: a három elnöki beszéden kívül benyújtottak a tagok összesen 22 dolgozatot, és pedig 5 rajzot és elbeszélést, 2 költeményt, 2 emlékbeszédet, 11 ismertetést és értekezést és 2 tanulmányt. Valamennyi felolvastatott és megbiráltatott. A munkakönyvbe került 10 dolgozat. Jó fokozatban részesült 10, elismerésben 9, megemlítésben 6 dolgozat. Szavalt 25 tag 61 szer 73 költeményt. És pedig 47 komoly darabot 19 tag és 26 komikusát 6 tag. E szavalatok közt volt 17 dicséretes, 11 jó, 16 elismerésre, 18 megemlítésre és 5 elvetésre méltó, 6 bírálatlanmaradt.

A munkakönyvbe következő dolgozatok jutottak: Elnöki megnyitó beszéd, „Katona József emlékezete“, „Vörösmarty hazafias lyrája“ „Emlékezés 1848/9-re és „Apró versek Heine után“ Gudra Gyula elnöktől; „Katholikus költőkből“ (Kőrössy könyvéből), „Reviczky Gyula helye korunk költői közt“, „Az ember tragédiájának nyelvezete“ és egy műfordítás Horatiusból Ládaj István VIII. o. tanulótól. „Hazai viszonyaink M. Terézia alatt“ Szabó L. VII. o. tanulótól.

Dicséretes buzgalmat tanúsítottak: Brachfeld Hugó, Gudra Gyula, Hegedűs János, Király László, Ládaj István és Szabó Gyula VIII., Behr Géza, Harkay Elek és Szabó László VII., Háy Gyula és Hessler Emil VI. oszt. tanulók.

Az idei szavalatversenyek febr. 9. tartattak. A komoly szavalatok díját 5 szavaló közül Hegedűs János VIII. o. t. nyerte meg, 3 forintot; a komikus szavalat első díját, 3 frtot Háy Gyula, másodikát Hessler Emil vitte el 2 frtot. A harmadik szavaló, Lichtenstein Elemér dicséretben részesült.

A pénztár állapota: 56 frt 24 kr. van elhelyezve a takarékpénztárban és 17 frt 53 kr. állandó és esetleges szükségletek fedezésére.

A könyvtár állapota: A múlt évi könyvállomány 198 mű 261 kötetben, mely a jelen évben 75 művel 88 kötetben szaporodott.

A szives ajándékoztók voltak:

Ns. Dr. Horváth Ádám úr	6 mű	6 kötetben.
Ft. Dr. Erdélyi Károly úr	5 „	5 „
Bálint Zsigmond VIII. o. t.	11 „	11 „
Gudra Gyula VIII. o. t.	6 „	6 „
Ládaj István VIII. o. t.	5 „	5 „

Atvitel: 33 mű 33 kötetben.

Athozat:	33 mű	33 kötetben.
Szalay Jenő VIII. o. t.	16 „	17 „
Szalay Károly VII. o. t.	1 „	1 „
Szabó László VII. o. t.	3 „	3 „
<hr/>		
Összesen: A volt állomány:	198 mű	261 kötetben.
Ajándékozás:	53 „	54 „
Vétel útján:	22 „	34 „
<hr/>		
Tehát összesen:	273 mű	349 kötetben.

Vagyis a könyvtár jelenlegi állománya 273 mű 349 kötetben.

Jutalomban részesült Gudra Gyula VIII. o. t. elnök (Radó Antal „Költők albuma“ cz. művét kapta).

7) Gyorsírókör.

Az 1887/8. tanévben alakult gyorsírókör folytatta működését. Az első, 1889. okt. 6-án tartott alakuló gyűlésen 20 tag jelentkezett. Tisztviselőkül a következők választották meg: Harkay Elek VII. o. t., előadóvá; Hüber Imre k. r. n. p. VIII. o. t., jegyzővé; Priváry Gyula k. r. n. p. VIII. o. t., pénztárossá; Jakubik Rezső k. r. n. p. VII. o. t., könyvtárossá és Bán József k. r. n. p. VIII. o. t., levelezővé.

Versenyírást a kör ez évben kétszer tartott, a midőn a tanulók dik-tátumok után irtak. Első versenyírás 1890. febr. 2-án volt 2 tétellel. Első tétel (percenként 160 szótag) 3 frt jutalmát nyerte Harkay Elek VII. o. t. — Második tétel (percenként 140 szótag) 2 frt jutalmát Bán József k. r. n. p., VIII. o. t. kapta meg. Hüber Imre k. r. n. p., VIII. o. t. dicséretet nyert.

A második versenyírást 1890. jún. 8-án tartotta a kör. Perczenként 180 szótag leírásáért Harkay Elek VII. o. t. 5 frtot kapott; 160 szótag leírásáért 4 frt jutalmat Bán József k. r. n. p. VIII. o. t. és 3 frtot Hüber Imre k. r. n. p. VIII. o. t. nyerte meg. A kezdők számára rendezett versenyírás 2 frt jutalmát Dömötör István VI. o. t., 1 frt jutalmát pedig Kozacsek József V. o. t. vitte el; Popper Aladár IV. o. t. dicséretet kapott.

A jutalmak mind a kör pénztárából adattak ki.

A kör jövedelme (a 2 frt tagsági díjából) 39 frt; az előző év maradványa 2 frt 50 kr., összesen tehát 41 frt 50 kr. Kiadása pedig ideértve a tagok számára vett szaklapokat 33 frt 90 kr. Pénztári maradvány 7 frt 60 kr.

A kör könyvtára ajándékozás által gyarapodott: tek. Bódogh János, okl. gyorsírás tanár úr 2 példány. Gyorsírás állandó rövidítései; Horváth György 3 évfolyam szaklapot. Vétel útján: Bódogh János Parlamenti Gyorsírás.

A gyorsírókör könyvtára összesen 76 kötetet tesz ki.

A szives adományozóknak a kör nevében meleg köszönetet mond a védnökség.

Köri gyűlés az alakuló gyűlésen kívül 3 tartatott.

8) Segélyző egyesület.

Az egyesületnek van 8 alapító, 36 rendes tagja. A befizetett tagdíjakból bejött 52 frt. Az egyesület vagyona a „Kecskeméti Takarékpénztár-egyesület“ 50 frt, Sáfrának vasúti igazgató úr 5 frt adományával növekedett, s így az egyesületnek van a tőkésített kamatokkal együtt 558 frt 13 krja készpénzben és 115 frt ígérvényekben, összesen tehát 673 frt 13 krja. A segélyző egyesület könyvtárának:

1888—9. évi állomány	230 mű,	471 kötetben,	565 frt 99 kr
az 1889—90. évi gyarapodás	25 mű,	68 kötetben,	62 „ 12 „
az összes állomány	255 mű,	539 kötetben,	628 frt 11 kr.

Köttetésre kiadatott 30 frt 40 kr. (116 drb.)

Az intézetnél rendszeresített pályázatokról.

1. A kecskeméti városi tanács által alapított „Széchenyi-díj“-ra (30 frt), melyért csupán kecskeméti születésű tanulók versenyezhetnek, ki volt tűzve e magyar történeti kérdés: Városaink fejlődése és culturalis jelentősége 1526-ig. — Birálók: mélt. Horváth Döme, nyug. kir. táblai tanácselnök; tek. ifjú Bagi László, főjegyző; tek. Kovács József, tvszéki bíró, tek. Domokos Boldizsár, ügyvéd; tek. Tóth István, városi tanácsos; tek. Bagi László, árvaszéki elnök; nt. Szölgyémy János, tanulmányi felügyelő és főgymn. tanár és nt. Kozár Ferencz, főgymn. tanár urak.

A kitűzött jutalmat 2 beérkezett pályamű közül Merász István, VII. oszt. k. r. n. papé nyerte el; míg Bite János, VIII. oszt. k. r. n. papé mélt. Horváth Döme úrnak a maga nevében, valamint néhai Horváth Cyril emlékére felajánlott 40 frtnyi adományából 10 és tek. Kovács József úr szivességéből 5, összesen 15 frtnyi jutalomban részesült.

2. A kecskeméti kaszinó 20 frtnyi jutalmára ki volt tűzve: „Trencsényi Csák, magyar-történeti elbeszélés“. — Birálók: tek. Kovács István könyvvezető; tek. Bogoss Endre, tvszéki bíró; tek. Gyencs István, árvaszéki ülnök; tek. ifj. Bagi László, főjegyző; nt. dr. Erdélyi Károly és Kovács Antal, főgymnasiumi tanár urak.

A díjnyertes 3 beérkezett pályamű közül Szépkúty Mihály, VIII. oszt. k. r. n. papé lett; Ládáy István, VIII. oszt. tanulóé pedig dícséretet nyert.

3. A néhai Zsiga Alajos, k. r. áldozópap és tanár által alapított „Zsigadij“-ra (25 frt) a következő tétel volt tűzve: „A hit az élet tanító-mestere, az üdv kalauza, minden erény termékeny szülő-anyja, minden embernek vezérfénye. (Samassa.) — Birálók: tek. Dömötör Sándor, kir. közjegyző; nt. Szabó Ferencz, kegyesrendi házfőnök és főgymn. tanár; nt. Farkas Ignác és Mészáros József, főgymn. tanár urak.

A kitűzött jutalmat 4 beérkezett pályamunka közül elnyerte Bán József, VIII. oszt. k. r. n. papé. Jutalomban részesült: Jakubik Rezső, VII. oszt. k. r. n. pap pályaműve, tek. Domokos Boldizsár ügyvéd és tek. Gyenes István árvaszéki ülnök adományából (1—1 arany, összesen 2 arany); és Priváry Géza, VIII. oszt. k. r. n. pap pályaműve, özv. Dömötör Istvánné úrhölgy szivességéből (1 arany).

4. Aesthetikai kérdésül ki volt tűzve: „Pessimisticus mű-e az Ember tragédiája?“ — Birálók: ms. Horváth Döme, nyug. kir. táblai tanácselnök; tek. Horváth Béla, kir. főügyész; tek. ifj. Bagi László, főjegyző; tek. Domokos Boldizsár, ügyvéd; nt. dr. Erdélyi Károly és Kováts Antal, főgymn. tanár urak.

Két beérkezett pályamű közül tek. Dömötör Sándor, kir. közjegyző, és tek. Szegedy György, városi alkapitány urak adományából 2 arany jutalomban részesült Ládai István, VIII. oszt. tanuló pályaműve. A másik pályaművet, Kovács Kornél, VIII. oszt. k. r. n. papét, tek. Horváth Béla, kir. főügyész 5 frttal jutalmazta.

5. Költői tárgyul ki volt tűzve: „Kivántatik valamely néprege, mese, vagy monda költői feldolgozása. — Birálók: tek. Bogoss Endre, tvszéki bíró, tek. ifj. Bagi László, főjegyző, tek. Bagi László, árvaszéki elnök; nt. dr. Erdélyi Károly és Kováts Antal, főgymn. tanár urak.

Három beérkezett pályamű közül tek. Bogoss Endre úr szivességéből 1 arannyal jutalmaztatott Ládai István, VIII. o. t. költeménye.

6. Műfordításra ki volt tűzve: Grimm mythusaiból a következő négy: „Der Bergmönch im Harz“, „Der Gemsjäger“, „Des Kleinen Volkes Hochzeitsfezt“, „Das Riesenspiezeug“. — Birálók: tek. Dömötör Sándor, kir. közjegyző, és nt. dr. Erdélyi Károly, főgymn. tanár urak.

A beérkezett 10 pályamű közül első jutalomban részesült tek. Gótsch József, polgári iskolai tanár úr szivességéből: Ládai István VIII. oszt. tanulóé (jutalma 1 arany); a második jutalmat kapta, tek. Fekete István, városi tanácsos úr szivességéből: Brachfeld Hugó, VIII. oszt. tanuló pályaműve (jut. 1 tizfr. arany); a harmadik jutalmat elnyerte, mélt. Horváth Döme úr szivességéből: Kováts Kornél, VIII. oszt. k. r. n. pap pályaműve: (jutalom 3 ezüst frt). Dicséretet nyeri 2 pályamű: Abelsberg József és Schultz I., VIII. o. k. r. n. papokéi.

7. Természettudományi tételül ki volt tűzve a következő kérdés, „A talaj befolyása az emberiség foglalkozására“. — Birálók: tek. Dr. Bagi Béla, jogakad. tanár, tek. Szegedy György, városi alkapitány; nt. Perger József, főgymn. igazgató és nt. Bartek Lajos, főgymn. tanár urak.

Négy beérkezett pályamű közül első jutalomban részesült: Húber Imre, VIII. oszt. k. r. n. papé; jutalma ms. Horváth Döme úr szivességéből 20 frt. Második jutalmat nyert Somogyi Szilveszter, VIII. oszt. k. r. n. p. pályamunkája; jutalma 2 arany, tekint. Tóth László nyomdász és tekint. Zimay Károly ügyvéd urak szivességéből. Harmadik jutalomban részesült: Neuherz Béla, VIII. oszt. k. r. n. pap pályaműve; jutalma ms. Horváth Döme úr szivességéből 5 frt.

10) Ösztöndíjak, jutalmak, segélyezések.

Néhai nemes Jettim József alapítványából harmadosztályú évi 60 frt ösztöndíjban részesül Török László IV. oszt. tanuló.

Boldogult Horváth Cyrill emlékezetére mélt. Horváth Döme adományából 60 frt ösztöndíjat kap Harkay József II. oszt. tanuló.

B. e. Peitler Antal, volt váci püspök ösztöndíját, 50 frtot, Gudra Gyula VIII. oszt. tanuló kapta.

B. e. Hoffman János, néhai kecskeméti prépost-plébános ösztöndíját (25·20 frt) Láday István VIII. oszt. tanuló kapja.

A Fektor-féle ösztöndíjban (24 frt) Virágh József V. o. tan. részesült.

Kisfaludy Liptay Pál alapítványából Szabó László VII. o. tan. (21·60 frt) ösztöndíjat kapott.

Mélt. Horváth Döme ösztöndíját (20 frt) Szalai Károly VII. o. t. kapta.

Mélt. Horváth Döme úrnak pályadíjakra adományozott 40 frtból fennmaradt 2 ezüst forintot kapta Gyenes Antal I. o. t.

Csomák Gábor-féle alapítványból Farkas Kálmán V. o. t. kap (35 frt) ösztöndíjat.

B. e. Ferenczy László kamatját (10·78 frt) Tóth Lajos III. o. t. kapta.

H. Kovács Anna alapítványnak kamatait kapta (12·68 frt) Konez Mihály V. o. t.

B. e. Major József alapítványának kamatját (2·14), Biró Magdolna öz. Bakonyi Pálné alapítványának kamatja (5·36 frt) és öz. Zimmermann Józsefné úrnő alapítványának kamatját (2·68 frt), összesen 10·18 Kamrás József II. o. t. kapta.

Főtiszt. Pollák Ede k. r. kormánysegéd úr s volt igazgató alapítványának kamatját (5·68 frt) Fodor Imre IV. o. t. kapta.

Ns. és főt. Bogyó Pál apát-plébános adományát (1 drb. cs. arany) Konecz István II. o. t. kapta.

Ntiszt. Csósz Imre Mihály k. r. tanár úr alapítványának kamatját (646) G. Szabó János. III. o. t. kap.

Tek. Bagi László (ifj.) városi főjegyző úr adományát (1 drb. cs. arany) Kósa József II. o. t. kapta.

Tek. Schwarz Gusztáv úr adományát (10 frt) Kummergruber Emil I. o. t. kapta.

A kecskeméti Takarékpénztár-egyesületnek 25 frtnyi adományát Rádi Lajos VI. o. t. kapta.

A kecskeméti kereskedelmi-Ipar-Hitel-Intézet és Népbank 50 frt adományából Merász Ferencz IV. o. t. Traub József VI. o. t. (25—25 frt) kaptak.

Tek. Dömötör Sándor kir. közjegyző úrnak adományából 12 ezüst forintot kapott Neuherz Béla k. r. n. p. VIII. o. tanuló a növendék papok ének- és zenekarának vezetésében tanúsított buzgalmaért.

B. e. Szegedi Kilit szt. Ferenczrendi áldozópapkönyvadományából (A Mesziás Antilogiaul Renán „Jézus Életé“-re) Jakubik Rezső, Lőrincz Gábor, Palinkás Endre, Szabó Iván és Szabó László VII. o. tanulók kaptak.

T. Gallia Emma úrnőnek diszkötésű könyveiből kaptak: Gudra Gyula VIII. o. t. (Radó, költők albuma) Jakubik Rezső VII. o. t. (Petőfi, összes költeményei) Nogely Gyula VII. o. t. (Radó Nemzeti dalkönyvecske) Gyöngyösi Imre III. o. t. (Fraknoi, Cesarini Julian b. magy. pápai követ élete) Hatvani Ede I. o. t. (Cooper, A vadölő) Schwarz Imre I. o. t. (Nagy Robin Hood története).

T. Scheiber József úr diszkötésű könyveiből Perina József VII. o. t. (Vörösmarty, Epikai költeményei; Radó, Nemzeti dalkönyvecske; Petőfi, összes költeményei.) Ranezay József (Cox, mythologia) Hanusz Zoltán III. o. t. (Kisfaludy s. Regéi) Faber Adolf II. o. t. (Simonyi I. utazások és vadász kalandok.)

Tanintézetünk örökemlékű alapítójától gr. Koháry Istvántól és több más nemeslelkű jóttevőjétől származó alapítványok kamataiból 6 szegénysorsú, jóviseletű és szorgalmas tanuló kapott segílyt, mire összesen 60 frt fordított

Ugyanezen alapítványok kamataiból az iskola év elején a szegény tanulók használatára szánt iskolakönyvek tárának gyarapítására 92-58 frt fordított.

Intézetünknek és ezzel együtt a hazai nevelés- és oktatásügynek áldozatkész pártfogói fogadják szívesen adományaikért, a mit adhatunk, hiven emlékező tisztelőtünket, s mélyen érzett köszönetünket.

VI.

A tanulók érdemsorozata.

Az érdemsorozatban használt jegyek jelentménye és fokozata.

Fokozat	a tanulmányi előmenetelre nézve	a magaviseletre nézve
1	jeles	jó
2	jó	szabályszerű
3	elégséges	kevésbé szabályszerű
4	elégtelen	rossz

Az érdemsorozatban előforduló rövidítések magyarázata.

g. k. v. = görög keleti vallású, — ág. v. = ágostai vallású, —
 h. v. = helvét vallású, — izr. = izraelita, — fm. = felmentetett, — k. r.
 n. p. = kegyesrendi növendékpap, — ö. d. = ösztöndíjas, — ism. = ismétlő.

I. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											
	Magaviselet	Vallásan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépíráás	Műének	Zene	Rendkív. tantárgyak
Acsay József, ism.	2	2	3	3	2	3	3	2	3	2	—	
Agárdy Jenő	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	3	
Aszódi Géza, izr.	1	1	2	2	2	2	3	3	2	3	—	
Banó Sándor	2	1	3	3	3	3	3	3	3	3	—	
5. Bende János	1	2	3	3	3	4	3	3	3	3	—	
Benkő Béla	2	2	3	3	3	4	3	3	2	2	3	
Berényi István, ism.	2	1	4	4	3	4	3	3	2	2	—	
Bitskey József	2	1	2	3	1	3	3	2	1	3	—	
Biró Gyula, h. v.	1	1	3	3	3	3	3	1	1	3	—	
10. Bruder János	2	2	3	4	3	3	4	3	1	2	—	
Budincsan Virgil, g. k. v.	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—	
Csányi József	1	3	2	3	3	2	3	2	1	2	2	
Csernus Ferencz	2	1	2	3	1	3	3	2	1	2	3	
Cservenka Lajos	1	2	2	3	2	3	3	3	1	1	1	
15. Czverkö Gyula	2	3	3	4	4	4	4	3	3	3	—	

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										
	Magaviselet	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Szám tan	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépíráás	Műének	Renékv. tantárgyak
Dégi Bertalan	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	—
Diószeghy Mihály	1	2	3	3	3	2	3	3	2	2	—
Dörner István	1	3	3	4	4	2	3	3	1	2	3
Farkas József	1	1	2	2	2	1	1	1	2	3	—
20. Goldberger Salamon, izr.	1	1	2	1	1	1	1	2	1	3	—
Gyenes Antal	1	1	3	3	3	2	1	3	2	3	—
Hankovszky Dezső, h. v.	2	1	3	3	3	4	3	2	2	3	2
Hatvani Ede	1	1	2	2	1	2	2	3	1	2	2
Hegedűs Mihály, ism.	2	3	3	3	3	3	2	3	1	2	—
25. Hilbert János	2	4	3	4	4	4	4	1	1	2	3
Imre Ferencz	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	—
Jeszenszky Lajos	1	1	3	3	3	3	2	2	2	2	—
Junker János	2	3	3	4	3	3	3	2	2	3	1
Keeskés Pál, ism.	2	2	3	3	3	3	3	2	1	3	—
30. Kerekes József	1	1	2	3	1	3	2	3	3	3	3
Kiss Jenő, h. v.	1	1	2	3	2	3	3	2	2	3	—
Kókay István	1	2	3	3	3	3	3	2	1	2	—
Kolleth József	1	4	3	4	4	3	4	3	2	3	3
Kummergruber Emil	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—
35. Lesi József	1	3	3	3	4	3	3	3	3	3	—
Lukacsovits Sándor	1	1	2	3	3	2	1	3	1	2	2
Németh Ernő	2	1	3	3	3	4	3	1	2	2	2
Obermeier Gottfrid	2	3	3	4	3	3	3	2	1	2	3
Pók András	1	2	3	3	3	3	3	3	2	2	—
40. Rónai Géza	2	1	3	4	4	3	3	1	1	2	2
Roos Edvárd	2	4	3	4	4	4	4	3	3	2	1
Schnitzár Ferencz	2	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3
Schwarz Béla, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	—
Schwarz Imre, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2
45. Szőke Jenő	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2
Szőke Sándor, ism.	2	3	3	4	3	4	3	3	3	—	—
Tar Gergely	2	3	4	4	4	4	4	3	3	3	—
Vass Béla	1	2	3	3	4	3	3	3	2	3	3
Zombory Béla, ism.	2	3	3	4	3	3	3	2	1	2	—
50. Zöldág József	2	2	2	3	3	2	2	2	1	2	3
Magántanuló: Balázsi Károly	—	1	2	3	2	3	3	—	—	—	—

Kimaradtak: Ádám György, g. k. v. ism. Benyovszky János, ism. Hévízi Béla, Imre István, Kelecsényi László, Kelemen József, Kósa János, Pajduk Ferencz, Papp Antal, Tóth Dezső, Váczi József.

Összesen: 62.

II. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendki- vüli tantár- gyak		
	Magaviselet	Vallásan	Magyar ny.	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mért.	Tornázás	Szépíráás	Műének	Zene		
Avrám Mihály, g. k. v.	2	3	3	3	4	2	3	2	1	—	—		
Bagi Mihály	2	1	3	3	3	3	4	2	2	3	—		
Bajtay Imre	1	1	2	2	2	3	3	3	3	2	2		
Batka Imre	2	1	3	4	4	3	4	3	3	3	2	—	
5. Bernátsky Béla	2	1	2	3	2	3	3	3	3	3	—		
Bialas Jenő	1	3	2	3	3	2	3	1	2	1	1		
Bojniczer Jenő, izr.	2	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—		
Borsodi Béla	2	2	3	3	4	3	4	3	2	3	3		
Darányi Ferencz, h. v.	2	1	2	2	1	2	3	2	3	—	—		
10. Darányi Pál, h. v.	1	1	2	2	1	2	3	3	2	—	—		
Domokos László	1	1	3	3	3	3	3	3	3	2	—		
Dömötör László	1	1	2	2	2	2	3	1	2	3	—		
Dunszt Ferencz	1	2	3	3	3	3	3	1	3	2	—		
Faber Adolf	1	1	1	2	1	1	2	3	1	1	1		
15. Farkas Imre	1	2	3	3	3	3	3	3	3	2	—		
Felszegi Ernő	1	2	2	3	3	3	2	1	3	2	—		
Gera Aladár	1	1	2	2	1	3	3	3	1	2	—		
Gulyás Lajos	1	1	3	4	3	3	2	3	2	1	2		
Hankovszky Imre, h. v.	2	2	2	2	3	3	3	2	—	—			
20. Harkay József	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	—		
Kamrás József	1	1	1	1	1	1	1	3	1	2	—		
Keck Sándor	1	1	2	2	2	3	3	2	1	2	—		
Koncz István	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	—		
Kósa József	1	1	1	1	2	1	2	2	1	2	—		
25. Kovács Gábor	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	—		
S. Kovács István	1	2	3	4	3	3	3	3	3	3	—		
Kuczka Péter	1	1	2	1	1	3	3	3	2	2	—		
Labancz Ferencz	1	2	3	3	2	3	3	3	3	3	—		
Marsó József	1	3	3	4	3	3	3	1	2	3	—		
30. Oláh Béla	2	1	2	2	2	2	2	1	1	2	—		
Papp Pál	1	3	3	3	3	3	4	2	2	2	—		
Pausán Virgil, g. k. v.	1	1	2	3	2	3	3	2	1	—	—		
Polló István	2	2	1	1	2	3	3	3	1	3	—		
Ringeisen Ottó	1	1	3	3	3	1	2	2	1	1	1		
35. Stefkovics Andor	2	3	3	4	3	2	3	2	2	3	2		
Wachlinger János	1	2	3	3	3	2	3	3	1	2	2		
Weisz Géza, izr.	1	1	1	2	2	1	2	2	1	—	—		
Zechmeister Aurél	1	2	3	3	3	3	2	2	1	2	3		
Magántanuló: Bretschneider Ernő	—	1	2	2	2	2	3	—	—	—	—		

Meghalt: Koreck Ferencz. Kimaradt: Dudog István.

Összesen: 41.

III. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Kendkívüli tantárgyak			
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Tört. és pol. földr.	Természettani földr.	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Művészet	Zene	Gyorsítás		
Angyal Vidor	1	1	1	3	2	1	1	3	3	3	2	—	—	—	—
Dékány Zoltán, izr.	2	1	2	1	3	1	1	2	3	1	—	—	—	—	—
Domokos Mihály	2	1	3	3	4	3	3	4	3	2	1	1	—	—	—
Forster Frigyes	2	1	2	1	3	3	1	2	2	2	—	—	—	—	—
5. Füredi Gyula	1	1	3	3	4	2	1	3	2	3	1	—	—	—	—
Gyöngyösi Imre	1	1	1	2	2	1	1	1	2	3	1	—	—	2	—
Hanusz Zoltán	1	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1	—	—	—	—
Hévízi József	1	1	3	3	3	2	2	3	2	fm	1	—	—	—	—
Jámbor János	2	2	3	3	4	3	2	3	2	3	1	—	—	—	—
10. Juhász Gyula, g. k. v.	2	3	4	4	4	4	4	4	4	3	—	—	—	—	—
Kientzl Tivadar	1	1	2	2	2	2	1	3	2	3	1	—	—	—	—
Klein Béla, izr.	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	3	—	—	—
Koreck Frigyes, ism.	1	2	3	1	3	2	1	3	2	3	1	—	—	—	—
Körmendy Imre	2	1	2	2	3	2	1	3	2	2	3	—	—	3	—
15. Kun Benjámín	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	—	—	—	—
Lehóczki Sándor	2	1	3	3	3	1	2	3	2	3	2	—	—	3	—
Lihoszit Vendel	2	1	3	3	3	3	2	3	1	2	—	—	—	—	—
Mayer József	1	1	2	1	3	2	2	3	2	2	3	—	—	—	—
Pataki Miklós	1	1	2	2	3	1	1	1	1	1	2	2	—	—	—
20. Pataky Zoltán	2	1	2	2	3	1	1	3	1	2	2	2	—	—	—
Ruttkay Aladár	2	3	4	4	4	3	3	4	4	3	3	—	—	—	—
Sárközi Ferencz, h. v. ism.	1	2	3	3	4	2	1	3	2	fm	—	—	—	—	—
Stockinger János	1	1	2	3	3	1	1	3	2	2	3	—	—	—	—
G. Szabó János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	—	—	—
25. K. Szabó János	1	1	1	3	2	1	1	2	1	2	—	—	—	—	3
Szűcs Sándor	1	1	1	2	2	2	1	3	1	3	1	—	—	—	—
Terbe István	1	1	3	3	4	3	1	3	3	1	—	—	—	—	—
Tóth István	1	1	2	2	2	1	1	2	2	3	—	—	—	—	—
Tóth Lajos	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	2	—	—

Kimaradtak: Beke Károly, ism., Dormány Mihály, ism., Gál Imre, ism.

Összesen: 32.

IV. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak		
	Magaviselet	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettan	Betűszántan	Rajzoló mértan	Tornázás	Francia nyelv	Műténak	Zene	Gyorsírás
Bognár János, ism.	1	1	2	2	2	1	1	3	2	2	—	—	—	—
Csatári Gusztáv	1	2	3	3	3	3	3	3	3	1	—	1	1	2
Dávid Alajos	1	2	3	3	3	3	3	3	2	fm	—	3	—	—
Dávid Ágoston, ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1	—	—	—	—
5. Dékány Aladár, izr.	1	1	2	3	3	3	4	4	3	2	—	—	—	—
Dömötör Lajos	2	2	2	3	3	2	3	3	2	2	—	2	—	3
Dubecz Mihály, ism.	1	1	3	3	3	1	1	3	3	2	—	2	—	—
Dunszt Béla, ism.	1	1	3	3	3	1	2	2	3	3	—	2	1	1
Fleischer Pál, izr.	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—	3
10. Fodor Imre	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	—	—	2
Hanover Béla, izr.	1	1	1	3	2	2	2	3	2	2	—	—	—	—
Kerekes József	1	1	2	3	3	2	2	2	2	3	—	2	1	—
Klauber Frigyes, izr.	1	1	2	2	2	1	2	3	3	3	—	—	—	—
S. Kovács József	2	1	2	3	3	2	3	4	2	3	—	—	—	—
15. Major Gábor, ism.	1	1	2	3	3	1	1	3	3	2	—	2	—	—
Merász Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—	2
Mészáros Lajos	1	1	3	4	3	2	3	4	3	2	—	2	—	—
Oláh Gyula	2	1	2	3	3	2	2	4	2	1	—	2	—	—
Pásthy Károly, h. v.	2	1	2	2	3	1	3	3	2	2	—	—	—	—
20. Popper Aladár, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	3	—	—	—	1
Ringeisen Antal	1	1	2	1	2	2	1	3	1	1	—	1	—	1
Salamon Henrik	1	1	3	3	3	3	2	3	1	1	—	2	—	2
Szaiff Kálmán	2	3	4	4	4	4	3	4	3	2	—	3	3	—
Tóth Illés	1	1	3	4	3	2	2	3	1	3	—	1	—	—
25. Tóth Mihály	2	1	2	4	3	2	3	3	3	2	—	—	—	—
Török László, h. v.	1	1	1	1	2	1	1	2	1	fm	—	—	—	1
Vég András	1	1	2	3	3	2	3	3	1	2	—	2	2	—
Weisz Sándor, izr.	1	1	1	3	2	1	2	3	2	3	—	—	—	2
Zsigmond Béla	1	1	2	3	3	1	2	3	1	2	—	—	—	—
30. Zsigmond Ferencz	1	3	3	3	4	3	3	3	2	2	—	1	—	—

Összesen: 30.

V. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak			
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Tornázás	Művészet	Zene	Gyorsírás		
Berta József	2	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1	
Bodri Béla	1	3	3	4	4	4	4	3	4	3	—	—	—		
Bogoss Béla ism.	1	1	2	3	3	2	2	2	2	2	2	—	—		
Farkas Kálmán	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	3	1	—	1	
5. Janitschek Lajos	1	1	2	3	3	2	1	2	3	2	—	—	—		
Koncz Mihály	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	2	—	—		
S. Kovács András	1	1	3	3	3	3	2	2	3	3	—	—	—		
Kozacsek József	2	1	3	2	2	1	2	2	1	2	2	—	1		
Kozma Aladár, g. k. v.	2	1	1	3	3	2	1	2	4	fm	—	—	—		
10. Kubácska János, ism.	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	—	—		
Lichtenstein Elemér	1	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1	—	1		
Pál Károly	1	1	1	3	3	2	2	2	3	3	2	—	—		
Pesti Antal	1	1	2	3	2	1	2	2	3	3	2	—	—		
Pók Géza	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—		
15. Ranezay József, ism.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	1	—		
Virágh József.	1	2	2	3	3	2	3	1	3	3	3	—	—		
Witz Zoltán, izr.	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	—		
Zimay Károly	1	2	2	3	2	2	2	2	1	3	—	—	1		
Magántanulók															
Bräuer Mihály, ism.	—	2	3	1	3	2	2	2	3	—	—	—	—		
20. Geréby János.	—	2	3	4	3	3	3	3	4	—	—	—	—		

Kimaradtak: Juhász Balázs, Pápay Dezső.

Összesen: 22.

VI. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak		
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Francia nyelv	Művészet	Zene	Gyorsírás
Blau Tivadar, izr.	1	1	2	2	3	3	2	2	2	3	—	—	—	—
Dömötör István	2	2	3	3	1	1	4	3	3	2	—	2	—	1
Dömötör Sándor	2	1	2	3	3	3	2	2	3	1	—	3	—	1
Dudás Mihály, ism.	1	1	1	2	1	1	2	1	2	fm	—	—	—	—
5. Fodor Imre	1	1	3	3	3	3	2	1	3	1	—	2	—	—
Hay Gyula, izr.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	—	—	—	—
Heszler Emil	2	1	3	3	3	3	2	2	3	1	—	1	—	—
Kecskeméti Vilmos, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—	—	—
Keserű Balázs	2	1	3	3	3	3	3	3	4	2	—	2	—	—
10. B. Kiss Ferencz	1	1	2	1	3	3	2	3	3	3	—	—	—	—
Koczka Antal	1	2	3	3	3	3	3	3	3	2	—	2	—	2
Kredics Rezső, ism.	2	2	2	3	3	3	3	2	2	1	—	2	—	—
Lipóczy László.	1	1	2	3	3	2	3	2	3	2	—	2	—	—
Mólnár József	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	—	—
15. Papp Dezső	2	1	1	2	3	2	2	2	3	3	—	—	—	—
Pál János	1	1	3	3	4	3	2	3	3	3	—	2	—	—
Rádi Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—	—	—
Spindler Lajos	1	2	3	2	3	2	2	2	3	3	—	2	—	—
Tábit Mihály	2	1	3	3	3	3	2	2	4	1	—	2	—	—
20. Tóth László	1	1	3	3	3	3	2	2	2	3	—	2	1	—
Traub József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	—	—
Vezsenyi Béla	1	1	2	3	2	2	2	2	3	2	—	2	—	—

Összesen : 22.

VII OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak		
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Művek	Zene	Gyorsírás	Francia nyelv
Behr Géza, izr.	1	1	1	2	2	1	1	1	2	3	—	—	1	1
Czilling Antal, k. r. n. p.	1	1	2	3	2	2	1	2	2	fm	1	1	—	—
Feisthannel Mihály, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	2	1	1	2	fm	1	—	—	2
Frank István, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	2	1	1	1	fm	1	—	—	—
5 Harkay Elek	1	1	1	3	2	1	2	2	1	2	1	—	1	—
Igács József	2	2	3	4	3	3	2	3	3	3	1	—	—	—
Jakubik Rezső, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	1	1	—
Jobszt Gellért	1	1	2	3	3	2	2	1	2	1	3	—	—	—
Krasznayánszky János, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	1	2	fm	1	—	—	—
10 Lőrincz Gábor, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	2	1	1	2	fm	1	—	—	—
Merász István, k. r. n. p.	1	1	1	3	2	2	1	1	1	fm	1	—	—	—
Nogely István, k. r. n. p.	1	1	2	3	2	2	1	2	2	fm	1	—	—	—
Pálinkás Endre, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	2	1	1	2	fm	1	1	1	—
Perina József, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	2	1	1	2	fm	1	1	—	1
15 Rencz János, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	fm	1	—	—
Ringeisen Emil	1	2	2	1	3	2	1	2	3	2	2	—	—	1
Rózsa István, k. r. n. p.	1	2	1	3	1	2	1	1	1	fm	1	1	—	—
Szabó Ferencz	1	1	2	3	3	2	1	2	3	2	3	—	—	—
Szabó Iván	1	1	3	2	2	1	1	2	3	2	1	—	—	—
20 Iványosi Szabó László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	—	1
Szabó Nándor	1	1	1	2	2	3	2	1	2	3	3	—	—	—
Szalay Károly	1	2	1	2	2	1	1	1	2	1	1	—	—	—
Tóth Lajos, ism.	1	1	2	3	3	2	2	2	4	fm	—	—	—	—
Wohlmuth Gyula, k. r. n. p.	1	1	1	1	2	1	1	2	2	fm	1	1	—	1
25 Zachar Kálmán	2	1	1	3	3	3	1	2	3	fm	—	—	—	—

Kimaradt: Gärtner Miklós.

Összesen : 26.

VIII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak			
	Magaviselet	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség tan	Bölcsészet	Tornázás	Művészet	Zene	Gyorsírás	Francia ny.
Abelsberg József, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	2	2	2	3	1	fm	1	1	—	—
Angermann József, k. r. n. p.	1	1	3	3	2	2	1	1	1	2	fm	1	—	—	2
Artner Károly, k. r. n. p.	1	1	2	2	1	2	2	2	3	3	fm	1	—	—	—
Bálint Zsigmond,	2	1	1	2	2	2	2	1	3	1	2	—	—	—	—
5 Bán József, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	fm	1	—	1	—
Bite János, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	fm	1	—	—	2
Brachfeld Hugó, izr.	2	1	2	2	2	2	2	1	3	2	3	—	—	1	—
Eberhardt Béla, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	fm	1	—	—	—
Esztergályos Ágoston, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	2	1	1	1	2	fm	1	—	1	2
10 Gudra Gyula	2	1	1	2	2	2	1	2	3	1	1	—	—	—	—
Hegedűs János	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1	—	—	—	—
Huber Imre, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	fm	1	1	1	—
Király László	2	1	2	3	3	3	1	2	3	1	1	—	—	—	—
Kovács Kornél, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	1	—	—
15 Ládai István	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	—	—	—	—
Lóky Béla, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	—	—	—
Mellus Lajos, k. r. n. p.	1	1	3	3	3	2	2	2	2	3	fm	1	—	—	—
Neuhesz Béla, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	2	1	1	2	1	fm	1	1	—	2
Privári Géza, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2	fm	1	—	—	—
20 Privári Gyula, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	fm	1	—	—	—
Révay Kálmán	2	2	3	3	3	3	3	2	3	2	2	—	—	—	—
Schultz István, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	—	—	1
Schüsler Albert, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	1	—	1
Somogyi Szilveszter, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	fm	1	—	—	—
25 Szabó Gyula	2	2	3	3	3	3	2	2	3	3	1	—	—	—	—
Szalai Jenő, ág. ev. v.	2	1	3	3	3	3	1	2	3	2	2	—	—	—	—
Szépikúty Mihály, k. r. n. p.	1	1	2	3	2	2	1	2	2	2	fm	1	1	—	—
Zelinka József, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	—	—	—

Összesen: 28.

2. A tanulók részleges áttekintése.

Osztály	Fővétetett az egész év folyamán					Vizsgálatot tett															Előmenetelök eredménye a rendes tantárgyakban					Hányan tanulták				Tanítási óra mulasztás		
	haladó	rendes	magán	ismétlő	Összesen	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	több	Mindenből jeles	Mindenből legalább jó	Mindenből legalább elégséges	Egyből elégtelen	Kettőből elégtelen	Többől elégtelen	A francziát	A műéneket	A zenét	A gyorsírást	Igazolt	Igazolatlan	Összesen	
I.	62	45	1	5	51	11	0	20	13	4	2	1	—	—	—	—	—	—	3	4	24	9	5	6	—	49	22	—	816	11	827	
II.	41	38	1	—	39	—	1	9	18	7	3	1	—	—	—	—	—	—	3	6	21	7	1	1	—	31	9	—	779	11	790	
III.	32	27	—	2	29	—	—	8	7	7	4	3	—	—	—	—	—	—	1	6	15	4	1	2	—	20	5	—	519	7	526	
IV.	30	25	—	5	30	—	—	1	4	8	10	4	2	1	—	—	—	—	2	2	18	5	2	1	1	16	5	11	514	10	524	
V.	22	14	2	4	20	—	—	—	—	3	9	5	—	1	2	—	—	—	1	3	12	2	1	1	1	1	3	5	368	—	368	
VI.	22	20	—	2	22	—	—	—	1	2	8	5	5	1	—	—	—	—	3	2	13	4	—	—	—	1	14	1	3	1021	—	1021
VII.	26	24	—	1	25	—	—	—	—	—	1	5	2	10	3	2	2	2	2	10	11	2	—	—	—	6	21	6	4	1113	—	1113
VIII.	28	28	—	—	28	—	—	—	—	—	—	—	5	4	11	5	3	5	11	12	—	—	—	—	—	6	19	6	4	552	—	552
	263	221	4	19	244	111	29	40	22	24	28	25	14	21	17	7	5	20	44	126	33	10	11	15	181	57	27	5682	39	5721		

3. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Az 1889—90. iskolai évről.

a) Általában.

A vizsgálat ideje	Jelentkezett				Megvizsgáltatott			Érett lett		Visszavettelt								
	rendes vizsgálatra	pótló vizsgálatra	ismétlő vizsgálatra	javitó vizsgálatra	összesen	csak írásban	csak szóban	írásban és szóban	összesen	jelesen jól	egyszerűen	összesen	írásbeli után javítóra	szóbeli után ismétlőre	végleg	összesen		
Szeptemberben	6	—	—	21	27	2	21	4	27	—	—	22	22	2	3	—	—	5
Deczemberben	—	—	—	3	3	—	3	—	3	—	—	3	3	—	—	—	—	—
Az év végén	8	—	—	—	28	—	—	28	28	6	17	2	25	—	2	1	—	3

b) Pályaválasztásra nézve.

Teljes vizsgálat után	Érettségek nyilvánítatott	Az érettek közül																
		papi és tanári	jogi	orvosi	theologiai	mérnöki	építész	erdésvi	bányász	vegyész	ipari	kereskedői	gazdasági	vasúti	más hivatalnok	katonai	határozatlan	
		p á l y á r a s z á n d é k o z o t t																
Az év végén	25	18	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—

VIII.

Értesítés a jövő tanévről.

A jövő 1890—91-iki iskolai évre a tanulók fölvétele augusztus 29., 30., 31-ik és szeptember első napján fog történni; augusztus 30. és 31-én délután tartatnak a fölvételi-, javító- és pótló-vizsgálatok. Az iskolai év szeptember 1. napján veszi kezdetét. — Ezen időn túl csak a késelem alapos okának kimutatása mellett vehető még fel a tanuló; szeptember 8-án túl csak a tankerületi kir. főigazgató és szeptember 15-én túl csak a nmlt. vall. és közoktatásügyi miniszter adhat engedélyt a fölvételre.

Minthogy az 1883. évi XXX. t.-cz. 17. §-a szerint egy-egy osztályban 60 tanulónál több rendszerint nem lehet; intézetünk I. osztályának párhuzamosítása pedig most, mikor az épületnek megtoldása még csak tervben van, helyiség hiányában még lehetetlen: arra kényszerült az intézetet fenntartó egyházközség tanácsa, hogy a jövő iskolai évre az I. osztályba való fölvételt korlátozni fogja az 1886. évi 33,259. sz. a. k. miniszteri rendelet értelmében.

Az erre vonatkozó, 1887. május 15-én 118. sz. a. kelt egyháztanácsi végzés szerint intézetünknel: „az 1890—91. tanévre az I. osztályba elsősorban a helybeli róm. kath. szülők gyermekei, másodsorban a vidéki róm. kath. fiúk veendőik fel és csak azután iratkozhatnak más vallású tanulók is a törvény engedte létszámig; az ezen számon fölül jelentkezők pedig föltétlenül elutasítandók“.

Ezen határozatnak megfelelőleg úgy kellett intézkednünk, hogy a jövő évi beírásokkor az I. osztályra augusztus 29-én és 30-án csakis helybeli róm. katolikusokat, — augusztus 31-én vidéki róm. katolikusokat is — és csak szeptember 1-től kezdve irunk be más vallású jelentkezőket is, ha ugyan az előzőleg beírottakkal a törvényengedte létszám még be nem telt volna. A törvényes létszámon fölül jelentkezők illetőleg- és vallásfelekezetre való tekintet nélkül el fognak utasíttatni.

A többi osztályra jelentkezők beírása nem esik ilyen korlátozás alá.

Az I. osztályba csak oly növendékek vétetnek fel, kik életük 9. évét már betöltötték és vagy nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő arról, hogy a népiskola négy osztályát jó sikerrel végezték, vagy pedig felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű előkészültséggel bírnak.

Felsőbb osztályba csak azon tanuló léphet, ki a megelőző osztályban minden rendes tantárgyból legalább is elégséges osztályzatot nyert.

Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanártestülete megengedheti, hogy a következő iskolai év kezdetén vizsgálatot tehesen. A ki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az csak rendkívüli esetben, a nmlt. vall. és közoktatásügyi miniszter engedélyével tehet javító-vizsgálatot. A ki kettőnél több tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az javító-vizsgálatra semmi esetben sem bocsáttatik.

Hogy ezen eljárás mind az administratióra, mind a felekre nézve egyszerűsítették, a nmlt. m. k. vall. és közokt. miniszter úr 1887. évi jún 30-án kelt 25,873. számú rendeletében a rendelkezése alatt álló középiskolákban a két tárgyból bukott tanulókra nézve a javító

vizsgálati engedély megadásának jogát a tankerületi kir. főigazgatókra ruházta.

Nem adható meg a javító vizsgálati engedély a két tárgyból bukott tanulónak: 1) Ha a tanulónak az erkölcsi magaviseletből „kevésbé szabályszerű“ vagy „rossz“ érdemjegye van. — 2) Ha a latin nyelvből vagy mennyiségtanból érdekelte ki elégtelen tanjegyeinek egyikét.

Azon esetben, ha valamely egy tárgyból bukott tanulónak az erkölcsi magaviseletből „kevésbé szabályszerű“ vagy „rossz“ osztályzata van, a javító vizsgálat engedélyezésének semmi körülmények közt sem lehet helye.

A javító- és pótló vizsgálatot azon tanintézetben kell a tanulónak letennie, melynél az elégtelen osztályzatot kapta, illetőleg a vizsgálatot elmulasztotta; más tanintézethez csak a nmlt. vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyezheti a vizsgálatot.

A javító-vizsgálatok engedélyezéseért vagy áttételéért a folyamodványok a tankerület nsg. kir. főigazgatóságához címzendők, 50 kros bélyeggel szabályszerűen ellátandók, az iskolai bizonyítvány hozzájuk melléklendő, a folyamodó tartózkodási helye rájuk irandó s így kellőleg fölszerelve és kiállítva az intézeti igazgatóságnál legkésőbb július 5-ig benyújtandó.

Később érkező, vagy közvetlenül a kir. főigazgatósághoz küldött folyamodványok figyelembe nem vétetnek.

Azon tanulók, a kik bizonyítványuk záradéka szerint javító-vizsgálatot tehetnek, vagy esetleg a javító-vizsgálatra engedélyt nyernek és kellőleg elkészülve csakugyan vizsgálat alá is akarnak állani, ezen elhatározásukat legkésőbb augusztus 20-ig személyesen, vagy egyszerű levélben jelentsék be az igazgatóságnál. — Ugyanezen napig hasonlóképen levélben jelentkezzenek azon magántanulók is, a kik szeptemberben óhajtanak magánvizsgálatot tenni.

A szeptemberi javító- és pótló érettségi vizsgálatra augusztus 15-ig kötelesek az illetők az igazgatónál levélben jelentkezni és irataikat beadni.

Más intézetbeli tanulók, a fölvételnél iskolai bizonyítványukon kívül kötelesek a bizonyítványt kiállító intézetnek nyomtatott „Értesítő“-jét is bemutatni.

Az intézetnél fölvételre először jelentkezők elengedhetetlenül tartoznak keresztlevelüket, illetőleg születési okmányukat és himlőoltási bizonyítványt is magukkal hozni.

A közegészségügyet rendező 1876. évi XIV. t.-cz. XIII. fejezetének

módosításáról szóló 1887. XXII. t.-cz. a védhimlőoltást, mint a közegészség egyik tényezőjét, kötelezőleg rendelve el, különös figyelemmel van az iskolákba járó tanulókra: a 3. §-ban az iskolába belépő gyermekektől az első himlőoltás igazolását, — a 4. és 5. §-ban pedig a 12. életévét elért, iskolába fölvételre jelentkező tanulóktól az újraoltás tanúsítását kívánja meg; a mely utóbbi kötelezettség természetesen az oly tanulókra nézve is fennáll, kik az előbbi tanévben ugyanazon középiskolát látogatták, a melybe újlag fölvétetni óhajtanak. — Ezekre vonatkozólag a nmlt. kir. vall. és közokt. miniszter úrnak 1887. évi szeptember 22-én kelt 29,370. számú rendelete elrendeli, hogy az újraoltásra kötelezett s újra be nem oltott tanuló csak ideiglenesen vehető fel.

Fölvételre minden tanuló atyjának, vagy anyjának, vagy gyámjának, illetőleg ezek helyettesítőjének kíséretében jelentkeznek az igazgatónál és az osztályfőnöknél.

Vidéki illetőségű szülék, vagy gyámok a fölvételkor kötelesek oly helyettest bemutatni, a kire a házinevelés és felügyelet tekintetéből, valamint az iskola követelése szerint is, a szülékre háramló köteleességeket átruházták. Ebben a tekintetben a körültekintő és lelkiismeretes gondoskodást a szüléknek kiválóan figyelmébe ajánlja az igazgatóság.

Az iskolapénznek és egyéb díjaknak mennyiségéről, a fizetésnek — illetőleg a fizetés alól való mentesség kinyerésének módjáról az igazgatóság ad felvilágosítást.

Szolgáljon még a vidéki szüléknek tájékoztató tudomásul, hogy a városi róm. kath. egyházközség tápintézetet tart fenn, melyben a középiskolai szegény tanulók havonként előre fizetendő 7 frtért reggelivel, ebéddel és vacsorával láttatnak el, szállás nélkül.

Hogy az iskola kitűzött célját, a mely nem egyéb, mint a reábi-zott ifjút erkölcsi és értelmi érettségre vezetni, legalább emberileg számítva biztosan elérhesse, semmiféle körülmények között sem nélkülözheti a szüléknek vagy ezek helyettesének lelkes, nem lankadó, sohasem késlekedő közreműködését. Hogy pedig ez a közreműködés célirányos lehessen, a szülői háznak biztosan tájékozva kell lenni az iskola követeléseivel felől. Ezen okokból a középiskolai rendtartásnak megfelelőleg a tanintézetünk-nél érvényben levő rendszabályok egy-egy példányát szüléknek a beírások alkalmával kezeihez juttatjuk és már előre itt e helyütt is alkalmat veszünk arra, hogy azokat a rendszabályokat a t. cz. szüléknek gondos figyelmébe ajánljuk. — Különösen kérjük pedig a vidéki szüléket, hogy midőn majd iskolára szánt fiukat elszállásolják, csakis olyan szállásadónak gondjaira bízzák féltett kincsüket, a kik határozott kijelentéssel és ígérettel vállalkoznak arra, hogy az iskolai rendszabályok pontjai szerint a

szülék helyetteseire háramló követelményeknek lelkiismeretesen megakar-
nak és meg is fognak felelni.

**A t. cz. szülék esetleges kérdéseikkel a gymnasiumi ügyet ille-
tőleg forduljanak az igazgatósághoz, ily czimmel: A róm. kath.
főgymn. igazgatóságának. Kecskemét; a tápintézetet illetőleg pedig:
főt. Hanusz István m. kir. főreáliskolai igazgató úrnak. Kecskemét.**

Kelt Kecskeméten, 1890. június 30. napján.

Perger József,
igazgató.

